مَوْلَایَ صَلِّ وَ سَلِّمْ دَائِمًا اَبَدًا
عَلٰی حَبِیْبِکَ خَیْرِ الْخَلْقِ کُلِّهِمِ

قصیدہ بُردہ شریف

تے

ترجمہ: سیّد وارث شاہ

مرتّب: حفیظ تائب

کجھ عرصہ پہلے پروفیسر حفیظ تائب ہوراں قصیدہ بردہ شریف دے وارث شاہ دے کیتے ہوئے پنجابی ترجمے نوں پوری تحقیق تے چھان پھٹک پچھوں پنجاب یونیورسٹی، دے تحقیقی مجلّہ ''کھوج'' وچ چھپوایا سی

ایدکیں ۱۴۲۲ھ دے میلاد شریف دے موقع تے اوہناں ایس کم نوں کتابی تحفے دی صورت دیندیاں ہویاں وارث شاہ دے منظوم ترجمے نوں اصل عربی متن سمیت پیش کرن دا آہر کیتا اے۔ ایس کتاب دے مقدمے وچ حفیظ تائب ہوراں امام بوصیریؒ تے سید وارث شاہ دیاں شخصیتاں تے فکر فن بارے انملی جانکاری کروائی اے جیہڑی اوہناں دی تحقیقی محنت تے لگن دا منہ بولدا ثبوت اے۔ شروع وچ سانجھا نغمہ دے سرناویں تھلے اصغر علی نظامی نے مسلمان امت دے ایس سانجھے نغمے دی اہمیت تے ایہدے ترجمے دیاں خوبیاں تے چانن پایا اے...... کتاب دے اخیر وچ فضل احمد عارف تے اصغر علی نظامی دے اردو تے پنجابی نثری ترجمیاں دا وادھا کرن نال قصیدہ بردہ شریف دی تفہیم تے ایس ادبی کاوش دی اہمیت ہور ودھ گئی اے

ایس سارے پس منظر وچ قصیدہ بردہ دا ایہ روپ عقیدت تے محبت دے اوہناں خوبصورت پھلاں دا گلدستہ بن گیا اے، جیہڑا امام بوصیری تے وارث شاہ دے وسیلے نال حفیظ تائب ہوراں عقیدت منداں تے حضور علیہ السلام دی بارگاہ وچ پیش کرن دی سعادت حاصل کیتی اے۔

رب کرے اوہناں دی پُر خلوص کوشش دربار رسالت وچ قبول ہووے تے ادبی دنیا دیاں نویاں راہواں نوں روشن کرے۔

ڈاکٹر عصمت اللہ زاہد

چیئرمین شعبہ پنجابی

پنجاب یونیورسٹی، اوری انٹل کالج، لاہور

دیگر تصانیف

- صلو علیہ وآلہ (نعت)
- وسلموا تسلیما (نعت)
- وہی یٰسیں وہی طٰہٰ (نعت)
- سیک متراں دی (پنجابی نعت)
- کوثریہ (نعت)
- نسیب (غزلیں، نظمیں)
- نقد نعت (تنقید)

بسم الله الرحمن الرحيم

قصیدہ بردہ شریف

نت درود نبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم تے جب لگ شاخاں واؤ ہلائے

قصیدہ بُردہ شریف

تے

ترجمہ : سیّد وارث شاہ رحمۃ اللہ علیہ

○

ترتیب تے لسم اللہ : حفیظ تائب

القمر انٹرپرائزرز
رحمان مارکیٹ
اُردو بازار
لاہور

خوبصورت، معیاری کتابیں

القمر انٹرپرائزز

اہتمام: محمد سعید اللہ صدیقی

پہلی واری : جون ۲۰۰۱ء

چھاپہ خانہ : زاھد بشیر پرنٹرز ٥ لاہور

گنتری : ۵۰۰

سرورق : زاھد سلیم

مُل : ۱۵۰ روپے

50/

دعاواں تے محبتاں نال
محترم الحاج میاں محمد سلیمان ہوراں
تے اوہناں دے پروار دے ناں

ترتیب

سانجھا نغمہ

اصغر علی نظامی

حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی رحمت کائنات دی ہر شے وچ روح بن کے سمائی ہوئی اے ایہو وجہ اے جے کائنات دی اعلیٰ توں لے کے ادنیٰ مخلوق تیک دا ہر ہر فرد آپ دے پیار دے گیت گاوندا نظر آوندا اے۔ تے ایہناں پیار بھرے پاکیزہ گیتاں وچوں اک سرکڈھواں گیت۔ قصیدہ بردہ۔ لیبیا' مراکش' مصر' سوڈان' لبنان' شام' اردن' فلسطین' ایران' افغانستان' چین' ترکمانستان' تاجکستان' قازقستان' پاکستان' بھارت' انڈونیشیا' ملائیشیا وغیرہ سارے ملکاں دے رہن والے مسلماناں دا اک سانجھا نغمہ بن گیا اے۔ حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی دلی حب پاروں ایہناں ملکاں چوں لوک آ آ کے مدینہ طیبہ آباد ہوئے تے مدینہ طیبہ دے نویں پرانے رہن والے لوک جگہ جگہ قصیدہ بردہ دے شعر پڑھدے سنے جاسکدے نیں۔ خاص طور تے ساڈے عرب بھرا خاص خاص موقعیاں تے خاص اہتمام نال دف وجا کے تے بعضے ویلے بغیر دف توں قصیدہ بردہ ون سونیاں کئی طرزاں وچ پڑھدے نیں۔

سن 1983ء دے دوران کرماں بھاگاں والے مدینے شہر وچ اک واری مینوں اک شامی دوست دی شادی وچ شامل ہون دا موقع ملیا سی۔ شادی دے متعلقہ کماں چوں سب توں ضروری کم ایہ ویکھیا گیا کہ بڈھے بابے جوان تے بچے مل کے قصیدہ بردہ شریف پڑھ کے اپنی خوشی دا اظہار کر رہے سن۔

عرب بھراواں وچ تے قصیدہ بردہ مقبول ہونا ای سی کیوں جے اوہ لوک عربی کلام دے مفہوم تے شعراں وچ ورتیاں گئیاں شعری خوبیاں دے چنگی طرح جانو ہوندے نیں۔ غیر عرباں وچ وی ایہ مبارک قصیدہ اونا ای مقبول اے جنا عرباں

دے دلاں وچ۔ ایہ سارا کجھ نتیجہ اے امام بوصیری رحمتہ اللہ علیہ دے اخلاص تے سرکار مدینہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ولوں خاص الخاص شفقت فرماؤن دا۔

یورپ تے امریکہ دے واسی ہون یا افریقہ دے بلالی بھرا' سب توں زیادہ فصیح عرب لوک ہون یا عجم دے رہن والے عاشق لوک۔ یورپی امریکی تے روسی حکومتاں دے سائے تھلے غلامی دے چلے کٹن والیاں ریاستاں ہون یا خودی دی شان وکھان والے آزاد ملک۔ وسطی ایشیا دیاں ریاستاں ہون یاں بوسنیا ہرزیگووینا۔ البانیہ یا رومانیہ ہووے۔ قرآن شریف تے حدیث پاک دیاں کتاباں توں بعد ایہناں ساریاں دی اک سانجھی نشانی قصیدہ بردہ شریف اے۔

بوسنیا ہرزیگووینا دے مسلماناں نے سرباں تے دوسرے یورپی ملکاں دی ظاہری تے مکر فریب وچ لکی ہوئی ہر جنگ دا مقابلہ کیتا اے۔ تے ایس گئے گزرے وقت وچ وی اوہناں آپنے کلمہ پڑھن دا مل آپنے بچے کہا کے دتا اے۔ چارچوفیریوں دشمناں وچ پھسے ہوئے ساڈے بوسنی بھراواں نے اج دے مسلماناں نوں کربل والا سبق سکھان دا آہر کیتا اے۔ ایہناں اوکھیاں ویلیاں وچ اوہناں لوکاں نے آپنیاں عقیدتاں دے مرکز قصیدہ بردہ شریف' نوں بھلایا نہیں۔ بوسنیا وچ جا کے جہاد وچ حصہ لین والے سعودی عرب دے جی دار مجاہداں نے جہاد توں واپسی تے آپنے تاثرات بیان کردیاں ہویاں آکھیا سی۔ بوسنیا وچ اسیں جتھے وی گئے آں قصیدہ بردہ دی آواز ہر پاسیوں ساڈے کناں وچ پئی اے۔ مدنی ماہی نال پیار دی ایہ سانجھ پوری کائنات وچ سمائی ہوئی اے۔ بلکہ انج آکھنا چاہیدا اے جے پوری کائنات اتے چھائی ہوئی اے۔

عالمی پدھر دے سیانے ایس گل نوں من دے نیں جے حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نال دلی محبت تے ڈونگھے پیار اِی دا نتیجہ اے جے کئی صدیاں دی ٹٹ بھج توں پچھوں وی مسلماناں دے دل اسلام دے مرکز نال بدھے ہوئے نیں۔ حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی غلامی دی کسے وڈے توں وڈے مقناطیس نالوں ودھ کے کشش ثقل مدینہ شریف توں نیڑے وسن والیاں تے کائنات دے دور

توں دور کناریاں وچ وسن والے مسلماناں دا' دلی رابطہ۔ مدینہ شریف یا وادی ذی سلم نال قائم رکھدی اے۔ خود حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے ایس حقیقت ول ایہناں لفظاں نال اشارہ کیتا اے (جیہڑے کہ اج وی مدینہ طیبہ دے پاک حرم وچ باب السلام توں اندروار۔ روضتہ الجنہ۔ دے وچلے بوہے تے لکھے ہوئے نیں)۔

ان الایمان لیارز الی المدینۃ کما تارز الحیۃ الی جحرہا۔ صدق الرسول الکریم (صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم)

ایمان مدینے ول انج نس کے آوندا اے جویں سپ اپنی کھڈ ول نس کے آوندا اے

ایس مبارک قصیدے وچ وادی ذی سلم توں مراد۔ مٹھا پیارا مدینہ شریف ای ہے۔ وادی ذی سلم یا مدینہ شریف ول نس کے جان دی آس تے تڑپ دا ناں ای ایمان ہے۔ جس دل وچ ایمان اے اوہ دل وادی ذی سلم یعنی مدینہ منورہ ول اک پیڈی قسم دی کھچ ہر ویلے محسوس کردا اے۔ مدینہ طیبہ پہنچ کے وادی ذی سلم دے گواہنڈیاں دی زیارت تے ملاقات دا شوق پہلے نالوں کجھ ودھیرا ہو جاندا اے۔ تے ابن الفارض جیہے عاشق صادق مدینہ طیبہ دے رہن والیاں دیاں اکھاں وچوں آپنے پیارے محبوب دا جلوہ ڈھونڈ دے نظر آوندے نیں۔ شیخ ابن الفارض آپنے ایس قسم دے جذبات دا اظہار آپنے کلام وچ کئی رنگاں وچ کردے نیں۔ اک جگہ انج وی آکھدے نیں۔

امر علی الابواب من دون حاجتہ

لعلی اراکم او اری من یراکم

(میں ایس برکتاں والے شہر دے ہر گھر تے ہر بوہے اتے بغیر کسے ظاہری مطلب توں صرف ایس کر کے حاضری دیناواں جے اے میری جان توں پیارے میرے محبوب' میں تینوں ویکھ لواں' یا اوس بندے نوں ویکھ لواں جیہنے تینوں ویکھیا ہووے۔)

وادی ذی سلم دے ہر ہر باسی دے چہرے چوں مدنی ماہی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے جلوے لبھن دی تڑپ مدینہ طیبہ دے رہن والیاں نوں وی دور وسیندیاں

عاشقاں دے نال رلا کے قصیدہ بردہ راہیں آپنے محبوب دی یاد وچ ۔ ھو الحبیب الذی ترجی شفاعتہ ۔ لکل ھول من الاھوال مقتحم ۔ دے ترانے گاؤن دا شوق دواندی اے ۔ کرماں بھاگاں والے شہر مدینہ وچ عرباں تے غیر عرباں دیاں محفلاں وچ قصیدہ بردہ شریف تے مولود برزنجی بڑے شوق نال پڑھے جاندے نیں تے قصیدہ بردہ شریف چڑھدے لیہندے قطب تے دکھن ہر علاقے دے مسلماناں دا اک سانجھا نغمہ بن گیا اے ۔

اٹھویں صدی ہجری توں بعد ترکی فارسی تے دوسریاں زباناں وچ قصیدہ بردہ شریف دے ترجمے ہونے شروع ہو گئے سن ۔ بعد وچ پنجابی زبان وی اوہناں خوش نصیب زباناں وچ رل گئی جتھاں وچ قصیدہ بردہ شریف دے ترجمے ہوئے نیں ۔ جدوں حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی محبت دی بوٹی دے کائنات دے ہر ہر خطے وچ پھل کھڑے نظر آؤندے نیں تے فیر پنجاب دی دھرتی ایس نعمت توں کویں وانجی رہ سکدی سی، جدوں کہ ایس دھرتی دی راوٗنی' چشتی قادری سہروردی نقشبندی تے دوجے بزرگاں دی خاص باطنی توجہ نال رج رج کے ہو چکی سی ۔ جس طرح ساڈے ممدوح جناب حفیظ تائب صاحب نے لکھیا اے کوئی درجن بھر بزرگاں نے قصیدہ بردہ دے منظوم پنجابی ترجمے کرن دا شریف حاصل کیتا اے تے ایہ سلسلہ ہن وی جاری اے ۔ ایہناں خوش بخت شاعراں وچوں عالمی سطح اتے منے پر منے اچ پدھر دے شاعر سید وارث شاہ ہوریں وی نیں ۔

یاراں سے بونجہ جاں سن ہجری ظاہر ہوئے
تاں ایہ بیت جواہر موتی لڑیاں وانگ پروئے

پنجابی ادب دے 1707ء توں سن 1800ء تک دے تیسرے دور نوں وارث شاہ دا دور قرار دتا جاندا اے تے ایہ حق اے ۔ منظر نگاری' کردار نگاری' جذبات نگاری تے آپنی گل پڑھن سنن والیاں دے دلاں وچ بٹھا دین دیاں خوبیاں دے مالک وارث شاہ نے قصیدہ بردہ دا ترجمہ کر کے آپنے آپ نوں وادی ذی سلم دے محبوب دیاں صفت ثناواں کرن والے مبارک ٹبر وچ آپنا پکا ناواں لکھا لیا اے ۔

جناب حفیظ تائب ہوراں تے رب کریم دا بڑا ای کرم اے۔ سرکار دی خاص نگاہ اے اتے امام شرف الدین بوصیریؒ تے سید وارث شاہؒ ہوراں دی باطنی توجہ اے جے دیس پنجاب دے ایس عظیم شاعر ولوں کیتے گئے قصیدہ بردہ دے منظوم پنجابی ترجمہ نوں چھاپے چاڑھن دا اعزاز اوہناں نوں مل رہیا اے۔ سید وارث شاہ دے ایس ترجمے نوں چھاپے چاڑھ کے حفیظ تائب ہوراں پنجابی زبان نال تعلق رکھن والے حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے غلاماں دے دلاں تک رسائی حاصل کرلئی اے۔ سچے تے سچے موتیاں دا ایہ گم شدہ ہار دو ڈھائی سو سال توں بعد تائب جی ہوراں دے ذریعے قدر داناں نوں مل رہیا اے۔ پیار پندھ دیاں راہواں نوں چمکاؤن والیاں ہیریاں دیاں ایہناں لڑیاں نوں چھان پھٹک کے چھاپے چاڑھن تے تائب ہوراں دا جناوی شکرادا کریئے گھٹ اے۔

منظوم ترجمے دا تعارف کران لکیاں جناب تائب صاحب نے اسلامی تاریخ نوں کھنگال کے امام شرف الدین بوصیریؒ ہوراں بارے اتے قصیدہ بردہ تے ایہدے منظوم ترجمیاں بارے بڑا ودھیا مقالہ لکھیا اے جیہڑا آپنی تھاویں اک ادبی شاہکار اے تے تائب صاحب دے ڈونگھے مطالعے دا نچوڑ اے۔ حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی کریم ذات نال تائب صاحب دی ڈونگھی محبت اوہناں نوں ہمیشہ واسطے ایس قسم دے برکت والے عظیم کماں وچ لائی رکھدی اے۔ اک کم نیپرے چڑھن توں پہلوں ای اک ہور پیار پندھ اوہناں واسطے تیار ہوندا اے۔ فاذا فرغت فانصب دے حکم موجب اوہ ہر ویلے آپنے پیارے دی دید لئی پیار پندھ وچ ای رہندے نیں اللہم زدفزد

پنجابی پڑھن والیاں چوں میرے جیہا ہینا بندہ وی برکتاں والے ایس کم دے توڑ چاڑھن تے تائب صاحب دی خدمت وچ لکھ لکھ مبارکاں پیش کرن والے خوش بختاں وچ شامل ہون تے خوشی مناؤندا اے۔

جناب حفیظ تائب صاحب دے ممدوح' جناب سید وارث شاہ رحمتہ اللہ علیہ' جے پورے قصیدے دا ترجمہ نہ وی کیتا ہوندا تاں وی اوہناں دے پہلے تن شعر ای

اوہناں نوں امام بوصیری علیہ الرحمہ تے اوہناں راہیں ذی سلم دے کل عالمی محبوب مدنی ماہی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی بارگاہ وچ حضوری تے منظوری واسطے کافی سن۔ دل کردا اے جے ایہہ تن شعر پڑھن والیاں دی خاص توجہ واسطے پیش کراں سید وارث شاہ ہوری آکھدے نیں۔

جاں چیت آون میرے تائیں' ساتھی ذی سلم دے
نین مرے رت ہنجو روون' مارے درد الم دے
یاں اوہ ٹھنڈی واؤ گھلے' محبوباں دی واؤں
یاں ایہ بجلی لشکی آہی' رات اندھیاری جاوں
اکھیں نوں میں منع کراں تا نہ رووو دھائیں دھائیں
دل نوں صبر قرار دیاں پر' دو نویں سمجھن ناہیں

جدوں سید وارث شاہ ہوراں دا ترجمہ پڑھیے تے اوہدا ہر ہر شعر آپنے آپ مونہوں بولدا اے جے ایس قصیدے دا سرکڈھواں شعر میں ای ہاں۔ عربی تے پنجابی ادب دی چس رکھن والا شخص تے خیر سید وارث شاہ دے شعراں دی مٹھاس دل دیاں گہرائیاں وچ محسوس کردا ای ہے، پر صرف پنجابی ادب نال تعلق رکھن والا بندہ وی ایس مٹھی چس توں انکار نہیں کر سکدا۔ جیہڑی وارث شاہ دے ہر ہر شعر تے ہر مصرعے چوں ڈلھ ڈلھ پیندی نظر آوندی اے۔ وارث شاہ دا ترجمہ۔ ترجمہ نہیں لگدا ہتھوں پنجابی زبان دی اک تخلیق محسوس ہوندا اے۔ پنجویں فصل دا آخری شعر دلاں وچ کھبدا جاندا اے۔

دعوت حضرت باراں وسن جنگل ہنجو روندے
اچھل دریا تارو وگن باہر ہو کھلوندے

سرکار مدینہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی پاک بارگاہ چوں شفاعت منگن دا انداز امام بوصیری علیہ الرحمہ دے انداز نال کس طرح ملدا اے ملاحظہ فرمایا جاوے

نال شفاعت گھٹ نہ ہوسی قدر ترا نت بالا
جدوں کریم تجلی کرسی' بدلہ گھٹن والا

جناب نبی اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے علم علوم بارے قصیدہ بردہ دے اک مصرعے وچ عرض کیتا گیا اے۔

ومن علومك علم اللوح و القلم ۔ (اے پیارے محبوب' تیرے علماں وچوں لوح تے قلم دا علم وی ہے۔)

سید وارث ہوراں ایس مصرعے وچ آئے مفہوم نوں اپنے پیارے رنگ وچ پیش کیتا اے جے ایس مفہوم دا اظہار تے ابلاغ عربی کلام نالوں پچھے نہیں نظر آؤندا سید وارث آکھدے نیں۔

جو کجھ لوح قلم وچ لکھیا علم تیرے تھیں تھوڑا

سید وارث شاہ دا آخری شعر' پیارے نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی یاد وچ' ذی سلم ول رواں دواں قافلیاں دی یاد انج تازہ رکھدا اے جوئیں پڑھن سنن والا وی مدنی ماہی دے ایس حضوری والے غلام سید وارث شاہ ہوراں دے نال ای پیار پندھ دا راہی ہووے شعر ملاحظہ فرمایا جاوے۔

نت درود نبی تے' جب لگ شاخاں واؤ ہلائے
یاں جاں حادی خوش کرشتراں مٹھے بول سنائے

ہن مٹھے پیارے مدنی منٹھار دے پیار پندھ دے پاندھی قصیدہ بردہ تے وارث شاہ دا ترجمہ پڑھن تے دوری وچ حضوری دے مزے لین۔

مولای صل وسلم دائما ابدا
علی حبیبك خیر الخلق کلهم

اصغر نظامی مدینہ منورہ
حال مقیم الخبر سعودی عرب

بسم اللہ

حفیظ تائب

اصل قصیدے دے ناں

امام بوصیری علیہ الرحمہ دا میمیہ قصیدہ جیہڑا قصیدہ بردہ دے ناں نال مشہور اے' دا اصل ناں الکواکب الدریہ فی مدح خیر البریہ رکھیا گیا کیوں جے ایہدے شعر حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے ذکر مبارک دے فیض نال روشن ستاریاں وانگوں ہو گئے سن ۔ کئی لوک حضرت کعب بن زہیر رضی اللہ عنہ دے قصیدے بانت سعاد نوں قصیدہ بردہ آکھدے نیں کہ اوہ قصیدہ سن کے حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے آپنی مبارک حیاتی وچ شاعرنوں آپنی چادر مبارک عطا کیتی سی ۔ ایہناں لوکاں فرق کرن لئی امام بوصیری علیہ الرحمہ دے قصیدے نوں بردہ منامیہ۲ آکھیا کیوں جے ایس قصیدے تے حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے خواب وچ شاعرنوں چادر عطا فرمائی سی ۔ امام بوصیری علیہ الرحمہ دے قصیدے دا ناں بردہ پین دیاں کئی وجہاں بیان کیتیاں جاندیاں نیں جویں۔

1- بردہ اوس چادر نوں آکھدے نیں جیہدے وچ کئی رنگاں دیاں دھاریاں ہون ۔ ایس قصیدے دیاں دس فصلاں وچ وکھو وکھرے مضمون بیان ہوئے ایس لئی قصیدے داناں بردہ پے گیا ۔۳

2- ایس قصیدے وچ حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دیاں صفتاں بیان کیتیاں گئیاں نیں ایس لئی ایہنوں نعت تے مدح دی چادر آکھیا گیا جیہڑی

آپ دے مبارک قامت واسطے تیار ہوئی ۔۴

3- امام بوصیری علیہ الرحمہ نے ایہ قصیدہ خواب وچ زیارت دے موقع تے حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نوں پڑھ کے سنایا تے آپ نے اوہناں نوں آپنی چادر مبارک عطا فرمائی سی ۔۵

4- امام بوصیری علیہ الرحمہ لئی ایہ قصیدہ فالج دی بیماری توں شفا ثابت ہویا ایس لئی بُردہ 'بُرْءِ (مرض توں شفا) دے معنیاں وچ مشہور ہویا ۶ ایہ قصیدہ ہمیشہ بیماراں واسطے شفا تے دل دے زخماں واسطے مرہم ثابت ہوندا رہیا ایس لئی ایہدا ناں بردہ پیا تے ایہنوں برداء دا مترادف سمجھیا گیا۔

5- ایہ قصیدہ ہر دکھ دا چارہ ہون دے نال نال حق دے راہ دے راہیاں تے سچے عاشقاں واسطے اکھیاں دی ٹھنڈ تے سریراں دی راحت اے' ایس لحاظ نال ایہدا ناں بردہ پیا کہ ایہ برد (ٹھنڈ تے راحت) توں مشتق اے ۔۷

قصیدے دے لکھے جان دا سال تے واقعہ

البدایہ والنہایہ جلد 13 تے کشف الظنون جلد 2 دے حوالیاں نال علامہ فضل احمد عارف نے ایہ نتیجہ کڈھیا اے کہ قصیدہ بردہ 659 ہجری دے اخیر یا 660 ہجری دے شروع وچ لکھیا گیا۔ قصیدہ لکھن دا واقعہ امام بوصیری رحمتہ اللہ علیہ نے آپ انج بیان کیتا اے۔

میں بہت سارے قصیدے نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی شان وچ آکھے سن' جنہاں وچوں کئی وزیر زین الدین یعقوب ابن الزبیری نوں پڑھ کے سنائے سن جدوں فالج نال میرا ادھا دھڑ بیکار ہوگیا اودوں میں ایہ قصیدہ سوچیا تے ایہنوں مکمل کرن وچ کامیاب ہوگیا ایس قصیدے نوں وسیلہ بنا کے روندا تے دعاواں منگدا منگدا جدوں ستا تے خواب وچ حضور پرنور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی زیارت ہوئی ۔ آپ نے آپنا مبارک ہتھ میرے فالج والے جثّے تے پھیریا' جیہدے نال میرا انگ انگ خوشی نال نچ اٹھیا۔ سویرے جدوں میں جاگیا تے بالکل تندرست ساں

فجر ہوئی تے میں سیر واسطے باہر نکل پیا۔ اودوں تیک میں کسے نوں کوئی گل نہیں دسی سی راہ وچ میری اک بزرگ نال ملاقات ہوئی جنھے ملدیاں ای میرے کولوں قصیدہ منگیا۔ میں عرض کیتی قصیدے تے میں کئی لکھے نیں، تہانوں کیہڑا قصیدہ چاہیدا اے ۔ اوہ آکھن لگے اوہ قصیدہ جیہڑا توں بیماری وچ لکھیا تے جیہدا مڈھ انج اے 'امن تذکر جیران بذی سلم۔ مینوں ایہ گل سن کے بڑی حیرانگی ہوئی تے میں پچھیا تہانوں ایہ کویں پتا لگیا اے؟ اوہناں اگوں فرمایا 'راتیں جدوں ایہ قصیدہ حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی بارگاہ وچ پڑھیا جا رہیا سی اوس ویلے مینوں وی سنن دی سعادت نصیب ہوئی سی۔ مینوں چنگی طرح یاد اے   پئی قصیدے دے کئی شعراں تے نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم انج جھوم رہے سن جویں سویر دی ہوا نال پھل دار شاخاں جھوم رہیاں ہون ۸' شیخ زادہ حنفی موجب قصیدہ   طلب کرن والے بزرگ شیخ ابو رجا الصدیق رحمتہ اللہ علیہ سن جیہڑے ویلے دے قطب سن۔ ۹

انج ایس قصیدے دی شہرت پھیلدی پھیلدی، وزیر بہاالدین ابنِ حنا مصری (وفات ۶۷۷ ھجری) تیکر جا اپڑی تے اوہنے قصیدہ منگوا کے اپنے لئی اک نسخہ نقل کروایا تے ایہنوں سروں پیروں ننگیاں کھلو کے سننا معمول بنایا۔ ایس توں پچھوں وزیر اعظم دے فرمان لکھن والے شاعر سعدالدین فاروقی (وفات ۶۹۱ ھجری) دی نظر اکھاں دی ڈاہڈی لالی پاروں ختم ہون دے نیڑے اپڑ گئی تے اوہنوں خواب وچ کسے بزرگ نے آکھیا کہ وزیر کولوں بردہ لے کے اکھاں تے رکھو، اللہ دے حکم نال اکھاں ٹھیک ہو جان گئیاں۔ فاروقی خواب سنا کے وزیر کولوں بردہ منگیا تے اوہ سوچیں پے گیا کہ اوہدے تبرکات وچ بردہ شریف نہیں سی۔ پھیر اوہنوں خیال آیا کہ خواب دا اشارہ قصیدہ بردہ ول ہووے گا تے اوہنے صندوق وچوں قصیدہ بردہ شریف کڈھ کے سعدالدین فاروقی نوں دتا تے ایہدے اکھاں اتے رکھن نال اوہدی نظر ٹھیک ہو گئی۔ ۱۰

قصیدے دا لکھاری

قصیدہ بردہ دے لکھاری داناں محمد بن سعید' لقب شرف الدین تے کنیت ابو عبداللہ اے' اوہناں دے باپ مصر دے قصبے بوصیر دے رہن والے سن۔ ایسے لئی ایہناں نوں بوصیری آکھیا جاندا اے۔ والدہ دلاص دیاں سن ایس لئی 'دلاصی' وی آکھے جاندے نیں۔ بوصیر تے دلاص دیاں دونویں نسبتاں رلا کے دلاصیری وی آکھے جاندے نیں۔ تعلق قبیلہ صنہاجہ دی اک شاخ بنو حُبْنُوں نال سی۔ ایس لئی صنہاجی وی اوہناں دی اک نسبت اے پر اوہ البوصیری دی نسبت نال مشہور نیں ۱۱ بربری نسل دے سن تے آپ دا فقہی مسلک 'شافعی' تے طریقتی سلسلہ 'شاذلی' سی کہ ابوالحسن الشاذلی دے خلیفہ ابوالعباس المرسی (وفات 686ھ) دے مرید سن۔

امام بوصیری رحمتہ اللہ علیہ عید دے دیہاڑے یکم شوال 608 ہجری (7 مارچ 1212 عیسوی) بدھ وارنوں قصبہ دلاص دے نواح وچ آپنے نانکے گھر پیدا ہوئے باپ نے آپ داناں محمد رکھیا۔ مڈھلی تعلیم آپ نے بوصیر وچ پائی تے ویلے دی پڑھائی لکھائی دے نال قرآن پاک وی حفظ کیتا۔ کتابت وی بوصیر وچ ای سکھی۔ آپ حدیث دے وی فاضل سن۔ تعلیم حاصل کر کے قاہرہ وچ بچیاں نوں قرآن پاک حفظ کروان واسطے مکتب کھولیا۔ جیہڑا بوہتا چر قائم نہ رہ سکیا۔ شروع شروع وچ روزی کمان واسطے قبراں دیاں تختیاں دی کتابت کردے رہے۔ پہلے دور وچ عام شاعراں وانگوں امیراں کبیراں دی مدح لکھ کے مدد تے انعام دے طالب رہے کجھ سال سرکاری ملازمت وی کردے رہے۔ خواب وچ حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی زیارت پچھوں دل عشق رسولؐ نال بھر گیا۔ 656 ہجری وچ زین الدین ابن الزبیری' وزیراعظم ہوئے تے امام بوصیری علیہ الرحمہ دا تعلق دربار نال ہویا۔ کیوں جے وزیراعظم حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا بڑا عاشق سی۔ پہلی واری 654 ہجری وچ حج تے زیارتاں دی سعادت نصیب ہوئی۔ روحانی تربیت واسطے آپنے مرشد حضرت مرسیؒ دی خدمت وچ اسکندریہ وی رہے۔ حیاتی دے آخری دہاڑیاں وچ مرشد دے مزار دی زیارت تے پیر بھائیاں نال ملاقات واسطے

اسکندریہ گئے تے اسکندریہ دا ایہ سفر' آخرت دا سفر بن گیا وفات اسکندریہ وچ ہوئی تے اوتھے ای دفن ہوئے ، جد کہ قاہرہ وچ امام شافعیؒ دے نیڑے کسے دوجے بوصیری دا مزار اے ۱۲۔ امام سیوطی رحمتہ اللہ علیہ موجب وفات 695 ہجری (1296 عیسوی) وچ ہوئی۔

دیوان البوصیریؒ

دیوان البوصیری' محمد سعید کیلانی نے دارالکتب المصریہ دے دو قلمی نسخیاں (2311 ادب والتیموریہ تے 828 شعر) توں ترتیب دتا تے مصطفیٰ البابی الحلبی قاہرہ (مصر) ولوں 1955ء وچ چھپیا ۱۳۔ ایہدا دوجا ایڈیشن ۱۹۷۲ء وچ چھپیا تے ایہدے 292 صفحے نیں۔ پروفیسر منیر قصوری نے آپنے مضمون 'علامہ بوصیریؒ اور ان کی شاعری' (مطبوعہ شام وسحر نعت نمبر 5 لاہور) وچ ایہدے بارے ایہ معلومات مہیا کیتی اے۔ دیوان دے شروع وچ مرتب دا 43 صفحیاں اتے پھیلیا ہویا مقدمہ اے۔ ایہدے وچ 30 قصیدے' کجھ ہجواں تے کجھ پھٹکل شعر نیں' قصیدیاں وچوں 14 قصیدے نعتیہ نیں ۱۴۔ جنہاں وچوں ہر اک دی وکھری شان اے۔ پہلا قصیدہ ہمزیہ اے' ایہدے 457 شعر نیں۔ ایس قصیدے وچ عربی قصیدے دی عام روش توں ہٹ کے تشبیب نہیں لکھی گئی تے حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام دا دوجیاں نبیاں نال موازنہ تے نبیاں دے سردار دی عظمت' شوکت' ولادت' رضاعت' حرا دی خلوت' بعثت' معراج' ہجرت' معجزات دے بیان دے نال دوجیاں آسمانی کتاباں تے قرآنی اعجاز مشرکاں دیاں سازشاں' یہودیاں تے نصرانیاں دیاں ہٹ دھرمیاں تے غزوات دے ذکر پچھوں مدینہ طیبہ دے سفر دے شوق' روضہ پاک دی حاضری' آل پاک تے صحابہ کرام رضوان اللہ عنہم دی مدح درود وسلام تے ہور بوہت کجھ شامل اے۔ امیر الشعرا احمد شوقی (1285--1351 ہجری) نے ایس قصیدے دی تقلید وچ اپنا مشہور قصیدہ 'الہمزیہ النبویہ' لکھیا تے اعتراف کیتا۔ 'میں ایہ شعر علامہ بوصیری علیہ الرحمہ دا مقابلہ کرن واسطے نہیں لکھے سگوں میں تے اوہناں تے رشک کرناواں تے اوہناں نوں احترام دی نظر نال ویکھناواں۔' (شعراں دا ترجمہ)

۱۶ شعروں دا ''قصیدہ محمدیہ'' جامعیت پاروں اہمیت رکھدا اے تے ایہدا ہر شعر حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام دے ذاتی اسم شریف محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نال سجایا گیا اے۔ ایس قصیدے دا مطلع انج اے

محمد اشرف الاعراب والعجم
محمد خیر من یمشی علیٰ قدم
محمد عربیاں عجمیاں وچوں سبھ توں عزت والے نیں
محمد پیریں چلن والیاں وچوں سبھ توں چنگے نیں

سید محمد یوسف تے ادارے نے دائرہ معارف اسلامیہ جلد 5 صفحہ 52 اتے امام بوصیری علیہ الرحمہ دی شاعری نوں دو دوراں وچ ونڈیا اے تے پہلا دور، حج (654 ہجری) توں پہلاں دا زمانہ قرار دتا اے جد کہ دوجا دور حج توں پچھوں دے زمانے نوں آکھیا گیا اے۔ پہلے دور دے دو قصیدے اہم دسے گئے نیں جنہاں وچوں پہلا 'اللامیہ فی الرد علی النصاری والیہود' تے دوجا حضرت کعب بن زہیر رضی اللہ عنہ دے مشہور قصیدے 'بانت سعاد' دی زمین وچ لکھیا گیا اے پر ایہدے وچ تشبیب دی تھاویں وعظ، نصیحت تے نفس دے محاسبے توں مڈھ بدھا گیا اے۔ دوجے دور دا سبھ توں وڈا کارنامہ مشہور 'قصیدہ بردہ شریف' ای اے امام بوصیری علیہ الرحمہ دے سارے قصیدیاں تے تراندی نظر پروفیسر منیر قصوری نے اتے ذکر کیتے گئے مضمون وچ پائی اے۔

امام بوصیریؒ دے قصیدہ بردہ دیاں ادبی خوبیاں دا کوئی حد بناں نہیں۔ مضمون سوہنے توں سوہنے تے اکثر قرآن پاک، حدیث مبارک تے معتبر سیرت دیاں کتاباں وچوں لئے گئے نیں۔ تلمیحاں، ترکیباں تشبیہاں تے استعارے مناسب، چست دل کھچویں نے اثر والے نیں۔ فصاحت دی شان ایہہ ہے کوئی لفظ فالتو یاں ہولا نہیں تے پچھلے ساڈھے ست سو سالاں وچ کسے نقاد نوں ایہدے وچ کوئی عیب نہیں نظر آیا۔ قصیدے وچ حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا عالی مرتبہ کدھرے شاعر دی نظروں اوہلے نہیں ہویا۔ عقیدے دی درستی، نفس نوں کیلن تے وہماں

نوں دور کرن جیہے اچ مقصد شاعر دے ہر ویلے سامنے رہے۔ شاعر دے ذاتی آشوب تے اوس ویلے دے اسلامی ملت دے آشوب نے قصیدے نوں وکھرا درد تے سوز بخشیا اے۔ جذب' کیف' ذوق شوق' سوز گداز' ذہنی اچیائی تے حضور دے نال شعور نے رل مل کے ایس قصیدے نوں اوہ آب حیات دا چشمہ بنا دتا اے جیہدے توں ابدی عشق رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم حاصل ہوندا اے۔ حضور علیہ السلام دی زیارت تے شفاعت حاصل ہوندی' اے طریقت دا راہ ہتھ آوندا اے' دل غنی ہوجاندا اے تے اکھ رج جاندی اے۔ حاجتاں پوریاں تے بلاواں رد ہو جاندیاں نیں' امن چین تے سکون نصیب ہوندا اے' اکھیاں دا نور دوبارہ مل جاندا اے' بندہ جنّاں دے شر توں محفوظ ہو جاندا اے' مشکلاں حل ہو جاندیاں تے حقیقتاں کھل جاندیاں نیں۔۱۵

ایہناں تاثیراں تے برکتاں وجھوں ایس قصیدے دی مقبولیت وچ دن بدن وادھا ہو رہیا اے تے ہر زبان وچ ایہنوں سمجھن سمجھان دا سلسلہ وی جاری اے۔ 1964ء وچ علامہ فضل احمد عارف ہوراں دی کتاب 'انور بردہ' چھپی تے اوہدے وچ ۱۹ویں صدی توڑی چھپن والیاں 182 شرحاں دا ذکر کیتا گیا سی تے نال ایہ وی لکھیا گیا سی کہ قصیدہ بردہ دی شرح کرن والے اینے ای نہیں کئی ویہیاں ہور وی نیں جنھاں دا ذکر نہیں کیتا گیا۔ پاکستانی زباناں وچ ہون والیاں شرحاں تے ترجمیاں دا ایہدے وچ کوئی ذکر نہیں۔

ویہویں صدی وچ ہون والے ترجمیاں تے شرحاں دا وی وادھا کرن دی لوڑ اے۔ عربی' فارسی' اردو' جرمن' ترکی' فرانسیسی تے انگریزی توں وکھ دنیا دیاں ہورنویاں تے پرانیاں زباناں وچ وی ایہدے ترجمے ہوئے ہون گے' جنھاں دا پتا لان واسطے پی ایچ ڈی دا مقالہ لکھن دی لوڑ اے۔ 182 کتاباں وچ کتاب 'نظم الورع' دا تذکرہ ضرور اے جیہڑی ابو الرجا فقیر محمد عزیز الدین متوطن بہاول پوری تصنیف اے۔ ایہ 1297 ہجری وچ مکمل ہوئی تے 1301 ہجری وچ چھپی۔ ایس کتاب دا پورا ناں 'تخمیس بردہ مع مخمس فارسی' اردو و پنجابی مسمی بہ نظم الورع' اے

تے ایہدے وچ شاعر نے امام بوصیری علیہ الرحمہ دے ہر شعر توں پہلاں تن عربی مصرعے لا کے ایہنوں مخمس بنادتا اے تے انج سامنے آؤن والی مخمس نوں فارسی' اردو تے پنجابی مخمساں وچ ڈھالیا اے۔

کئی زباناں وچ قصیدہ بردہ شریف دا منظوم ترجمہ کرن دا شرف اک ہور ملتانی بزرگ ڈاکٹر مہر عبدالحق ہوراں نوں وی حاصل ہویا جنہاں ساہ دی ڈاہڈی بیماری وچ قصیدے دا ترجمہ فارسی' سرائیکی' اردو شعراں وچ تے انگریزی ترجمہ نثر وچ کیتا تے شفا پائی۔ اوہناں ترجمے توں پہلاں 'خواص قصیدہ بردہ' دے سرناویں تھلے پورے قصیدے دے مختلف شعراں نوں مختلف مقصداں واسطے پڑھن دی خبر دتی اے تے حضرت مولانا سید احمد سعید کاظمی نور اللہ مرقدہ نے ڈاکٹر صاحب تے دوجے قارئین نوں قصیدہ بردہ شریف پڑھن دی عام اجازت وی دے دتی اے۔

پنجابی ترجمے

ایس برکتاں والے قصیدے دے پنجابی ترجمے کرن دی سعادت جنہاں بزرگاں نوں حاصل ہوئی اوہناں دے ناں نیں۔

(1) حافظ برخوردار (2) سید وارث شاہ (3) محمد عزیز الدین (4) شہیدی (5) مولوی محمد اسماعیل فاضل دیو بندی (6) پیر نیک عالم (7) خواجہ غلام مرتضٰی (8) حافظ خان محمد (9) مطیع اللہ (10) جان محمد (11) محمد شاہ (12) احمد حسین قریشی قلعداری (13) ڈاکٹر مہر عبدالحق (14) حافظ محمد صادق (15) اسیر عابد۔

ایہناں وچوں 8 قصیدہ بردہ شریف دے ترجمے میرے ہتھیں لگے نیں۔ ایہناں وچوں ۶ فردیات دی صورت وچ نیں تے دو قصیدے دی ہیئت وچ نیں۔ قصیدہ دی ہیئت وچ پہلا قصیدہ خواجہ غلام مرتضٰی رحمتہ اللہ علیہ دا اے۔ جیہڑے فنافی الرسول سن۔ اوہ قلعہ شریف ضلع شیخوپورہ دے رہن والے سن تے لاہور دے کشمیری دروازیوں باہر ریلوے لائن دے نال ایہناں دا مزار اے۔ ایہناں قصیدے دا قافیہ امام بوصیری علیہ الرحمہ والا رکھیا اے' جویں محمد فیاض الدین بہزاد دکن نے اردو ترجمہ

کردیاں اوہو قافیہ ورتیا اے۔ دوجے اسیر عابد نے قصیدہ بردہ شریف دا قصیڈے دی شکل وچ ترجمہ کر کے پنجابی وچ ٹھاٹھ دار قصیدے دی لوڑ پوری کیتی اے۔

سید وارث شاہ اپنے ترجمے وچ ای اک وڈا شاعر نظر پیا اوندا اے۔ اوہناں مثنوی دے انداز وچ (فردیات دی شکل وچ) ترجمہ کیتا تاں جے پنجابی مفہوم عربی متن دے نیڑے نیڑے رہوے تے ایس مقصد وچ اوہناں خاصی کامیابی حاصل کیتی اے۔ عربی فارسی لفظاں نوں ایس کاریگری نال پنجابی لفظاں وچ ڈھالیا گیا اے کہ اوہ پنجابی لفظ لگدے نیں۔

جنّے ترجمے مینوں لبھے نیں اوہناں دے کجھ شعراں دا موازنہ ایس نیت نال پیش کر رہیا واں کہ ہر بھاگاں والے شاعر دی کاوش تے رسائی دا اندازہ ہو سکے۔ پنجویں فصل جیہڑی رسول پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی دعوت مبارکہ بارے وے اوہدا دوجا شعر ویکھو۔

کانما سطرت سطراً انما کتبت
فروعھا من بدیع الخط فی اللقم

امام بوصیری رحمتہ اللہ علیہ

جویں ایہناں درختاں دیاں شاخاں نے راہ وچ کسے
نادر خط وچ آپ دے کمال لکھے ہون

نثری ترجمہ

جن شاخاں دیاں لیکاں سطراں کاتب خوب لکھایا
خط عجائب مدّاں شدّاں زرّیں رقم بنایا

حافظ برخوردار

اوہناں درختاں دیاں جو شاخاں خط لکھے وچ راہے
نال قلم جو کاتب لکھدا پکی ہوئی صلاحے

سید وارث شاہ

گویا اوسنے رہ دے اندر سطراں صاف لکھائے
بخاں نال عجائب خط دیاں رہ وی وچ بنائے

محمد عزیز الدین

گویا سطراں لکھ دے آہے نال قلم وچ راہے
شاخاں خط عجائب لکھے گویا لکھے نال قلم

خواجہ غلام مرتضی

سدھے خدمت دے وچ آون پاندے صاف لکیراں
خدمت گاری تابع داری والیاں کر تدبیراں

ڈاکٹر قریشی احمد حسین قلعداری

شاخاں پائیاں رہ دے ادھ وچ سدھیاں لیکاں با ادب
سطراں دی خوشخطی تے سونڑیاں لکیراں ہن عجب

ڈاکٹر مہر عبدالحق

زمین پھٹے تے اپنے قلموں عجب لکیر بناون !
رستے دے وچ ٹہنیاں تھیں اے کیسا خط بناون

حافظ محمد صادق وکیل

دھرتی دی تختی تے رکھاں خوشخط سطراں لکھیاں
شاخاں وصف نبیؐ دے لیکے سوہنے خط گلزاراں

اسیر عابد

اخیرلی تے دسویں فصل وچ مناجاتاں تے عرضاں نیں ۔ ایس فصل دا پہلا شعر انج اے

یا اکرم الخلق مالی من الوذ بہ
سواک عند حلول الحادث العمم

امام بوصیریؒ

'اے ! ساری مخلوق تے بوہتا کرم کرن والیا ! تیرے باجھ کون
اے جیہدی پناہ منگاں' عام حادثہ نازل ہون ویلے

نثری ترجمہ

یاحضرت مینوں بن تیرے ناہیں تکیہ کوئی !
وقت مصیبت اوکھے ویلے کوئی نہ دیوے ڈھوئی

حافظ برخوردار

بہتر سبھ خلقت تھیں توں ہیں ہور پناہ نہ کائے
باجھ تساں وچ خطر عظیمے تے وچ سخت بلائے

سید وارث شاہ

اے چنگا خُلق دا کوئی ناہیں جس تھوں منگاں یاری
تدھ سوا' جب سر پرآئے حادثہ مشکل بھاری

محمد عزیز الدین

اے سردار خلائق مینوں جا پناہ نہ کائی ہے
باہجوں یاری تیری ویلے مشکل سختی اندر غم !

خواجہ غلام مرتضیٰ

اے محبوبا تیرے باہجوں کون کرے غم خواری
وقت مصیبت تیرے باہجوں کون کرے دلداری

ڈاکٹر قریشی احمد حسین قلعداری

اکرم الخلوق ! بیاوت کون ڈیندا ہم پناہ !
ہر مصیبت عام و خاص وچ توں ہیں میڈی تکیہ گاہ

ڈاکٹر مہر عبدالحق

خُلق عظیم دے مالک شاہا دسیں بارخدایا
چھڈ ترا در کتول جاواں غم نے گھیرا پایا

حافظ محمد صادق وکیل

تسی کریم خلائق اندر باجھ تساں نہ ڈھوئی
جدوں بلائیں سر میرے تے اترن بن بن ڈاراں

اسیر عابد

ایسے فصل دے آخیر لے شعراں وچوں اک شعرانج اے

ما رنحت عذبات البان ریح صبا
واطرب العیس حادی العیس بالنغم

امام بوصیری رحمتہ اللہ علیہ

جدوں تیک صباون دے بوٹے دیاں شاخاں ہلائے
تے حدی آکھن والا اوٹھاں نوں خوشی وچ لیاوے

نثری ترجمہ

جچر ہلائے شاخ درختاں واؤ صباجد جھلے
اتے کرواناں تھیں اونٹھاں مستی وقت حدی جد گھلے

حافظ برخوردار

نت درود نبیؐ تے جب لگ شاخاں واؤ ہلائے
یاں جاں حادی خوش کرشتراں مٹھے بول سنائے

سید وارث شاہ

جی تائیں سجنے دیاں لڑیاں وجیں واہلائی
اوٹھ نوں تورن والا کردا خوشی نال آواز حدائی

محمد عزیز الدین

جاں تک شاخاں بان ہلاوے واء پرے دی دنیا تے
خوشیاں وچہ لیاوے شتراں حادی نال نغم

خوجہ غلام مرتضیٰ

آل اصحاباں اوتے بخشش اس دم تیک وساون
جد توڑی پیاں ڈالیں ہلن گیت جدوں تک گاون

ڈاکٹر قریشی احمد حسین قلعداری

جے تیئں جھمن صبادے نال شاخاں بان دیاں
یا حدی خوانی تے آون ڈاچیاں تے مستیاں

ڈاکٹر مہر عبدالحق

جد تک باد صبا دیاں لپٹاں آون وچ گلزارے
تے حادی صحرا اندر اوٹھاں مست آواز بناوے

حافظ محمد صادق وکیل

فضل کمائیں جد تک شاخاں رکھ تے پرے ہلارن
جدتک حادی مست کرن الحانوں شتر قطاراں

اسیر عابد

سید ورث شاہ دا ترجمہ

سیدوارث شاہ نوں پنجابی وچ ودھیرا اچا مقام اوہدی 'ہیر' نے دوایا' جنہوں پنجاب دا دیوان تے انسائیکلو پیڈیا آکھیا جاندا اے۔ ہیروچ سید وارث شاہ نے ماحول تے معاشرے دی مصوری ایس خوبی نال کیتی اے کہ لوکاں دے باطن دے نقش وی سامنے آجاندے نیں۔ ہیر وارث شاہ زبان بیان' علم فضل تے سماجی شعور دا اوہ شاہکار اے جیہدے وچ داستان گوئی دا فن آپنے کمالاں تے نظر آوندا اے۔ ہیر 1180ھ وچ تیار ہوئی سی پر ایس توں 28 ورہے پہلوں سید وارث شاہ عربی دے مننے پرمنے تے برکتاں والے قصیدے بردہ شریف دا منظوم پنجابی ترجمہ کرچکیا سی تے انج لگدا اے جویں اوہنوں ایہ عظمت ایسے ترجمے وی برکت پاروں نصیب ہوئی اے۔

ایہ ترجمہ کردیاں ہویاں سید وارث شاہ نے میاں جمال چنابی دی فارسی شرح

سامنے رکھی۔ قصیدہ بردہ شریف دی شرح کرنے والے میاں حکیم جمال چنابی نوں گورنمنٹ کالج گوجرانوالہ دے میگزین مجلّہ 'مہک' دے گوجرانوالہ نمبر وچ یارہویں صدی ہجری دے حکیم درویش دا پتر دسیا گیا اے۔ جیہڑے کیلاش گڑھ (موجودہ کلاس کے) ضلع گوجرانوالہ دے وسنیک سن۔ ایس مضمون وچ حکیم چنابی دا دوجا بھرا حکیم مہتہ چنابی دسیا گیا، جیہے فارسی وچ ہیر لکھی ۱۶۔ جدکہ مولا بخش کشتہ نے حکیم درویش دے اکو پتر دا ذکر کیتا جیہدا ناں میتا تے تخلص چنابی لکھیا اے۔ کشتہ نے ایہ خبر وی دتی اے کہ چنابی نے 1110 ہجری وچ فارسی وچ ہیر دا قصہ ہیر ماہی دے ناں نال نظم کیتا اے ۱۷۔ دوجے پاسے پروفیسر شریف کنجاہی دے مضمون 'ہیر دمودر توں ہیر وارث تائیں' وچ حکیم چنابی دا ذکر انج آوندا اے 'ایسے عالمگیری دور دا اک ہور قصہ حکیم چنابی دا لکھیا ہویا ملدا اے چنابی اپنا وطن کلاس دسدا اے۔۱۸

سید وارث شاہ اپنے ترجمے پچھے ایہناں شعراں دا وادھا کیتا۔ جنہاں توں ترجمہ کرن دے سال' ایہدی شرح کرن والے بزرگ تے ترجمان ہار بارے معلومات ملدیاں نیں۔

یاراں سے بونجہ جاں سن ہجری ظاہر ہوئے
تاں ایہ بیت جواہر موتی لڑیاں وانگ پروئے
ناقص طبع مکدر میری اس کم لائق ناسی
جوترجمہ کر قصیدے ہندی بیت بناسی
ایہہ پر فضل الٰہی ہویا تے حضرتؐ دی یاری
تاں ایہ بیت مرتب کیتے کر کے محنت بھاری
جے کجھ میں تھیں غلطی سہواً بیتاں دے وچ آوے۱۹
پڑھنے والا تے شنونده کر کے کرم بتاوے
کیہ ہویا جے میں بھی بھلا آدم حوا بھلے
کھا کے دانا کنکے والا چھوڑ بہشتاں چلے

ایہ ترجمہ راس کیتا میں اوس شرح تھیں بھائی
حضرت میں جمال چنابی جیہڑی شرح بنائی
ناؤں مصنف سید وارث جنڈالے وچ وسے
جیہڑا شیر غازی نے بدھا سبھو کوئی دسے
رہا روز قیامت تائیں وسے شہر جنڈالا
کائی آفت پوے نہ اوتھے وسے نت سکھالا
برکت کلمے پاک نبیؐ دے ہووے پار اتارا
سبنھاں مسلماناں دا اوہ قادر بخشن ہارا

ایہناں شعراں توں ظاہر اے پئی سید وارث شاہ نے ایہ ترجمہ **1152** ہجری وچ کیتا سی جدوں اوہ جنڈیالے شیر خان وچ سن تے ایہ ترجمہ کردیاں ہویاں میاں جمال چنابی دی شرح اوہناں دے سامنے سی۔

ہن تیکر سید وارث شاہ دی پیدائش بارے جیہڑے گویڑ سامنے آئے نیں، اوہناں دی بنیاد ہیر دا لکھت سال اے' جیہڑا سید وارث شاہ نے آپ (**1180** ہجری (**1823** بکرمی) دسیا اے۔ باوا بدھ سنگھ نے لکھیا اے 'ایہناں دا جنم **1150** ہجری دے قریب ای ہویا ہوسی ......شاہ جی ہیر **1181** ہجری (اوہناں 'سن یاراں سے اسیاں نبی ہجرت نوں' وچ اسیاں نوں 'اکاسیاں' پڑھیا لگدا اے) لکھی' تد شاہ جی دی اوستھا گبھرو ہونی اے۔ کوئی **35-30** ورہے دے لگ بھگ اِہ لیکھ بڈھاپے دے نہیں۔'۲۰

ہن جدوں ایہ گل سامنے آچکی اے کہ سید وارث شاہ نے قصیدہ بردہ شریف دا ترجمہ **1152** ہجری وچ کیتا سی تے عربی شعراں دا فارسی شرح نوں سامنے رکھ کے ترجمہ کرنے والے بندے دی گھٹو گھٹ عمر **30** سال ہونی چاہیدی اے۔ ایس حساب نال سید وارث شاہ دا جمن ورہا **1122**ھ دے نیڑے تریڑے منّا پوے گا تے ہیر لکھن ویلے اوہدی عمر **58** سال بنے گی۔ ہیر دے مصنف دی اینی عمر مینوں بالکل ٹھیک لگدی اے کیونکہ میری جاچے ایہ اک پکیری عمر دے تجربہ کار بندے دا کلام اے۔ میرا ایہ مضمون چھیماہی 'کھوج' لاہور دے **86-1985**ء دے شمارے

وچ چھپا سی جد کہ ڈاکٹر عصمت اللہ زاہد موجودہ چیئرمین شعبہ پنجابی نے اک مضمون 'وارث شاہ دا جنم ورہا کجھ نویں وچار' مطبوعہ 'کھوج' جنوری جون 1994ء وچ سید وارث شاہ ہوراں دے دادا جی سید گل محمد دی اک تحریر سامنے لیاندی اے۔ ایہ تحریر سید گل محمد ہوراں نے مثنوی مولانا روم دے چوتھے دفتر دی کتابت مکمل ہون تے لکھی تے ایس دفتر دے مکمل ہون دا سال 1123ء ہجری لکھیا اے تے ایہ وی ذکر کیتا اے کہ اوہناں ایہ کتابت اپنے پتر سید گل شیر دے مطالعے واسطے کیتی اے تے نال ای اپنیاں پوتریاں سید محمد وارث تے محمد قاسم دی لمی عمر لئی دعا کیتی اے۲۱ جتھوں ایہ سٹا نکلدا اے کہ سید محمد وارث تے اوہناں دا نکا بھرا 1123ھ وچ موجود سن۔ ایتھوں گویڑ کرکے ڈاکٹر زاہد نے 1120 یاں 1121 نوں سید وارث شاہ دا جنم ورہا قیاس کیتا اے۔

قصیدے دے متن دی تدوین تے ترتیب دی بنیاد قلمی نسخہ مملوکہ اقبال صلاح الدین اے جیہڑا گھٹو گھٹ 160 سال پرانا لگدا اے۔ ایہدا موازنہ پنجاب یونیورسٹی لائبریری دے قلمی نسخہ نمبر 2292/5618 نال وی کیتا گیا اے۔ جیہڑا حافظ محمود شیرانی دے ذخیرے توں حاصل کیتا گیا سی۔ جتھے پنجاب یونیورسٹی لائبریری والے نسخے دے مصرعے ٹھیک لگے نیں اوہ اختیار کیتے گئے۔ ایسے قصیدے دا ترجمہ رسالہ 'وارث شاہ' ملتان دے میاں محمد نمبر وچ، میاں صاحب دے ناں نال چھپ گیا سی۔ گویڑ اے پئی میاں محمدؒ ہوراں نے سید وارث شاہ والے قصیدہ بردہ شریف دے ترجمے نوں اپنے ہتھ نال برکت حاصل کرن دی غرض نال لکھیا ہووے گا۔ جنہوں میاں صاحب دی لکھت سمجھ لیا گیا۔ ترجمہ دی تدوین وچ ایس متن توں وی فائدہ اٹھایا گیا اے۔ 'کھوج' وچ میرا مضمون تے ترجمہ قصیدہ بردہ از وارث شاہ چھپن پچھوں ڈاکٹر احمد حسین قریشی قلعداری ہوراں مینوں 'قصیدہ بردہ مع ترجمہ بزبان پنجابی 1882ء وچ مطبع محمدی لاہور توں چھپن والے نسخے دی نقل گھلی سی۔ لکھائی ایس چھپے ہوئے نسخے دی وی قلمی نسخیاں ورگی پرانی اے پر ایہدے وچ اوہناں تن شعراں دا ترجمہ وی موجود اے جیہڑا دوہناں قلمی نسخیاں وچ نہیں سی۔ چنانچہ ایہناں

شعراں دا ترجمہ تے ہور وی کئی ٹھیک لگن والے لفظ ایس نسخے وچوں لئے گئے نیں۔ جیہدے لئی میں ڈاکٹر قریشی ہوراں دا شکر گزار آں۔

ایہ وی قیاس کیتا جا سکدا اے کہ تن شعر (86، 163 تے 165) بعد وچ ودھائے گئے ہون کہ سید وارث شاہ ہوراں دے جیہڑے 162 شعراں دا ترجمہ قلمی نسخیاں وچ ملدا اے اوہو 162 شعر برکات بردہ وچ علامہ فضل احمد عارف ہوراں دتے نیں۔ ایہ وکھری گل اے کہ علامہ عارف ہوراں اپنی کتاب 'انوار بردہ' وچ 165 شعر دتے سن۔ قصیدہ بردہ دے شروع وچ وی 2 شعراں دا وادھا اے جنہاں وچوں ایہ شعر

مولای صل وسلم دائماً ابداً
علی حبیبک خیر الخلق کلھم

ترجمہ:۔

میرے مالک گھل درود سلام سدا اوس اوپر
ترا حبیب اے جیہڑا ساری مخلوقاتوں بہتر

ایس قصیدے دا لازمہ بن گیا کہ ایہ روایت وی ملدی اے امام بوصیریؒ ایہ خاص درود شریف اپنا قصیدہ پڑھن توں پہلاں پڑھیا سی ۲۲۔ ایہو جیہاں روایتاں تو اندازہ ہوندا اے پئی ایہ دوویں شعر امام بوصیری رحمتہ اللہ علیہ دے اپنے لکھے ہوئے نیں تے دا ایہناں رنگ وی امام ہوراں دے دوجے شعراں توں وکھ نہیں لگدا۔

حوالے

1- برکات بردہ' ص 39
2- عربی میں نعتیہ کلام ص 141
3- برکات بردہ (ص 39-40) ' (بحوالہ عطر الوردہ)
4- برکات بردہ' ص 40 (بحوالہ عصیدہ اشہدہ)
5- برکات بردہ' ص 40 (بحوالہ کشف الظنون ج 4)

6-برکات بردہ' ص 40 (بحوالہ عصیدہ الشہدہ)

7- برکات بردہ: ص 41

8- برکات بردہ: ص 48 (بحوالہ فوات الوفیات' جلد دوم)

9- برکات بردہ: ص 49 (بحوالہ راحت الارواح علی ہامش العصیدہ)

10- شرح قصیدہ بردہ شریف از مولانا نور بخش توکلی۔ص9

11- دائرہ معارف اسلامیہ' جلد 5: ص 51

12- انگریزی مضمون از خورشید رضوی

"The Tomb of Al-busiri"

Hamdard Islamicus Vol (iv) No.1

spring 1981 pp 71-75

13-دائرہ معارف اسلامیہ جلد 5 ص 53

14-شام وسحر نعت نمبر۵ ص ۱۶۵

15-برکات بردہ صفحہ ۸۱ تا ۹۵

16- مجلّہ 'مہک' گوجرانوالہ نمبر' ص 214-215

17- پنجابی شاعراں دا تذکرہ: ص 64

18- مجلّہ 'کھوج 2' ص 15

19- قلمی نسخہ یونیورسٹی لائبریری

20- پریم کہانی ص 280-281

21-چھیماہی کھوج 32' ص 92

22- 'برکات بردہ' ص 82

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ مُنْشِی الْخَلْقِ مِنْ عَدَمٖ
ثُمَّ الصَّلٰوۃُ عَلَی الْمُخْتَارِ فِی الْقِدَمٖ
مَوْلَایَ صَلِّ وَسَلِّمْ دَائِمًا اَبَدًا
عَلٰی حَبِیْبِکَ خَیْرِ الْخَلْقِ کُلِّھِمٖ

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

حمد اللہ نوں ہوند اچ آندا جس خلقت نوں عدموں
پھیر درود اس ذات تے جس نوں چنیا مڈھ قدیموں
میرے مالک گھل درود سلام سدا اوس اوپر
تیرا یار اے جیہڑا ساری مخلوقاتوں بہتر
(ترجمہ حفیظ تائب)

بسم الله الرحمن الرحيم

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ فِي ذِكْرِ عِشْقِ رَسُولِ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلم

1

اَمِنْ تَذَكُّرِ جِيْرَانٍ بِذِيْ سَلَمِ
مَزَجْتَ دَمْعًا جَرٰى مِنْ مُّقْلَةٍ بِدَمِ

2

اَمْ هَبَّتِ الرِّيْحُ مِنْ تِلْقَآءِ كَاظِمَةٍ
اَوْ اَوْمَضَ الْبَرْقُ فِي الظَّلْمَآءِ مِنْ اِضَمِ

3

فَمَا لِعَيْنَيْكَ اِنْ قُلْتَ اكْفُفَا هَمَتَا
وَمَا لِقَلْبِكَ اِنْ قُلْتَ اسْتَفِقْ يَهِمِ

4

اَيَحْسَبُ الصَّبُّ اَنَّ الْحُبَّ مُنْكَتِمٌ
مَّا بَيْنَ مُنْسَجِمٍ مِّنْهُ وَمُضْطَرِمِ

صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

پہلی فصل

رسول پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے عشق بارے

1

جاں چیت آون میرے تائیں ساتھی ذی سلم دے
نین مرے رَت ہنجو روون مارے درد الم دے

2

یاں اوہ ٹھنڈی واؤ گھلّے محبوباں دی واؤں
یاں ایہ بجلی لشکی آہی رات اندھیاری جاؤں

3

اکھیں نویں میں منع کراں نہ رووو دہائیں دہائیں
دل نوں صبر قرار دیاں پر دونویں سمجھن ناہیں

4

ایہ جو تسیں گمان کرو جو عاشق عشق چھپائے
اکھیں گریاں تے دل بریاں ایہ دو شاہد آہے

صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

5

لَوْلَا الْهَوٰى لَمْ تُرِقْ دَمْعًا عَلٰى طَلَلٍ

وَلَا اَرِقْتَ لِذِكْرِ الْبَانِ وَالْعَلَمِ

6

فَكَيْفَ تُنْكِرُ حُبًّا بَعْدَ مَا شَهِدَتْ

بِهٖ عَلَيْكَ عُدُوْلُ الدَّمْعِ وَالسَّقَمِ

7

وَاَثْبَتَ الْوَجْدُ خَطَّيْ عَبْرَةٍ وَّضَنًى

مِّثْلَ الْبَهَارِ عَلٰى خَدَّيْكَ وَالْعَنَمِ

8

نَعَمْ سَرٰى طَيْفُ مَنْ اَهْوٰى فَاَرَّقَنِيْ

وَالْحُبُّ يَعْتَرِضُ اللَّذَّاتِ بِالْاَلَمِ

9

يَا لَآئِمِيْ فِي الْهَوٰى الْعُذْرِيِّ مَعْذِرَةً

مِّنِّيْ اِلَيْكَ وَلَوْ اَنْصَفْتَ لَمْ تَلُمِ

10

عَدَتْكَ حَالِيْ لَا سِرِّيْ بِمُسْتَتِرٍ

عَنِ الْوُشَاةِ وَلَا دَائِيْ بِمُنْحَسِمِ

5

جیکر عشق نہ ہوندا تینوں ہنجو مول نہ روندوں
مٹھی نیند اکھیں وچ دھر کے غفلت کر کے سوندوں

6

عشقے تھیں کیوں منکر ہونا تینوں کردے عاری
نال گواہی سچی شاہد ہنجو تے بیماری

7

دوخط ثابت کیتے نیں اس صورت تے کرمانی
ہنجو لالاں لاغر جثہ تاہیں پریت پچھانی

8

جاں دل یاد پوے اوہ دلبر راتیں نیند نہ آوے
آہو عشق خوشحالی دے وچ غم تے درد لیاوے

9

عشق محبوباں دے تھیں مینوں نہ کر ایڈ ملامت
جیکر کجھ انصاف تیرے وچ میری کریں عدالت

10

حال اساڈا معلم تینوں جاتا بہت بخیلاں
عشق چھپایا چھپدا ناہیں جے لکھ کراں دلیلاں

صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

11

مَحَضْتَنِی النُّصْحَ لٰکِنْ لَسْتُ اَسْمَعُہٗ
اِنَّ الْمُحِبَّ عَنِ الْعُذَّالِ فِیْ صَمَمٖ

12

اِنِّیْ اتَّهَمْتُ نَصِيْحَ الشَّيْبِ فِیْ عَذَلِیْ
وَالشَّيْبُ اَبْعَدُ فِیْ نُصْحٍ مِنَ التُّهَمٖ

اَلْفَصْلُ الثَّانِیْ
فِیْ مَنْعِ هَوَی النَّفْسِ

13

فَاِنَّ اَمَّارَتِیْ بِالسُّوْٓءِ مَا اتَّعَظَتْ
مِنْ جَهْلِهَا بِنَذِيْرِ الشَّيْبِ وَالْهَرَمٖ

14

وَلَا اَعَدَّتْ مِنَ الْفِعْلِ الْجَمِيْلِ قِرٰی
ضَيْفٍ اَلَمَّ بِرَأْسِیْ غَيْرَ مُحْتَشِمٖ

15

لَوْ كُنْتُ اَعْلَمُ اِنِّیْ مَآ اُوَقِّرُہٗ
كَتَمْتُ سِرًّا بَدَا لِیْ مِنْهُ بِالْكَتَمٖ

11

توں تاں سانوں کریں نصیحت میں تا سناں نہ بھورا
عاشق لکھ ملامت سن کے ہو رہے کنّوں ڈورا

12

بڈھے نصیحت والے نوں میں سگوں تہمت لائی
گرچہ تہمت تھیں او ناصح دور دراڈے ساہی

دوجی فصل

نفسانی خواہشاں توں باز رہن بارے

13

سرکش نفس کمینہ مینوں بدیاں طرف چلائے
کراں نصیحت مَنّے ناہیں اوجھڑ لگا جائے

14

ہس تیار نہ کیتی نفسے مہماں دی مہمانی
توڑے سدے باجھوں آیا بھی تھیواں قربانی

15

جیکر ایہ گل معلم ہوندی میں تھیں آدر ناہیں
دل تھیں پیت نہ کڈھدا باہر کجدا چا تداہیں

16

مَنْ لِّي بِرَدِّ جِمَاحٍ مِّنْ غَوَايَتِهَا
كَمَا يُرَدُّ جِمَاحُ الْخَيْلِ بِاللُّجُمِ

17

فَلَا تَرُمْ بِالْمَعَاصِي كَسْرَ شَهْوَتِهَا
إِنَّ الطَّعَامَ يُقَوِّي شَهْوَةَ النَّهِمِ

18

وَالنَّفْسُ كَالطِّفْلِ إِنْ تُهْمِلْهُ شَبَّ عَلٰى
حُبِّ الرِّضَاعِ وَإِنْ تَفْطِمْهُ يَنْفَطِمِ

19

فَاصْرِفْ هَوَاهَا وَحَاذِرْ أَنْ تُوَلِّيَهُ
إِنَّ الْهَوٰى مَا تَوَلّٰى يُصْمِ أَوْ يَصِمِ

20

وَرَاعِهَا وَهِيَ فِي الْأَعْمَالِ سَائِمَةٌ
وَإِنْ هِيَ اسْتَحْلَتِ الْمَرْعٰى فَلَا تُسِمِ

21

كَمْ حَسَّنَتْ لَذَّةً لِّلْمَرْءِ قَاتِلَةً
مِّنْ حَيْثُ لَمْ يَدْرِ أَنَّ السُّمَّ فِي الدَّسَمِ

16

سرکش نفس دا میرے دے تائیں راہ سدھے کون آنے
نال لگامے بوہتے گھوڑے ہوندے سگھڑ سیانے

17

ڈھونڈھ نہیں توں نال گناہاں حرص تھوڑی وچ نفسے
جتنا رج رج روٹی کھاسیں تِتنا شہوت بخشے

18

نفس ترا تاں لڑکے وانگوں ددھ دہی تاں پیوے
نہ دیویں تاں منگدا ناہیں خواہ مرے خواہ جیوے

19

جس وچ نفس ترا خوش ہوے اوہ گل نہ کر بھورا
جے اوہ تیں تے غالب ہویا مارے گا کر زورا

20

آکھے نفس نہ لگیں بھورا توڑے نفل پڑھائے
اس سرکش دا کیہہ بھروسا مت کھڑکھو ہے پائے

21

مٹھی چیز مضر جے ہووے اسنوں خوب نہ جانیں
ظاہر اس دا شیریں باطن زہر پچھانیں

صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

22

وَاخْشَ الدَّسَائِسَ مِنْ جُوعٍ وَمِنْ شِبَعٍ
فَرُبَّ مَخْمَصَةٍ شَرٌّ مِنَ التُّخَمِ

23

وَاسْتَفْرِغِ الدَّمْعَ مِنْ عَيْنٍ قَدِ امْتَلَأَتْ
مِنَ الْمَحَارِمِ وَالْزَمْ حِمْيَةَ النَّدَمِ

24

وَخَالِفِ النَّفْسَ وَالشَّيْطَانَ وَاعْصِهِمَا
وَإِنْ هُمَا مَحَضَاكَ النُّصْحَ فَاتَّهِمِ

25

وَلَا تُطِعْ مِنْهُمَا خَصْمًا وَلَا حَكَمًا
فَأَنْتَ تَعْرِفُ كَيْدَ الْخَصْمِ وَالْحَكَمِ

26

أَسْتَغْفِرُ اللهَ مِنْ قَوْلٍ بِلَا عَمَلٍ
لَقَدْ نَسَبْتُ بِهِ نَسْلًا لِذِي عُقُمِ

27

أَمَرْتُكَ الْخَيْرَ لَكِنْ مَا ائْتَمَرْتُ بِهِ
وَمَا اسْتَقَمْتُ فَمَا قَوْلِي لَكَ اسْتَقِمِ

صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

22

ڈر مکراں نفسے دیاں کولوں جو ستے نہیں بھکھ تھیں

بوہتے تِسّے ڈھٹے بدتر رجّی ہوئی ککھ تھیں

23

کجھ رک طرف حرامے دے توں کریں نظر درازی

ہنجو رَت جو پُر ہوئے اوہ نین کرن غمازی

24

نفس شیطان دا ہو مخالف توڑے کرے نصیحت

مٹھّیاں گلاں کر کے تینوں پائے وچ فضیحت

25

نفس شیطان دا حکم نہ منیں' دونویں دشمن تیرے

مکر اوہناں دے معلم تینوں بوہتے گھنے گھنیرے

26

جس کلامے عمل نہ ہووے اوس تھیں توبہ کریئے

عورت سنڈھ نہ جن دی پُترّ جے لکھ حیلے کریئے

27

حکم دیاں نیکی دا تینوں آپ کراں بریائی

اس دسے دا حاصل کیہ سر اپنے خاک اڈائی

28

وَلَا تَزَوَّدْتُ قَبْلَ الْمَوْتِ نَافِلَةً
وَلَمْ اُصَلِّ سِوٰى فَرْضٍ وَّلَمْ اَصُمِ

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ

فِيْ مَدْحِ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

29

ظَلَمْتُ سُنَّةَ مَنْ اَحْيَى الظَّلَامَ اِلٰى
اِنِ اشْتَكَتْ قَدَمَاهُ الضُّرَّ مِنْ وَّرَمِ

30

وَشَدَّ مِنْ سَغَبٍ اَحْشَآءَهٗ وَطَوٰى
تَحْتَ الْحِجَارَةِ كَشْحًا مُّتْرَفَ الْاَدَمِ

31

وَرَاوَدَتْهُ الْجِبَالُ الشُّمُّ مِنْ ذَهَبٍ
عَنْ نَّفْسِهٖ فَاَرَاهَا اَيَّمَا شَمَمِ

32

وَاَكَّدَتْ زُهْدَهٗ فِيْهَا ضَرُوْرَتُهٗ
اِنَّ الضَّرُوْرَةَ لَا تَعْدُوْ عَلَى الْعِصَمِ

28

قبل الموت نہ توشہ کیتا سنت نفل وسارے

پنج نمازاں فرضی روزے ایہی مساں گزارے

تریجی فصل

رسول پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی مدح وچ

29

میں تھیں سنت ادا نہ ہوئی گاہے لنگ نہ دھوتے

حضرت پیر سجائے آہے ساری رات کھلوتے

30

جاں حضرت بھکھ لگدی آہی پیٹ تے پتھر دھردے

جے کجھ درم دینار ہوندو نیں چا تصدق کردے

31

اک پہاڑ سونے دا وڈا اگے ہویا عرضی

حضرت سرور کہیا اس نوں نہ میں تیرا غرضی

32

حضرت زہد مسلّم رکھیا چھڈ دنیا، غمناکی

کیوں محتاج ہووے درماندہ جیندے اندر پاکی

33

وَكَيْفَ تَدْعُوْ اِلَى الدُّنْيَا ضَرُوْرَةُ مَنْ
لَوْلَاهُ لَمْ تَخْرُجِ الدُّنْيَا مِنَ الْعَدَمِ

34

مُحَمَّدٌ سَيِّدُ الْكَوْنَيْنِ وَالثَّقَلَيْنِ
وَالْفَرِيْقَيْنِ مِنْ عُرْبٍ وَّمِنْ عَجَمِ

35

نَبِيُّنَا الْاٰمِرُ النَّاهِيْ فَلَا اَحَدٌ
اَبَرَّ فِيْ قَوْلِ لَا مِنْهُ وَلَا نَعَمِ

36

هُوَ الْحَبِيْبُ الَّذِيْ تُرْجٰى شَفَاعَتُهٗ
لِكُلِّ هَوْلٍ مِّنَ الْاَهْوَالِ مُقْتَحِمِ

37

دَعَا اِلَى اللّٰهِ فَالْمُسْتَمْسِكُوْنَ بِهٖ
مُسْتَمْسِكُوْنَ بِحَبْلٍ غَيْرِ مُنْفَصِمِ

38

فَاقَ النَّبِيِّيْنَ فِيْ خَلْقٍ وَّفِيْ خُلُقٍ
وَلَمْ يُدَانُوْهُ فِيْ عِلْمٍ وَّلَا كَرَمِ

صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم

33

کیونکر سددادنیا ول کوئی حاجت مند تباہی
جیکر حضرت مول نہ ہوندے دنیا کتھے آہی

34

حضرت سرور دوہاں جہاناں نالے جن آدم دا
ساری خلقت وچوں چنیا بہتر عرب عجم دا

35

نبی اساڈا مانع منکر آمر مشروعاتے
اوس جہیا نہ سچا کوئی وچ نفی اثباتے

36

اوہ حبیب خداوند والا تکیہ گاہ غریباں
اوکھے وقت شفیع ہووے گا ساریاں وانگ جیباں

37

حضرت بوہتے بھلے ہوئے طرف ربے دی آندے
نال حبل اللہ بدھے ہوئے کیوں ہوون درماندے

38

حضرت وچ مٹھا سے خلقت سبھ نبیاں تھیں فائق
علم عمل وچ نہ کوئی ثانی نہ صفتاں وچ لائق

صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم

39

وَكُلُّهُمْ مِّنْ رَّسُوْلِ اللهِ مُلْتَمِسٌ

غَرْفًا مِّنَ الْبَحْرِ اَوْ رَشْفًا مِّنَ الدِّيَمِ

40

وَوَاقِفُوْنَ لَدَيْهِ عِنْدَ حَدِّهِمِ

مِنْ نُقْطَةِ الْعِلْمِ اَوْ مِنْ شَكْلَةِ الْحِكَمِ

41

فَهُوَ الَّذِيْ تَمَّ مَعْنَاهُ وَصُوْرَتُهٗ

ثُمَّ اصْطَفَاهُ حَبِيْبًا بَارِئُ النَّسَمِ

42

مُنَزَّهٌ عَنْ شَرِيْكٍ فِيْ مَحَاسِنِهٖ

فَجَوْهَرُ الْحُسْنِ فِيْهِ غَيْرُ مُنْقَسِمِ

43

دَعْ مَا ادَّعَتْهُ النَّصَارٰى فِيْ نَبِيِّهِمِ

وَاحْكُمْ بِمَا شِئْتَ مَدْحًا فِيْهِ وَاحْتَكِمِ

44

فَانْسُبْ اِلٰى ذَاتِهٖ مَا شِئْتَ مِنْ شَرَفٍ

وَانْسُبْ اِلٰى قَدْرِهٖ مَا شِئْتَ مِنْ عِظَمِ

39

اک گھٹ رحمت طلب کیتا سبھ نبیاں حضرت پاسوں
دریا فضل اپنے تھیں دیویں چھٹاں ایس پیاسوں

40

حضرت تھیں پیغمبر سارے آئے کہن حقیقت
اک نقطہ دے علم اپنے تھیں یاں دس راہ شریعت

41

سبھ خلقت تھیں نبی اساڈا ظاہر باطن کامل
نال محبت اپنی خالق کیتا اسنوں شامل

42

ہور شریک نہ کوئی حضرت وچ خوبی زیبائی
حسن ملاحت جو احمدؐ وچ خالق آکھ سنائی

43

حضرت عیسیٰ مرسل دے حق جو کجھ کہیا نصاریٰ
اوہ گل حضرت نوں نہ آکھو ایہ ای دوست پیارا

44

جو تعریف کراں حضرت دی جیہڑا خاص حضوری
توڑے لکھ کتاباں لکھاں تاں بھی کدی نہ پوری

45

فَاِنَّ فَضْلَ رَسُوْلِ اللهِ لَيْسَ لَهٗ
حَدٌّ فَيُعْرِبَ عَنْهُ نَاطِقٌ بِفَمِ

46

لَوْ نَاسَبَتْ قَدْرَهٗ اٰيَاتُهٗ عِظَمًا
اَحْیٰی اسْمُهٗ حِيْنَ يُدْعٰى دَارِسَ الرِّمَمِ

47

لَمْ يَمْتَحِنَّا بِمَا تَعْيَ الْعُقُوْلُ بِهٖ
حِرْصًا عَلَيْنَا فَلَمْ نَرْتَبْ وَلَمْ نَهِمِ

48

اَعْيَى الْوَرٰى فَهْمُ مَعْنَاهُ فَلَيْسَ يُرٰى
لِلْقُرْبِ وَالْبُعْدِ فِيْهِ غَيْرُ مُنْفَحِمِ

49

كَالشَّمْسِ تَظْهَرُ لِلْعَيْنَيْنِ مِنْ بُعُدٍ
صَغِيْرَةً وَّتُكِلُّ الطَّرْفَ مِنْ اَمَمِ

50

وَكَيْفَ يُدْرِكُ فِى الدُّنْيَا حَقِيْقَتَهٗ
قَوْمٌ نِيَامٌ تَسَلَّوْا عَنْهُ بِالْحُلُمِ

45

کیہ آکھاں میں مدح نبی دی نہ وچ حد شماری
کتھوں تائیں لکھ وکھاواں مول نہ آواں واری

46

جے کوئی نشانی پیغمبری دی حضرت کردے ظاہر
گِھپے ہڈ لکھاں ورہیاں دے سبھے آندے باہر

47

کجھ تکلیف نہ دسے حضرت جس وچ اوکھے ہووے
محض کمال محبت سیتی نہ جھرے نہ رووے

48

جو معنے سن حضرت اندر بھورا کسے نہ پائے
جو نزدیکے تے دوراڈے سبھناں عقل دوڑائے

49

حضرت صاحب سورج وانگوں نظری آون دوروں
اکھیں سن مُکھ ویکھ نہ سکن کرن حجاب حضوروں

50

کنہ نبی دی خُلق سُتی وچ دنیا کیونکر بھالے
خاص حقیقت نیند نہ دسے باجھوں وہم خیالے

51

فَمَبْلَغُ الْعِلْمِ فِيْهِ اَنَّهٗ بَشَرٌ
وَاَنَّهٗ خَيْرُ خَلْقِ اللّٰهِ كُلِّهِمِ

52

وَكُلُّ اٰيٍ اَتَى الرُّسُلُ الْكِرَامُ بِهَا
فَاِنَّمَا اتَّصَلَتْ مِنْ نُوْرِهٖ بِهِمِ

53

فَاِنَّهٗ شَمْسُ فَضْلٍ هُمْ كَوَاكِبُهَا
يُظْهِرْنَ اَنْوَارَهَا لِلنَّاسِ فِي الظُّلَمِ

54

حَتّٰى اِذَا طَلَعَتْ فِي الْكَوْنِ عَمَّ هُدَاهَا
الْعَالَمِيْنَ وَاَحْيَتْ سَائِرَ الْاُمَمِ

55

اَكْرِمْ بِخَلْقِ نَبِيٍّ زَانَهٗ خُلُقٌ
بِالْحُسْنِ مُشْتَمِلٍ بِالْبِشْرِ مُتَّسِمِ

56

كَالزَّهْرِ فِيْ تَرَفٍ وَالْبَدْرِ فِيْ شَرَفٍ
وَالْبَحْرِ فِيْ كَرَمٍ وَالدَّهْرِ فِيْ هِمَمِ

51

ایہ گل جاتی آدمیاں جو حضرت بندہ خاکی
ساری خلقت وچوں بہتر محض سراسر پاکی

52

جو معجزے دنیا دے اندر نبیاں آن وکھاوے
سبھے نور محمد دے تھیں آپوں کسے نہ پائے

53

حضرت سورج عظمت والے ہو پیغمبر تارے
تاریاں دی وشنائی راتیں دیہنہ نوں چھپن ہارے

54

جد عالم وچ ظاہر ہوئے عام ہدایت ہوئی
وچ دوہاں جہاناں زندہ ساری امت ہوئی

55

وچ پیدائش حضرت وڈے پُر پُر نال مٹھاسے
خوبی حسن نہایت نالے کامل وچ دلاسے

56

نبی شگوفہ تازگیاں تھیں شرفوں بدریگانہ
بخشش دا دریا کہاوے ہمت وچ زمانہ

57

كَأَنَّهُ وَهُوَ فَرْدٌ فِيْ جَلَالَتِهٖ
فِيْ عَسْكَرٍ حِيْنَ تَلْقَاهُ وَ فِيْ حَشَمٖ

58

كَأَنَّمَا اللُّؤْلُؤُ الْمَكْنُوْنُ فِيْ صَدَفٍ
مِنْ مَّعْدِنَيْ مَنْطِقٍ مِّنْهُ وَ مُبْتَسَمٖ

59

لَا طِيْبَ يَعْدِلُ تُرْبًا ضَمَّ اَعْظُمَهٗ
طُوْبٰى لِمُنْتَشِقٍ مِّنْهُ وَ مُلْتَثِمٖ

اَلْفَصْلُ الرَّابِعُ

فِيْ مَوْلِدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

60

اَبَانَ مَوْلِدُهٗ عَنْ طِيْبِ عُنْصُرِهٖ
يَا طِيْبَ مُبْتَدَاٍ مِّنْهُ وَ مُخْتَتَمٖ

61

يَوْمٌ تَفَرَّسَ فِيْهِ الْفُرْسُ اَنَّهُمْ
قَدْ اُنْذِرُوْا بِحُلُوْلِ الْبُؤْسِ وَالنِّقَمٖ

57

حضرت اک اکلے آہے عظمت وچ پُر ساماں

انج وکھالی دیندے سن جیویں لشکر دھوماں دھاماں

58

حضرت جدوں تبسم کردے دسدے دند جیوں موتی

حقی وچ معلق رکھی گویا لڑی پروتی

59

جتھے حضرت ُستے بیٹھے اوتھے جو خوشبوئی

جس اوہ جاگہ چُمی چٹی اوس جیہانہ کوئی

چوتھی فصل

نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی ولادت

60

پاکی تے خوشبوئی جو رب حضرت دے وچ پائی

وقت تولد تا دم آخر اکو جیہی ساہی

61

اہل فارس دیاں جاتا آہا جس دن حضرت جمے

اہل مجوسی در اسدے تھیں ڈگ ڈگ پوسن لمے

62

وَبَاتَ اِيْوَانُ كِسْرٰى وَهُوَ مُنْصَدِعٌ
كَشَمْلِ اَصْحَابِ كِسْرٰى غَيْرَ مُلْتَئِمِ

63

وَالنَّارُ خَامِدَةُ الْاَنْفَاسِ مِنْ اَسَفٍ
عَلَيْهِ وَالنَّهْرُ سَاهِى الْعَيْنِ مِنْ سَدَمِ

64

وَسَآءَ سَاوَةَ اَنْ غَاضَتْ بُحَيْرَتُهَا
وَرُدَّ وَارِدُهَا بِالْغَيْظِ حِيْنَ ظَمِ

65

كَاَنَّ بِالنَّارِ مَا بِالْمَآءِ مِنْ بَلَلٍ
حُزْنًا وَّبِالْمَاءِ مَا بِالنَّارِ مِنْ ضَرَمِ

66

وَالْجِنُّ تَهْتِفُ وَالْاَنْوَارُ سَاطِعَةٌ
وَالْحَقُّ يَظْهَرُ مِنْ مَّعْنًى وَّمِنْ كَلِمِ

67

عَمُوْا وَصَمُّوْا فَاِعْلَانُ الْبَشَائِرِ لَمْ
تُسْمَعْ وَبَارِقَةُ الْاِنْذَارِ لَمْ تُشَمِ

62

جس دن جنم لیا سی حضرت روشن بدر منیراں
کنگرے محل نوشیرواں ڈگے روندے سنے امیراں

63

اگ تکبر بجھی گبراں لگیو نیں غم دے ٹُکے
جیہڑے چشمے جاری آہے دہشت تھیں سبھ سُکے

64

اہل فارس کُل غمگیں ہوئے سک گیوں نیں پانی
پھرتر ہائے مڑ مڑ آئے پکڑے درد حیرانی

65

نال ظہورے نور محمد اگوں پانی ہویا
غم تھیں پانی اگے وانگوں سوزاں ہو کھلویا

66

اپے سد کیتے سن جنہاں نال اندوہ تمامی
نور ظہور ہویا سی جس دن حضرت احمد نامی

67

انھے ڈورے ہوئے کافر سنن بشارت ناہیں
نور محمد ڈھو ناہیں غم تھیں رووَن دہائیں

صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

68

مِنْ بَعْدِ مَا أَخْبَرَ الْأَقْوَامَ كَاهِنُهُمْ

بِأَنَّ دِينَهُمُ الْمُعْوَجَّ لَمْ يَقُمِ

69

وَبَعْدَ مَا عَايَنُوا فِي الْأُفُقِ مِنْ شُهُبٍ

مُنْقَضَّةٍ وَفْقَ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ صَنَمِ

70

حَتَّى غَدَا عَنْ طَرِيقِ الْوَحْيِ مُنْهَزِمٌ

مِنَ الشَّيَاطِينِ يَقْفُو إِثْرَ مُنْهَزِمِ

71

كَأَنَّهُمْ هَرَبًا أَبْطَالُ أَبْرَهَةٍ

أَوْ عَسْكَرٌ بِالْحَصَى مِنْ رَاحَتَيْهِ رُمِي

72

نَبْذًا بِهِ بَعْدَ تَسْبِيحٍ بِبَطْنِهِمَا

نَبْذَ الْمُسَبِّحِ مِنْ أَحْشَاءِ مُلْتَقِمِ

68

نجومیاں تھیں خبراں سن کے کافر ہوئے ڈورے

دین محمد دائم رہسی دین اساڈا اورے

69

بعد تولد ختم نبیاں بت گبراں ہورتاڑے

اُتّے زمیں ڈگے سر الٹے دہشت سیتی ساڑے

70

انبروں نٹھیاں سی شیطانا رات ولادت سرور

پچھوں سبھ شیطانی نٹھے بھاہ پیانے سر پر

71

ابرہ دیاں پہلواناں وانگوں نٹھے سبھ شیطانی

یا جیویں لشکر مکیوں بھنا کنکریاں تھیں جانی

72

انج سنگریزے سٹے حضرت پھڑ تسبیح دو کف تھیں

جیویں مہتر یونس مچھی پیٹوں خبر سلف تھیں

صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

اَلْفَصْلُ الْخَامِسُ

فِیْ ذِکْرِیُمْنِ دَعْوَتِهٖ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ

73

جَآءَتْ لِدَعْوَتِهِ الْاَشْجَارُ سَاجِدَةً
تَمْشِیْ اِلَیْهِ عَلٰی سَاقٍ بِلَاقَدَمٖ

74

کَاَنَّمَا سَطَرَتْ سَطْرًا لِّمَا کَتَبَتْ
فُرُوْعُهَا مِنْ بَدِیْعِ الْخَطِّ فِی اللَّقَمٖ

75

مِثْلُ الْغَمَامَةِ اَنّٰی سَارَ سَائِرَةً
تَقِیْهِ حَرَّ وَطِیْسٍ لِّلْهَجِیْرِ حَمِیْ

76

اَقْسَمْتُ بِالْقَمَرِ الْمُنْشَقِّ اِنَّ لَهٗ
مِنْ قَلْبِهٖ نِسْبَةً مَّبْرُوْرَةَ الْقَسَمٖ

77

وَمَا حَوَی الْغَارُ مِنْ خَیْرٍ وَّمِنْ کَرَمٍ
وَکُلُّ طَرْفٍ مِّنَ الْکُفَّارِ عَنْهُ عَمٖ

پنجویں فصل

رسول پاک ﷺ دی دعوت مبارک بارے

73

حضرت رُکھ بلائے آہے سجدہ کردے آئے
پنیاں پرنے ڈگدیاں ڈھیندیاں آکیتونیں سائے

74

اوہناں درختاں دیاں جو شاخاں خط لکھے وچ راہے
نال قلم جو کاتب لکھدا پکی ہوئی صلاحے

75

بدل سایہ کر دے آہے وچ حرارت گرمی
حضرت ختم نبیاں تائیں پہنچے باجھوں قدمی

76

قسم کراں میں اس چن دی جاں ایہ ہویا دوپارہ
بادل حضرت نسبت رکھدا سچی قسم دوبارہ

77

غار چھپایا ختم نبیّاں بوہتے خیر کرم تھیں
کافر ڈھونڈھ رہے بہتیرا ہوئے کور شرم تھیں

78

فَالصِّدْقُ فِي الْغَارِ وَالصِّدِّيقُ لَمْ يَرِمَا
وَهُمْ يَقُوْلُوْنَ مَا بِالْغَارِ مِنْ اَرِمِ

79

ظَنُّوا الْحَمَامَ وَظَنُّوا الْعَنْكَبُوْتَ عَلٰى
خَيْرِ الْبَرِيَّةِ لَمْ تَنْسُجْ وَلَمْ تَحُمِ

80

وَقَايَةُ اللّٰهِ اَغْنَتْ عَنْ مُّضَاعَفَةٍ
مِّنَ الدُّرُوْعِ وَعَنْ عَالٍ مِّنَ الْاُطُمِ

81

مَا سَامَنِي الدَّهْرُ ضَيْمًا وَّاسْتَجَرْتُ بِهٖ
اِلَّا وَنِلْتُ جِوَارًا مِّنْهُ لَمْ يُضَمِ

82

وَلَا الْتَمَسْتُ غِنَى الدَّارَيْنِ مِنْ يَّدِهٖ
اِلَّا اسْتَلَمْتُ النَّدٰى مِنْ خَيْرِ مُسْتَلَمِ

83

لَا تُنْكِرِ الْوَحْيَ مِنْ رُّؤْيَاهُ اِنَّ لَهٗ
قَلْبًا اِذَا نَامَتِ الْعَيْنَانِ لَمْ يَنَمِ

78

حضرتؐ تے صدیقؓ دونویں وچ بیٹھے آہے غاری
کفّاراں نوں نظر نہ آئے وچ کرامت بھاری

79

کبوتراں سن دتے انڈے کھِنے تندو لائے
ظن ہویا کفّاراں تائیں ایتھے اوہ نہیں آئے

80

کفّاراں دیاں مکراں تھیں رب رکھیا۔ احمدؐ سرور
کیا ہویا جے قلعے اچے تھیں ہوئے زرہا بکتر

81

جے رنج ویکھاں وچ زمانے یاری سرور چاہاں
ہووے جے ہمسائیگی سرور تاں دل خوف کمداہاں

82

عرض کراں جے حضرت نوں دیہہ نعمت دوہاں جہاناں
خوبی وچ پچائے مطلب دیندا من دا بھاناں

83

ایہ انکار نہ کرتوں مولے جے حضرت وچ خوابے
دل بیدار اکھیں وچ خوابے کردا یاد وہابے

84

فَذَاكَ حِيْنَ بُلُوْغٍ مِّنْ نُّبُوَّتِهٖ

فَلَيْسَ يُنْكَرُ فِيْهِ حَالُ مُحْتَلِمِ

85

تَبَارَكَ اللّٰهُ مَا وَحْيٌ بِمُكْتَسَبٍ

وَلَا نَبِيٌّ عَلٰى غَيْبٍ بِمُتَّهَمِ

86

اٰيَاتُهُ الْغُرُّ لَا يَخْفٰى عَلٰى اَحَدٍ

بِدُوْنِهَا الْعَدْلُ بَيْنَ النَّاسِ لَمْ يَقُمِ

87

كَمْ اَبْرَأَتْ وَصِبًا بِاللَّمْسِ رَاحَتُهٗ

وَاَطْلَقَتْ اَرِبًا مِّنْ رِّبْقَةِ اللَّمَمِ

88

وَاَحْيَتِ السَّنَةَ الشَّهْبَاءَ دَعْوَتُهٗ

حَتّٰى حَكَتْ غُرَّةً فِي الْاَعْصُرِ الدُّهُمِ

89

بِعَارِضٍ جَادَ اَوْ خِلْتَ الْبِطَاحَ بِهَا

سَيْبًا مِّنَ الْيَمِّ اَوْ سَيْلًا مِّنَ الْعَرِمِ

84

مہر نبوت خوابے اندر ڈاٹھی وحی رسولی
پس انکار نہ کرتوں مولے اندر وقت فضولی

85

رب تبارک وحی مقدس از کسباں نفسانی
کسے پیغمبر غیب نہ کہیا باجھ کلام ربانی

86

حجت روشن نہیں پوشیدہ اوپر کسے بشر دے
باجھ عدالت اوس دی کافر رہے ہمیشہ سڑدے

87

بہت رنجور کیتے سن حضرت نال ہتھیلی چنگے
کئی دیوانے عاقل ہوئے آئے جاں ات سنگے

88

خشک سالی تھیں نال دعائے حضرت مینہ وسائے
دعوت کر کے کالوں حضرت ترت سوکال کرائے

89

دعوت حضرت باراں وسن جنگل ہنجو روندے
اچھل دریا تارو وگن باہر ہو کھلوندے

اَلْفَصْلُ السَّادِسُ

فِیْ ذِکْرِ شَرَفِ الْقُرْاٰنِ

90

دَعْنِیْ وَوَصْفِیْ اٰیَاتٍ لَّهٗ ظَهَرَتْ
ظُهُوْرَ نَارِ الْقِرٰی لَیْلًا عَلٰی عَلَمٖ

91

فَالدُّرُ یَزْدَادُ حُسْنًا وَّهُوَ مُنْتَظِمٌ
وَلَیْسَ یَنْقُصُ قَدْرًا غَیْرَ مُنْتَظِمٖ

92

فَمَا تَطَاوَلَ اٰمَالُ الْمَدِیْحِ اِلٰی
مَا فِیْهِ مِنْ کَرَمِ الْاَخْلَاقِ وَالشِّیَمٖ

93

اٰیَاتُ حَقٍّ مِّنَ الرَّحْمٰنِ مُحْدَثَةٌ
قَدِیْمَةٌ صِفَةُ الْمَوْصُوْفِ بِالْقِدَمٖ

94

لَمْ تَقْتَرِنْ بِزَمَانٍ وَّهِیَ تُخْبِرُنَا
عَنِ الْمَعَادِ وَعَنْ عَادٍ وَّعَنْ اِرَمٖ

چھیویں فصل

قرآن پاک دے شرف بارے

90

کد زمیں تھیں مدح کہاں میں روشن سرور عالم
اچے کوہ بلے جے آتش دوروں ویکھے عالم

91

توڑے موتی دھاگے دے وچ حسن زیادہ بدروں
جے وچ دھاگے مول نہ پایئے تاں بھی کم نہ قدروں

92

کتھوں تائیں مدح کہاں میں تم نہ ہوون ہاری
کرم اخلاق حسابوں باہر کیا کیا کراں شماری

93

آیت نص خدا تھوں جیہڑے آئے دوست صمیمے
اوہ تاں صفت موصوفے دی تھیں بھی کلام قدیمے

94

نال زمانے نہیں ہمیشہ آیت حق قدم تھیں
خبر دیندی ایہ حشر قیامت نالے عاد ارم تھیں

95

دَامَتْ لَدَيْنَا فَفَاقَتْ كُلَّ مُعْجِزَةٍ
مِنَ النَّبِيِّينَ إِذْ جَاءَتْ وَلَمْ تَدُمِ

96

مُحَكَّمَاتٌ فَمَا يُبْقِينَ مِنْ شُبَهٍ
لِذِي شِقَاقٍ وَلَا يَبْغِينَ مِنْ حَكَمِ

97

مَا حُورِبَتْ قَطُّ إِلَّا عَادَ مِنْ حَرَبٍ
أَعْدَى الْأَعَادِي إِلَيْهَا مُلْقِيَ السَّلَمِ

98

رَدَّتْ بَلَاغَتُهَا دَعْوَى مُعَارِضِهَا
رَدَّ الْغَيُورِ يَدَ الْجَانِي عَنِ الْحُرَمِ

99

لَهَا مَعَانٍ كَمَوْجِ الْبَحْرِ فِي مَدَدٍ
وَفَوْقَ جَوْهَرِهِ فِي الْحُسْنِ وَالْقِيَمِ

100

فَمَا تُعَدُّ وَلَا تُحْصَى عَجَائِبُهَا
وَلَا تُسَامُ عَلَى الْإِكْثَارِ بِالسَّأَمِ

95

کول اساڈے ظاہر ویکھو معجزے حضرت والے

جو اگلیاں نبیاں نوں ہوئے پہنچے نال کمالے

96

محکم خبراں وچ قرآنے شبہ نہ رہیا کِسّے

جو الفاظ شگفتہ آہے نورالٰہی دِسے

97

نال قرآنے جنگ کریندا پچھوں توبہ کردا

جو حضرت دا وڈا دشمن آکر کلمہ پڑھدا

98

کیتے ردّ بلاغت آیتاں بے دیناں دے دعوے

مردغیور جو بد عورت تھیں آکھے ہتھ نہ پاوے

99

اوہناں آیتاں دے کئی معنے جیوں موجاں دریائی

بہتر جو دریائے تھیں اندر حسن صفائی

100

بہت عجائب معنے آیتاں وچ شمار نہ آون

توڑے بہت پڑھن اوہ قاری اپنا آپ کھپاون

101

قَرَّتْ بِهَا عَيْنُ قَارِيهَا فَقُلْتُ لَهُ

لَقَدْ ظَفِرْتَ بِحَبْلِ اللّٰهِ فَاعْتَصِمِ

102

إِنْ تَتْلُهَا خِيفَةً مِّنْ حَرِّ نَارِ لَظٰى

اَطْفَأْتَ حَرَّ لَظٰى مِنْ وِرْدِهَا الشَّبِمِ

103

كَاَنَّهَا الْحَوْضُ تَبْيَضُّ الْوُجُوْهُ بِهٖ

مِنَ الْعُصَاةِ وَقَدْ جَاءُوْهُ كَالْحُمَمِ

104

وَكَالصِّرَاطِ وَكَالْمِيزَانِ مَعْدِلَةً

فَالْقِسْطُ مِنْ غَيْرِهَا فِي النَّاسِ لَمْ يَقُمِ

105

لَا تَعْجَبَنْ لِحَسُوْدٍ رَّاحَ يُنْكِرُهَا

تَجَاهُلًا وَّهُوَ عَيْنُ الْحَاذِقِ الْفَهِمِ

106

قَدْ تُنْكِرُ الْعَيْنُ ضَوْءَ الشَّمْسِ مِنْ رَّمَدٍ

وَيُنْكِرُ الْفَمُ طَعْمَ الْمَآءِ مِنْ سَقَمِ

101

اس پڑھنے تھیں اکھیں روشن تینوں آکھ سنائیں
فتح بحبل اللہ تے پایا محکم رہیں نہ جائیں

102

جے توں پڑھیں قرآن اس خطرے گرمی دوزخ جاوے
ٹھنڈی ہو ونجے گی آتش جے رب قادر بھاوے

103

حوض کوثر کر جانی آیتاں' مونہہ چٹا ہو جے دھوویں
توڑے عاصی تے مونہہ کالا کولے جیہا ہونویں

104

آیتاں راہ سدھا کر پہنچے عدلوں میزاں جانی
آیتاں باجھ نہ ہور عدالت اندر خلق پچھانی

105

عجب نہ کہہ حاسد تھیں جہلاً آیتاں تھیں انکاری
نہیں تاں تیزفہم ایس جہانہ کو وچ شماری

106

کرن انکار اکھیں روشنائی دہ دیدار ازدردوں
جو انکار کرے مونہہ روگی مٹھے پانی سردوں

اَلْفَصْلُ السَّابِعُ

فِيْ ذِكْرِ مِعْرَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

(107)

يَا خَيْرَ مَنْ يَمَّمَ الْعَافُوْنَ سَاحَتَهُ
سَعْيًا وَّفَوْقَ مُتُوْنِ الْاَيْنُقِ الرُّسُمِ

(108)

وَمَنْ هُوَ الْاٰيَةُ الْكُبْرٰى لِمُعْتَبِرٍ
وَمَنْ هُوَ النِّعْمَةُ الْعُظْمٰى لِمُغْتَنِمِ

(109)

سَرَيْتَ مِنْ حَرَمٍ لَيْلًا اِلٰى حَرَمٍ
كَمَا سَرَى الْبَدْرُ فِيْ دَاجٍ مِنَ الظُّلَمِ

(110)

وَبِتَّ تَرْقٰى اِلٰى اَنْ نِلْتَ مَنْزِلَةً
مِنْ قَابَ قَوْسَيْنِ لَمْ تُدْرَكْ وَلَمْ تُرَمِ

(111)

وَقَدَّمَتْكَ جَمِيْعُ الْاَنْبِيَاۤءِ بِهَا
وَالرُّسُلِ تَقْدِيْمَ مَخْدُوْمٍ عَلٰى خَدَمِ

ستویں فصل

حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی معراج بارے

107

اوس جیہا نہ چنگا کوئی جو حضرت ول آوے
پیر پیادہ چڑھیا اوٹھے جلدی قدم چلاوے

108

ایہ آیتاں جو وچ قرآنے سبھے نیں اعتباری
بجھ غنیمت آیتاں تائیں سبھناں عظمت بھاری

109

سیر کیتو نیں راتیں مکیوں مسجد اقصیٰ تائیں
جیوں چن دسے رات اندھیاری ظاہر آکھ سنائیں

110

حضرت اوس مقابلے پہتے جتھے گیا نہ کوئی
اَوْ اَدْنیٰ تھیں اَقْرَبْ اوس نوں آدر ملیا ڈھوئی

111

حضرت بیت مقدس چلے سبھ نبیاں تھیں اگے
ہو مخدوم سدھائے سرور پچھے مرسل لگے

112

وَاَنْتَ تَخْتَرِقُ السَّبْعَ الطِّبَاقَ بِهِمْ

فِيْ مَوْكِبٍ كُنْتَ فِيْهِ صَاحِبَ الْعَلَمِ

113

حَتّٰى اِذَا لَمْ تَدَعْ شَأْوًا لِمُسْتَبِقٍ

مِنَ الدُّنُوِّ وَلَا مَرْقًى لِمُسْتَنِمِ

114

خَفَضْتَ كُلَّ مَقَامٍ بِالْاِضَافَةِ اِذْ

نُوْدِيْتَ بِالرَّفْعِ مِثْلَ الْمُفْرَدِ الْعَلَمِ

115

كَيْمَا تَفُوْزَ بِوَصْلٍ اَيِّ مُسْتَتِرٍ

عَنِ الْعُيُوْنِ وَسِرٍّ اَيِّ مُكْتَتِمِ

116

فَحُزْتَ كُلَّ فَخَارٍ غَيْرَ مُشْتَرَكٍ

وَجُزْتَ كُلَّ مَقَامٍ غَيْرَ مُزْدَحَمِ

117

وَجَلَّ مِقْدَارُ مَا وُلِّيْتَ مِنْ رُتَبٍ

وَعَزَّ اِدْرَاكُ مَا اُوْلِيْتَ مِنْ نِعَمِ

112

اسماناں تھیں گزرے حضرت نالے مرسل سارے
صاحب نیزہ حضرت آہا ہور سبھے پچھیارے

113

زینت قرب قدر تھیں حضرت کسے نبی نہ چھڈی
تاہیں جا بلندی پہنچے ساتھ بزرگی وڈی

114

سبھ نبیاں دے پست ٹکانے قربوں حضرت بھاری
جاں اسماناں اتے کھڑیا اوتھے بھی سرداری

115

اکھیں خلق دیاں تھیں خفیہ گیا وصل ٹھکانے
وصف قدم تھیں سرّ پوشیدہ سبھے اوس پچھانے

116

جمع فضیلت حضرت اندر شرکت کسے نہ آہی
تاں وچ خاص مقام پچایا جتھے ذات الٰہی

117

قدر عظیم حضرت نوں ملیا فضل مراتب سارے
رنگا رنگی نعمت عظمٰی بخشی بخشن ہارے

118

بُشریٰ لَنَا مَعْشَرَ الْاِسْلَامِ اِنَّ لَنَا
مِنَ الْعِنَایَۃِ رُکْنًا غَیْرَ مُنْھَدِمِ

119

لَمَّا دَعَی اللّٰہُ دَاعِیْنَا لِطَاعَتِہٖ
بِاَکْرَمِ الرُّسُلِ کُنَّآ اَکْرَمَ الْاُمَمِ

اَلْفَصْلُ الثَّامِنُ

فِیْ ذِکْرِ جِھَادِ النَّبِیِّ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ

120

رَاعَتْ قُلُوْبَ الْعِدٰی اَنْبَاءُ بِعْثَتِہٖ
کَنَبْاَۃٍ اَجْفَلَتْ غُفْلًا مِّنَ الْغَنَمِ

121

مَازَالَ یَلْقَاھُمْ فِیْ کُلِّ مُعْتَرَکٍ
حَتّٰی حَکَوْا بِالْقَنَا لَحْمًا عَلٰی وَضَمِ

122

وَدُّوا الْفِرَارَ فَکَادُوْا یَغْبِطُوْنَ بِہٖ
اَشْلَاءَ شَالَتْ مَعَ الْعِقْبَانِ وَالرَّخَمِ

118

ہوئی بشارت ساڈے تائیں آکھاں مسلماناں

شفقت دا تھم سرور عالم عدموں نت تواناں

119

جاں رب اساں عبادی پڑھیا گھلیوس یار پیارا

ساریاں پیغمبراں تھیں تیری امت دا چھڑکارا

اٹھویں فصل

حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے جہاد بارے

120

دل بے دیناں دے ڈر پوندا جاں حضرت خبراں دسدے

اچن چیت آوازہ سن کے اِیّڑ وانگوں نسدے

121

نال کفاراں جنگ کریندے حضرت ہر جنگا ہے

لحم اوہناندا نیزیاں سیتی قیمہ کرکر لاہے

122

کافر ترلے لیندے سن جیوں لحم ہُندے پر کالے

نال عقاباں مرغاں اڈ دے وچ ہوا سوکھالے

123

تَمْضِي اللَّيَالِي وَلَا يَدْرُونَ عِدَّتَهَا

مَا لَمْ تَكُنْ مِنْ لَيَالِي الْأَشْهُرِ الْحُرُمِ

124

كَأَنَّمَا الدِّينُ ضَيْفٌ حَلَّ سَاحَتَهُمْ

بِكُلِّ قَرْمٍ إِلَى لَحْمِ الْعِدَى قَرِمِ

125

يَجُرُّ بَحْرَ خَمِيسٍ فَوْقَ سَابِحَةٍ

تَرْمِي بِمَوْجٍ مِنَ الْأَبْطَالِ مُلْتَطِمِ

126

مِنْ كُلِّ مُنْتَدِبٍ لِلّٰهِ مُحْتَسِبٍ

يَسْطُو بِمُسْتَأْصِلٍ لِلْكُفْرِ مُصْطَلِمِ

127

حَتَّى غَدَتْ مِلَّةُ الْإِسْلَامِ وَهْيَ بِهِمْ

مِنْ بَعْدِ غُرْبَتِهَا مَوْصُولَةَ الرَّحِمِ

128

مَكْفُولَةً أَبَدًا مِنْهُمْ بِخَيْرِ أَبٍ

وَخَيْرِ بَعْلٍ فَلَمْ تَيْتَمْ وَلَمْ تَئِمِ

123

گزر گیاں سن راتیں اوہناں مول شمار نہ آیا

جب لگ راتیں باجھ مہیاں جھاں حرم کھایا

124

دین محمد مہماں جانو آیا گھر کفّاراں

ہر کافر دا گوشت کھاوے کر کے شوق ہزاراں

125

دریا صفت مکمل گھوڑے کردے سبھ چالاکی

وانگ دلیراں ٹھاٹھاں مارن کھوجواک واکی

126

سبھ اصحاب دلیر بہادر کفّاراں تے دھاون

باشمشیر کرن لکھ ٹکڑے مڈھوں سروں کہاون

127

وادھا ہویا دین محمد کوشش سبھناں چائی

دین اوّل تھیں بیکس آہا بھی پس حرمت پائی

128

اگلیاں پیغمبراں دی ملّت جھب تغیّر پاوے

دین محمدؐ روز بروزاں تازہ ہوندا جاوے

صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم

129

هُمُ الْجِبَالُ فَسَلْ عَنْهُمْ مُصَادِمَهُمْ
مَاذَا رَأَى مِنْهُمُ فِي كُلِّ مُصْطَدَمِ

130

فَسَلْ حُنَيْنًا وَسَلْ بَدْرًا وَسَلْ أُحُدًا
فُصُولَ حَتْفٍ لَّهُمْ أَدْهَى مِنَ الْوَخَمِ

131

اَلْمُصْدِرِي الْبِيضِ حُمْرًا بَعْدَ مَا وَرَدَتْ
مِنَ الْعِدٰى كُلَّ مُسْوَدٍّ مِّنَ اللِّمَمِ

132

وَالْكَاتِبِيْنَ بِسُمْرِ الْخَطِّ مَا تَرَكَتْ
أَقْلَامُهُمْ حَرْفَ جِسْمٍ غَيْرَ مُنْعَجِمِ

133

شَاكِي السِّلَاحِ لَهُمْ سِيمَا تُمَيِّزُهُمْ
وَالْوَرْدُ يَمْتَازُ بِالسِّيمَا مِنَ السَّلَمِ

134

يُهْدِيْ إِلَيْكَ رِيَاحُ النَّصْرِ نَشْرَهُمُ
فَتَحْسِبُ الزَّهْرَ فِي الْأَكْمَامِ كُلَّ كَمِ

129

پچھ توں قدر یاراں دا ایں تھیں ڈاہڈے سن ہر سنگے

اوہناں دے جو دشمن آہے پئے ڈھٹھے ہر جگے

130

پچھ توں بدر، حنین، احد تھیں ایہ ترے جنگ عظیماں

مرگ نالوں بھی سخت زیادہ اندر حق بے دیناں

130

لال ہوگیاں سن تلواراں نال لہو کفّاراں

کفر گناہاں دی جو کالکھ دھوتی سبھ تلواراں

132

ہر کافر دے جثّے نیزیاں خط لالاں سن ڈالے

طرف بدن دی نوکاں نیزیاں نقطے پا وکھالے

133

جیہڑے دین محمد دے رُکھ پڑ پڑ نال ہدایت

بے پھل رُکھ کفّاراں والے ڈِھٹھے نال شکایت

134

تحفہ گھلّے واوٗ نصرت تھیں خوشبو سبھناں یاراں

کل بہادر ہتھیار ہتھاں وچ جیوں کر پھل بہاراں

صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

135

كَأَنَّهُمْ فِي ظُهُورِ الْخَيْلِ نَبْتُ رُبًا
مِنْ شِدَّةِ الْحَزْمِ لَا مِنْ شَدَّةِ الْحُزُمِ

136

طَارَتْ قُلُوبُ الْعِدَى مِنْ بَأْسِهِمْ فَرَقًا
فَمَا تُفَرِّقُ بَيْنَ الْبُهْمِ وَالْبُهُمِ

137

وَمَنْ تَكُنْ بِرَسُولِ اللّٰهِ نُصْرَتُهُ
إِنْ تَلْقَهُ الْأُسْدُ فِي آجَامِهَا تَجِمِ

138

وَلَنْ تَرَى مِنْ وَلِيٍّ غَيْرِ مُنْتَصِرٍ
بِهِ وَلَا مِنْ عَدُوٍّ غَيْرِ مُنْقَصِمِ

139

أَحَلَّ أُمَّتَهُ فِي حِرْزِ مِلَّتِهِ
كَاللَّيْثِ حَلَّ مَعَ الْأَشْبَالِ فِي أَجَمِ

140

كَمْ جَدَّلَتْ كَلِمَاتُ اللّٰهِ مِنْ جَدَلٍ
فِيهِ وَكَمْ خَصَمَ الْبُرْهَانُ مِنْ خَصِمِ

135

یار حضرت دے گھوڑیاں اتے بہندے وانگ درختاں

دِینے دے وچ محکم آہے تنگے باجھوں سختاں

136

اڈ دے آہے دل کفاراں خوف اوہناں تھیں کردے

ڈاہڈے رِلسّے تھیں وچ جنگے ہکو جیہے ڈردے

137

جے کوناں رسول خدا دے یاری کر کے آوے

جیکر شیر پوے اس اتے صفت مچھر ہو جاوے

138

کوئی ولی نہیں حضرت تھیں جس نہ پائی یاری

جو حضرت دا وڈا دشمن دائم وچ خواری

139

رکھیا حضرت امت تائیں وچ پناہ اسلامے

شیر بیلے جیوں بچیاں کارن رکھے نال آرامے

140

بہت زمین تے سٹے کافر ایس کلام خدائے

حجت سرور اوہناں اُتّے بوہتے غالب آئے

141

كَفَاكَ بِالْعِلْمِ فِي الْأُمِّيِّ مُعْجِزَةً
فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَالتَّأْدِيبِ فِي الْيُتُمِ

اَلْفَصْلُ التَّاسِعُ

فِي طَلَبِ مَغْفِرَةٍ مِّنَ اللّٰهِ تَعَالٰى وَشَفَاعَةٍ مِّنْ رَّسُوْلِ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلّم

142

خَدَمْتُهُ بِمَدِيحٍ أَسْتَقِيلُ بِهِ
ذُنُوبَ عُمْرٍ مَضَى فِي الشِّعْرِ وَالْخِدَمِ

143

إِذْ قَلَّدَانِيَ مَا تُخْشَى عَوَاقِبُهُ
كَأَنَّنِي بِهِمَا هَدْيٌ مِّنَ النَّعَمِ

144

أَطَعْتُ غَيَّ الصِّبَا فِي الْحَالَتَيْنِ وَمَا
حَصَّلْتُ إِلَّا عَلَى الْآثَامِ وَالنَّدَمِ

145

فَيَا خَسَارَةَ نَفْسِي فِي تِجَارَتِهَا
لَمْ تَشْتَرِ الدِّينَ بِالدُّنْيَا وَلَمْ تَسُمِ

141

امی ناؤں علم وچ فائق ایہ بھی معجزہ جانو
وچ یتیمی تے بے علمی نیکو کار پچھانو

ناویں فصل

رب توں بخشش تے حضور ﷺ دی شفاعت دی طلب

142

خدمت کیتی نال مدح میں بخشے جرم ستاری
شعریں عمر گزاری ساری تے وچ خدمت گاری

143

جدوں قلادہ گردن میری شعر تے خدمت پایا
میں سبب دوہاندے ہدیے چار پایاں تھیں آیا

144

خورد سالی دی گمراہی تھیں منیا حکم دو حالت
اس تھیں حاصل کجھ نہ ہویا باجھ گناہ ندامت

145

بہت زیاں خسارت نفسے وچ تجارت پایا
دنیا تھیں اس دین نہ کھٹیا نہ کھٹن فرمایا

صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

146

وَمَنْ يَّبِعْ اٰجِلًا مِّنْهُ بِعَاجِلِهٖ
يَبِنْ لَهُ الْغَبْنُ فِیْ بَيْعٍ وَّفِیْ سَلَمِ

147

اِنْ اٰتِ ذَنْبًا فَمَا عَهْدِیْ بِمُنْتَقِضٍ
مِّنَ النَّبِیِّ وَلَا حَبْلِیْ بِمُنْصَرِمِ

148

فَاِنَّ لِیْ ذِمَّةً مِّنْهُ بِتَسْمِيَتِیْ
مُحَمَّدًا وَّهُوَ اَوْفَی الْخَلْقِ بِالذِّمَمِ

149

اِنْ لَّمْ يَكُنْ فِیْ مَعَادِیْ اٰخِذًا بِيَدِیْ
فَضْلًا وَّاِلَّا فَقُلْ يَا زَلَّةَ الْقَدَمِ

150

حَاشَاهُ اَنْ يُّحْرَمَ الرَّاجِیْ مَكَارِمَهٗ
اَوْ يَرْجِعَ الْجَارُ مِنْهُ غَيْرَ مُحْتَرَمِ

151

وَمُنْذُ اَلْزَمْتُ اَفْكَارِیْ مَدَائِحَهٗ
وَجَدْتُهٗ لِخَلَاصِیْ خَيْرَ مُلْتَزَمِ

صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم

146

جے کو دین بہ دنیا ویچے خاسر نام سداوے
ظاہر اسنوں وڈا تروٹا بیع سلم وچ آوے

147

سرور تھیں میں قول نہ بھنّاں توڑے عاصی ہویا
سوئی امیدے دی وچ دھاگا ختم نبیّاں پرویا

148

میرا نام محمد دھریا تاں میں قول کیوں توڑاں
وچ عہدے تے ذمے دے حق اس جیہا کوئی تھوڑا

149

روز حشر جے نبیؐ نہ پکڑے فضلے تھیں ہتھ میرا
قدم میرے جھڑ پون صراطوں دوزخ تھیوے ڈیرا

150

ایہ گل دُور امیدوراں دی نبیؐ امید کراوے
یاں ہمسایہ اسدے کولوں بے عزت ہو جاوے

151

تاں میں مدح رسولؐ دی کیتی کرکے فکر گھنیرے
جو ایہ ہوگ خلاصی میری اوکھے وقت بھلیرے

152

وَلَنْ يَفُوتَ الْغِنٰى مِنْهُ يَدًا تَرِبَتْ
إِنَّ الْحَيَا يُنْبِتُ الْأَزْهَارَ فِي الْأَكَمِ

153

وَلَمْ أُرِدْ زَهْرَةَ الدُّنْيَا الَّتِي اقْتَطَفَتْ
يَدَا زُهَيْرٍ بِمَا أَثْنٰى عَلٰى هَرِمِ

اَلْفَصْلُ الْعَاشِرُ

فِي ذِكْرِ الْمُنَاجَاتِ وَعَرْضِ الْحَاجَاتِ

154

يَا أَكْرَمَ الْخَلْقِ مَا لِي مَنْ أَلُوذُ بِهِ
سِوَاكَ عِنْدَ حُلُولِ الْحَادِثِ الْعَمِمِ

155

وَلَنْ يَضِيقَ رَسُولَ اللهِ جَاهُكَ بِي
إِذَا الْكَرِيمُ تَجَلّٰى بِاسْمِ مُنْتَقِمِ

156

فَإِنَّ مِنْ جُودِكَ الدُّنْيَا وَضَرَّتَهَا
وَمِنْ عُلُومِكَ عِلْمَ اللَّوْحِ وَالْقَلَمِ

152

فوت نہ کرسی سرور عالم محتاجاں تھیں یاری

مینہ وساوے پیتاں اتے سبزہ رنگ بہاری

153

مدح کہن تھیں منگدا ناہیں لذّت دنیا فانی

جویں زہیر مدح ہرم دے ہتھ پر کیتے سانی

دسویں فصل

مناجات تے حال دی عرض

154

بہتر سبھ خلقت تھیں توں ہی ہور پناہ نہ کائے

باجھ تساں وچ خطر عظیمے تے وچ سخت بلائے

155

نال شفاعت گھٹ نہ ہوسی قدر تیرا نت بالا

جدوں کریم تجلّی کرسی بدلا گھنن والا

156

بخشش تیری تھیں ایہ دنیا عقبیٰ ہووے جوڑا

جو کجھ لوح قلم وچ لکھیا علم تیرے تھیں تھوڑا

157

يَا نَفْسُ لَا تَقْنَطِي مِنْ زَلَّةٍ عَظُمَتْ

إِنَّ الْكَبَائِرَ فِي الْغُفْرَانِ كَاللَّمَمِ

158

لَعَلَّ رَحْمَةَ رَبِّي حِينَ يَقْسِمُهَا

تَأْتِي عَلَى حَسَبِ الْعِصْيَانِ فِي الْقِسَمِ

159

يَا رَبِّ وَاجْعَلْ رَجَائِي غَيْرَ مُنْعَكِسٍ

لَدَيْكَ وَاجْعَلْ حِسَابِي غَيْرَ مُنْخَرِمِ

160

وَالْطُفْ بِعَبْدِكَ فِي الدَّارَيْنِ إِنَّ لَهُ

صَبْرًا مَتَى تَدْعُهُ الْأَهْوَالُ يَنْهَزِمِ

161

وَائْذَنْ لِسُحْبِ صَلٰوةٍ مِّنْكَ دَائِمَةً

عَلَى النَّبِيِّ بِمُنْهَلٍّ وَّمُنْسَجِمِ

162

وَالْآلِ وَالصَّحْبِ ثُمَّ التَّابِعِينَ لَهُمْ

أَهْلِ التُّقَى وَالنُّقَى وَالْحِلْمِ وَالْكَرَمِ

صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

157

نفس میرے نو مید نہ ہو جے جرم تیرے وچ موٹے
بخشن والا فضل کرے گا ہو جاسن گے چھوٹے

158

رحمت حق جاں قسمت ہوسی موجب عصیاں جاسی
شاید جتنے گنہ کیتے جس تتنا رحمت پاسی

159

اے رب میرے آس میری نوں نہ توں کریں اضاعیں
سخت حساب میرا جد ہوسی آساں کر دکھلائیں

160

ربا رحمت کر بندے تے اندر دوہاں جہاناں
ایہ سختی وچ صبر نہ کردا پھردا ناشکراناں

161

ربا دے فرمان سحاباں مینہ درود وسائیں
اتے تربت ختم نبّیاں پانی رحمت پائیں

162

آل سنے اصحاباں ساریاں سبھ تے رحمت نازل
سارے اہل ورع تقوٰی دے حلم کرم وچ کامل

163

ثُمَّ الرِّضَا عَنْ اَبِیْ بَکْرٍ وَّعَنْ عُمَرَ
وَعَنْ عَلِیٍّ وَّعَنْ عُثْمَانَ ذِی الْکَرَمِ

164

مَا رَنَّحَتْ عَذَبَاتِ الْبَانِ رِیْحُ صَبَا
وَاَطْرَبَ الْعِیْسَ حَادِی الْعِیْسِ بِالنَّغَمِ

165

فَاغْفِرْ لِنَاشِدِهَا وَاغْفِرْ لِقَارِئِهَا
سَاَلْتُكَ الْخَیْرَ یَاذَا الْجُوْدِ وَالْكَرَمِ

163

ربا خوش ابابکرؓ تے عمرؓ اتے وی راضی
عثمانؓ ذی النورین علیؓ دی کریں قبول نیازی

164

نت درود نبی تے جب لگ شاخاں واؤ ہلائے
یاں جاں حادی خوش کر شتراں مٹھے بول سنائے

165

یا رب بخش مصنف اس دے پڑھنے سننے والے
نالے بخشش کاتب اس دے معنے کھولن والے

پنجابی نثری ترجمہ
اصغر علی نظامی

پہلی فصل

رسول پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے عشق بارے

1- کیا ذی سلم دے گواہنڈیاں دی یاد پاروں توں اپنیاں اکھیں توں وہن والے اتھرو واں نال رت رلا دتی اے؟

2- یا (مدینہ شریف دے) کاظمہ پہاڑ ولوں وا وگ پئی اے یا (رات دے) ہنیریاں وچ، اضم، پہاڑ توں بجلی نے لشک ماری اے؟

3- تیرے نیناں نوں کیہ ہوگیا اے؟ جے توں ایہناں نوں اتھرو وگاون توں روکیں تاں ایہ ہور وگ پیندے نیں تے تیرے دل نوں کیہہ ہوگیا اے؟ جے توں دل نوں آکھیں صبر کرتاں اوہ ہور بے چین ہو جاندا اے۔

4- کیا عاشق نوں ایہ گمان اے جے وگ وگ پیندیاں اکھاں تے تڑفدا دل ہوندیاں ہویاں وی پیار چھپیا رہ سکدا اے؟

5- جے تینوں عشق نہ ہوندا تاں ٹبیاں اتے تیرے اتھرو نہ وگدے، تے دلیس ماہی دیاں ٹاہلیاں بارے گلاں نال تیرا دل بھر نہ آوندا۔

6- اتھرو تے بیماری دو سچے گواہواں دی گواہی توں بعد توں عشق توں کویں انکاری ہونا ایں؟

7- عشق نے لاغری تے اتھرووان دیاں لکیراں تیریاں گلھاں اتے لال پیلے پھلاں وانگ کھوتر دتیاں نیں۔

8- ہاں جی' میرے پیارے دی یاد نے مینوں روا دتا اے۔ تے عشق سواداں وچ غم گھول دیندا اے۔

9- عشق بارے مینوں ملامت کرن والیا! میرا عذر من لے جے توں انصاف کردوں تاں مینوں ملامت نہ کردوں۔

10- تیرے سامنے میرا بھیت کھل جان نال گلاں کرن والیاں تے ایہہ بھیت لکیا نہیں رہیا۔ تے میرا درد رک جان والا نہیں اے۔

11- توں تے مینوں نصیحت کیتی اے پر میں تیری اک نہیں سنی۔ عاشق لوک ملامت سن کے کناں توں ڈورے ہوئے رہندے نیں۔

12- میں بڑھیپے دی نصیحت نوں ملامت کیتی اے حالانکہ نصیحت بارے بڑھیپا ملامت توں بوہت دور ہندا اے۔

دوجی فصل

نفسانی خواہشاں توں باز رہن بارے

13- بڑھیپے تے وڈیری عمر نے بڑا ڈرایا پر نفس کمینے میری اک نہیں منی۔ جہالت وچ ڈبا نفس پلیت مینوں بدیاں ول لے ٹریا۔

14- بڑھیپا بن بلایا مہمان بن کے میرے سر آ چڑھیا پر میں نیک عملاں نال ایس پروہنے دی خاطر داری نہ کیتی۔

15- جے میں جان دا ہوندا کہ میں ایس پروہنے دی خدمت خاطر نہیں کرسکاں گا تاں میں اپنے چٹیاں والاں نوں کالے خضاب نال ڈھک لیندا۔

16- کون اے جیہڑا میرے نفس نوں کڑیالہ مار کے سدھے راہے پاوے جس طرح لگام نال گھوڑے موڑے جاندے نیں۔

17- اپنے نفس دی چاہت نوں گناہ کر کے ختم کرن دی کوشش نہ کر کیوں جے

کھان نال تاں بھکھ ہور ودھ جاندی اے۔

18- نفس چھوٹے بال دی طرح ہوندا اے' جے بال نوں ددھ پیائی جاؤ تاں اوہ ہور ددھ منگدا اے تے جے اوہدا ددھ چھڈا دیو تاں اوہ ددھ چھڈ دیندا اے۔

19- نفس دی چاہت نوں روک' خبردار ایہ تیرے تے کاٹھی نہ پالوے کیوں جے نفس دی چاہت تے بندے نوں انھیاں بولیاں کر چھڈ دی اے۔

20- نفس دی خوب نگرانی رکھ کیوں جے اوہ اپنے کماں وچ چرن والے ڈنگر وانگ اے۔ منع کیتی ہوئی چراگاہ نوں جے اوہ حلال تے سوادی جانے تاں توں اوہنوں چرن توں روک دے۔

21- لذت والیاں کنیاں ای چیزاں بندے واسطے مارو ہوندیاں نیں۔ کیوں جے بندہ نہیں سمجھدا کہ چکنائی وچ زہر ہندا اے۔

22- بھکھ تے رج دوہاں دے مکراں توں بچ' کئی واری خالی پیٹ بھری ہوئی ککھ توں ودھ برا ہوندا اے۔

23- حرام نال پر اکھاں چوں اتھرو ڈولھ تے اگوں واسطے اکھاں دی نگرانی نوں لازم کر لے۔

24- نفس تے شیطان' دوہاں دی مخالفت تے نافرمانی کر' جے ایہ تینوں نصیحت کرن توں ایہناں نوں جھوٹھا سمجھ۔

25- نفس تے شیطان' دشمن تے حاکم دی طرح نیں' توں ایہناں دوہاں دے آکھے نہ لگ' تینوں پتا ای ہے کہ ویری تے حاکم دا فریب کس طرح دا ہوندا اے۔

26- ایسے قول توں رب بچاوے جس تے عمل نہ ہووے جویں سنڈھ زنانی بچہ نہیں جم سکدی ایسے طرح عملوں باجھ قول وی فائدہ مند نہیں۔

27- تینوں تے میں نیکی دا حکم دتا پر آپ ایس گل تے عمل نہیں کیتا' جدوں میں ای سدھے راہے نہیں چلیا' فیر تینوں کویں سدھے راہ پا سکناں واں؟

28- مرن توں پہلوں نفلی کماں نال میں اگانہہ دی تیاری نہیں کیتی فرض نماز روزے توں اڈ کوئی نفلی عبادت نہیں کیتی۔

تریجی فصل

نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی مدح وچ

29- میتھوں اوس پیارے دی سنت تے عمل نہ ہوسکیا جس راتاں نوں انج زندہ رکھیا جے نماز وچ کھلوتیاں کھلوتیاں آپ دے پیر سج جاندے سن۔

30- بھکھ توں آپ اپنے پیٹ نوں لویہٹ لیندے رہے۔ تے نازیں پلیاں پسلیاں تے پتھر بنھ لیندے رہے۔

31- سونے دے پہاڑاں آپ نوں چنگے راہوں پھیرنا چاہیا پر آپ نے ہمت تے حوصلہ مندی نال اوہناں ول بے غرضی دی تردی نظر نال ویکھیا۔

32- آپ دیاں لوڑاں نے آپ دا زہد پکا رکھیا۔ بے شک (پاک دل لوکاں نوں اوہناں دیاں) لوڑاں' نافرمانی ول نہیں لے جاسکدیاں۔

33- کوئی لوڑ آپ نوں دنیا ول کیوں مائل کردی' جدوں کہ سارا جگ ای آپ دی خاطر بنیا اے۔

34- محمد سوہنا' دوہاں جہاناں دا نالے سب عرب تے عجم دا سردار اے۔ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

35- ساڈا نبی سہارا' نیکی دا حکم کردا تے برائی توں روکدا اے' ہاں تے ناں نہ کہن وچ کوئی اوس توں ودھ سچا نہیں۔

36- رب کریم نوں اوہ اینا پیارا اے' جے ہر اوکھے ویلے اوہدی سفارش دی لوڑ پیندی اے۔

37- آپ نے لوکاں نوں سچے رب ول بلایا' تے جنہاں آپ دے نال یاری لا لئی اوہناں رب نال یاری لا لئی جیہڑی کدے نہیں ٹٹنی۔

38- صورت تے سیرت وچ آپ سب نبیاں توں اگے ودھ گئے' علم تے سخاوت وچ کوئی نبی وی آپ دے درجے نوں نہ اپڑ سکیا۔

39- سارے نبی آپ توں انج فیض منگدے نیں جیویں سمندر چوں اک چلی

یاں مینہ دے پانی چوں اک چھٹ منگی جاوے۔

40- سارے نبی اپنے اپنے درجے موجب آپ دے کول کھلوتے نیں' تاں جے اوہناں نوں علم دا کوئی اک نقطہ یا حکمت دی کوئی اک گل مل جاوے۔

41- ظاہری تے باطنی کمال آپ دی پاک ذات تے آکے پورے ہو گئے' ایتھوں تک جے رب کریم نے آپ نوں اپنا محبوب چن لیا۔

42- آپ دیاں خوبیاں وچ آپ دا کوئی شریک نہیں تے آپ دے سوہنپ نوں ونڈیا نہیں جاسکدا۔

43- عیسائیاں نے اپنے نبی نوں (رب دا پتر) جو آکھیا۔ تسیں ایہہ گل نہ آکھنا' تے ایس توں اڈ اپنے نبی علیہ الصلوٰۃ والسلام دی شان وچ جو چاہو سو آکھو۔

44- ہر قسم دا شرف صرف آپ دی ذات نوں سوہندا اے' ودھ توں ودھ تے سب دے سب درجے آپ دی پاک ذات نوں ای پھبدے نیں۔

45- سوہنے نبی پاک دی بزرگی دی کوئی حد بناں نہیں وڈے توں وڈا بلیار وی آپ دیاں صفت ثنائیں پوریاں نہیں کر سکدا۔

46- آپ دے معجزے تے آپ دی شان توں بوہت تھلے نیں۔ جے آپ دے معجزے آپ دی شان مطابق ہوندے تاں آپ دا مبارک ناں لیاں بھسم ہوئے ہڈاں والے مردے وی جی پیندے۔

47- ساڈے تے مہر دی نظر کر کے آپ نے سانوں کسے وی اجیہے امتحان وچ نہ پایا جس توں ساڈیاں عقلاں عاجز آجاندیاں۔ سو آپ دیاں شاناں ویکھ کے اسیں نہ تے شک وچ پئے تے نہ ای حیران ہوئے۔

48- آپ دے کمالات پچھانن وچ مخلوق عاجز اے۔ تے آپ دے درجیاں نوں جاننا نیڑے تے دور تھاں کسے دے وس وچ نہیں۔

49 جویں سورج دوروں چھوٹا لگدا اے پر نیڑیوں ویکھن دی کوشش کریے تاں اکھاں عاجز آجاندیاں نیں۔

50- آپ دی حقیقت نوں کسے نہیں پایا' جدوں کہ لوک تاں اس دنیا وچ اک

خواب (جنے وقفے) تے تسلی کیتی بیٹھے نیں۔

51- علم دی حد تے ایتھوں تک ای اے جے آپ بشر نیں۔ پر اصل وچ آپ کل خدائی توں اچے تے ودھ نیں۔

52- سارے پیارے رسول جیہڑیاں وی نشانیاں لیائے اوہ سب آپ دے نوروں اوہناں نوں ملیاں۔

53- آپ فضیلتاں دے سورج نیں تے باقی سارے نبی ایس سورج دے ستارے' جنہاں جہالت دے ہنیریاں وچ آپ دے نور نال لوکاں نوں روشنی بخشی۔

54-(ایہ سلسلہ چلدا رہیا) ایتھوں تک جے آپ دے انوار دا سورج چڑھ پیا جس پاروں ہدایت کل جہاناں وچ عام ہوگئی تے آپ دے نور نے کل امتاں نوں زندگی بخشی۔

55- نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی شکل چنگے اخلاق دی رنگن نال ودھ توں ودھ چنگی ہوگئی تے آپ نوں ہر ویلے ہسدے متھے دی نعمت دتی گئی۔

56- آپ تر و تازگی وچ شگوفہ تے بزرگی وچ چودھویں داچن نیں۔ آپ کرم دا سمندر تے ہمت وچ زمانیں ٹھل پاؤن والے نیں۔

57- لشکراں سامنے آپ اپنے رعب تے دبدبے وچ بے مثل تے یگانہ نیں۔

58- بولن تے مسکراؤن ویلے آپ دے مبارک دنداں (ہوندے) نیں جیویں پسی اندر موتی۔

59- آپ دے پاک جثّے نال جو مٹی لگی کوئی خوشبو اوہدا مقابلہ نہیں کرسکدی خوشی خوشحالی اوہدے لئی جس ایہدی خوشبو سنگھی یا ایہدے بوسے لئے۔

چوتھی فصل

نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی ولادت بارے

60- آپ دی پیدائش دے زمانے نے آپ دی پاکیزگی ظاہر کر دتی واہ جی واہ' حیاتی دے مڈھ توں لے کے اخیر تک آپ نے کیہی سوہنی پاکیزگی پائی اے۔

61- آپ دی پیدائش دے دن فارس والیاں نوں سمجھ آ گئی جے اوہ بھکھ تے عذاب نال ڈرائے جان گے

62- کسریٰ بادشاہ دا محل انج ٹکڑے ٹکڑے ہو ڈگا جے کسریٰ دے ساتھی اک دوجے نوں دوبارہ کدے نہیں ملن گے۔

63- فارس والیاں دی اگ آپ دی پیدائش اتے ہوکے لے لے کے بجھ گئی۔ تے (فرات) دریا شرمندگی توں سک گیا۔

64- پانی سکن پاروں ساوہ جھیل غمناک ہوگئی تے ترہائے لوک اوتھوں غصے نال واپس ہوئے

65- غمنا کی پاروں اگ پانی پانی ہوگئی تے پانی غصے نال اگ بن گیا۔

66- جناں آپ دی پیدائش دے ہوکے دتے۔ ہر پاسے نور ای نور چمک پیا۔ جناں دیاں گلاں' تے نور دے لشکاریاں نال حق ظاہر ہوگیا۔

67- منکر انھے بولے ہوگئے کیوں جے اوہ خوش خبریاں دے اعلان نہ سن سکے تے ڈراوے دیاں بجلیاں وی نہ ویکھ سکے۔

68- جدوں کہ نجومی' تے پہلوں ای لوکاں نوں دس چکے سن جے اوہناں دا دین انج ڈھے جانا اے جے فیر کدی نہ اٹھ سکے۔

69- اوہ لوک تے پہلوں ای آسماناں توں تارے تے زمین تے بت مودھے ہو ہو ڈگدے ویکھ چکے سن۔

70- وحی نازل ہون پاروں' شیطان نس نس کے اک دوجے دے اتے ڈگدے جاندے سن۔

71- انج لگدا سی جے نسن والے (شیطان) ابرہہ دے پہلوان ہون یا اوہ لشکر جیہڑا حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے مبارک ہتھاں توں کنکریاں کھا کے نسیا سی۔

72- آپ دے کنکریاں سٹن ویلے اوہ آپ دے مبارک ہتھاں وچ اپنے رب داناں جپ رہیاں سن جیویں کہ مچھی دے پیٹ وچ سٹے جان ویلے حضرت یونس علیہ السلام اپنے رب داناں جپ رہے سن۔

پنجویں فصل

رسول پاک ﷺ دی دعوت مبارک بارے

73- آپ دے بلاؤن تے رکھ سجدے کردے ہوئے بغیر قدماں توں اپنے تنیاں دیاں لتاں تے ٹردے آئے۔

74- انج لگدا سی جیویں ایہناں رکھاں دیاں ٹہنیاں نے کالھی کالھی بڑے سلکھنے خط وچ آپ دے کمالات لکھ دتے نیں۔

75- جسراں کہ آپ نوں گرمی دی تپش توں بچاؤن واسطے بدل ہر ویلے آپ دے اتے چھاں کیتی رکھدا سی۔

76- آپ دے اشارے نال دوکھن ہون والے چن (دے رب) دی قسم، چن دا دوٹکڑے ہونا آپ دے دل نال خاص نسبت رکھدا اے۔

77- غاروچ خیر تے کرم جمع سن پر انج جاپدا اے جے کافر انھے ہوگئے سن کیوں جے غار وچ اوہ لوک آپ نوں نہ ویکھ سکے۔

78- کافر، صدق تے صدیق نوں یعنی آپ نوں تے آپ دے ساتھی حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ نوں نہ ویکھ سکے تے آکھن لگے غار وچ کوئی وی نہیں۔

79- اوہناں گمان کیتا جے کل جہاناں وچوں سبھ توں چنگے نبی پیارے (دے لک بھن دی تھاں) تے مکڑی جالا نہیں ان سکدی تے کبوتری آنڈے نہیں دے سکدی۔

80- رب کریم دی پناہ نے آپ نوں دوہرے دوہرے زرہ بکتر تے اچے اچے قلعیاں توں بے نیاز کر دتا۔

81- زمانے (والیاں) جدوں وی تنگ کیتا، میں آپ دی پناہ منگی، آپ دی امداد نال میں زمانے دے ظلماں توں بچ گیا۔

82- جدوں وی میں دوہاں جہاناں دیاں نعمتاں آپ توں منگیاں، مینوں ہمیش منگیاں مراداں ملیاں۔

83- آپ دے ستیاں آپ اتے وحی نازل ہون توں انکار نہ کریوں جے ستیاں اکھاں نال وی آپ دادل جاگدا رہندا اے۔

84- ایہہ وقت اے آپ دی وحی دے بلوغ دا، تے بلوغت دے حال توں انکار کرنا درست نہیں۔

85- واہ! اللہ کریم دی ذات کنیاں برکتاں والی اے، وحی محنتاں نال نہیں ملدی تے کسے نبی وی رب کریم ولوں وحی توں بغیر غیب نہیں دسیا۔

86- آپ دیاں روشن نشانیاں کسے تے لکیاں چھپیاں نہیں ایہناں توں بناں لوکاں وچ انصاف قائم نہیں ہوندا۔

87- آپ دی مبارک ہتھیلی ملن نال کنے ای مریض صحت پا گئے۔ تے آپ دے طفیل کنے ای پاگل تے جنونی سختیاں توں نجات پا گئے۔

88- آپ دی دعا برکت نال کال دا سال ہریا بھریا ہو گیا تے کالے زمانیاں وچ نور دی چمک آ گئی۔

89- آپ دی دعا برکت نال مینہ ایس طرح رج رج وسے، جے نالے بھر بھر وگ پئے تے علاقے جل تھل ہو گئے۔

چھیویں فصل

قرآن پاک دے شرف بارے

90- مینوں موقعہ دیو جے میں آپ دیاں نشانیاں دا ذکر کراں جیہڑیاں انج ظاہر ہویاں جیویں نشانی دے طور تے اچے پہاڑ اتے اگ بالی جاوے۔

91- موتی لڑیاں وچ پروئے ہون تے اوہناں دا سنہپ ودھ جاندا اے تے جے نہ وی پروئے جان تے تاں وی اوہناں دی قدر گھٹدی نہیں۔

92- جدوں آپ دے کرم تے اخلاق دی تعریف کیتی جاوے تے فیر تعریف کرن والے دی آس امید کیوں نہ ودھے۔

93- رب رحمٰن دیاں صحیح نشانیاں لفظاں وچ نویاں تے رب کریم نال نسبت پاروں قدیمی نیں۔

94- قرآن شریف دیاں آیتاں صرف قریبی زمانے دیاں نہیں۔ سگوں ایہ تے سانوں قیامت بارے تے عاد تے ارم دیاں قوماں بارے وی خبراں دیندیاں نیں۔

95- آپ دے معجزات ساڈے کول ہمیش رہن گے۔ ایہ معجزے دوسرے نبیاں دے معجزیاں توں ودھ گئے کیوں جے اوہناں دے معجزے ہمیشہ نہ رہے۔

96- قرآن پاک دیاں آیتاں اینیاں پکیاں پیڈیاں نیں کہ مخالف نوں ایہناں وچ کوئی شک شبہ نہیں ملدا تے ناں ای حاکم دے فیصلے دی لوڑ باقی رہندی اے۔

97- قرآن پاک نوں (اپنے مناون وچ) کوئی دقت پیش نہیں آئی۔ ایہدے مخالف نوں اخیر صلح دا طالب بننا پیا۔

98- قرآن پاک نے مخالف دعویدار نوں بلاغت نال انج رد کیتا جیویں غیرت والا مرد اپنے گھر والیاں تے ہتھ چکن والیاں نوں رد کردا اے۔

99- سمندر دیاں موجاں وانگ قرآن پاک دے معنے اک دوجے دی مدد کردے نیں تے ایہدے معنیاں دے موتی سمندر دے موتیاں توں کتے سوہنے تے قیمتی نیں۔

100- قرآن پاک دے عجائب دی گنتی شماروں باہر اے۔ تے عجائب بوہتے ہون پاروں ایہناں دا وصف بیان نہیں کیتا جاسکدا۔

101- ایہدے پڑھن والے دیاں اکھاں ٹھنڈیاں ہوگیاں۔ قرآن پڑھن والیا توں رب دی رسی پھڑلئی اے ہن ایہنوں پکیاں کر کے پھڑی رکھ۔

102- جے توں دوزخ دی اگ دے ڈرتوں قرآن پڑھنا ایں تے ایہدیاں آیتاں دے ٹھنڈے پانی نال دوزخ دے شعلے ٹھنڈے ہو جان گے۔

103- قرآن دیاں آیتاں کوثر دے حوض وانگوں' گناہواں نال سیاہ کالے ہوگئے موہناں نوں چٹے کر دیندیاں نیں۔

104- عدل کرن دے لحاظ نال ایہدیاں آیتاں پل صراط یا قیامت دا تکڑ نیں تے ایہناں آیتاں بناں لوکاں وچ عدل قائم ای نہیں ہوسکدا۔

105- قرآن پاک دیاں آیتاں توں جان بجھ کے حسد پاروں انکار کرن والے تے تعجب نہ کر کیوں جے ڈھڈوں تے اوہ قرآن پاک دیاں خوبیاں چنگی طرح سمجھدا اے۔

106- بے شک اکھ دی بیماری سورج دے چانن نوں نہیں قبولدی تے بیماری پاروں پانی دا سواد منہ نوں چنگا نہیں لگدا۔

ستویں فصل

حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی معراج بارے

107- کنے چنگے نیں اوہ لوک جیہڑے آپ توں حاجت پوری ہون دی امید وچ پیدل نسے آوندے نیں یا اوٹھاں تے سوار وگاتگ لگے آوندے نیں۔

108- عبرت پکڑن والیاں لئی آپ بوہت وڈی نشانی تے نعمتاں دی قدر کرن والیاں لئی سب توں وڈی نعمت نیں۔

109- آپ نے اک رات وچ مکے دے حرم توں مسجد اقصیٰ تک سیر فرمائی جسراں چودھویں دا چن راتیں سیر کردا اے۔

110- ایس راتیں آپ ترقی کردے کردے قاب قوسین دی منزل تک پہنچے۔ ایہ اوہ منزل اے جنہوں نہ کوئی حاصل کرسکیا اے تے نہ ای کوئی ایہدی طلب دا اہل ہوسکدا اے۔

111- تمام نبی تے رسول آپ دے پچھے انج لگ کے ٹرے جیویں خادم، مخدوم توں پچھے پچھے ٹردے نیں۔

112- نبیاں نوں نال لے کے آپ ست اسماناں نوں چیردے گئے ایس لشکر دا اچا جھنڈا آپ ای سن۔

113- آپ نے قرب تے بلندی دی کوئی حد نہ چھڈی۔ ایہناں منزلاں تے جان دا کسے ہور لئی موقع نہ رہیا۔

114- آپ دے اچے مرتبے پاروں سبھ نبیاں دے مقام آپ توں تھلے رہ گئے آپ نوں سرداری دے شرف نال پکاریا گیا جیویں عربی گرامر وچ مفرد اسم علم نوں رفع نال پڑھیا تے پکاریا جاندا اے۔

115- ایتھوں تک جے آپ نوں ہر اکھ توں اوہلے وصل دا اچا مقام تے سبھ توں زیادہ خفیہ بھیت عطا کیتا گیا۔

116- آپ نوں فخر والے سارے درجے حاصل ہوئے جہاں وچ کوئی دوسرا حصہ نہیں رکھدا تے آپ ہر مقام توں بغیر کسے رکاوٹ توں گزر گئے۔

117- جیہڑے درجے آپ نوں دتے گئے اوہ بزرگی وچ بوہت اچے نیں۔ جیہڑیاں نعمتاں آپ نوں ملیاں اوہ کسے دوسرے دی عقل فکر وچ نہیں آسکدیاں۔

118- مسلمان بھراؤ ساڈے واسطے خوشخبری اے جے سانوں آپ دی عنایت دا اوہ رکن ملیا جہیڑا کدی ڈھین والا نہیں۔

119- اللہ تعالیٰ نے ساڈے نبی علیہ الصلوٰۃ والسلام نوں سب رسولاں چوں ودھ عزت والا کر کے بلایا ایس لئی آپ دی امت ہون پاروں اسیں سب امتاں وچوں زیادہ عزت والی امت ہو گئے۔

اٹھویں فصل

حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے جہاد بارے

120- آپ دے نبی ہون دیاں خبراں نے دشمناں دے دل ڈرا دتے۔ جسراں اک غافل بکری ڈر کے اپنے اجڑ چوں نس جاندی اے۔

121- آپ ہر معرکے وچ کافراں نال جہاد کردے رہے۔ ایتھوں تائیں آکھدے نیں کہ کافر نیزیاں اتے ماس وانگوں ٹنگے جاپدے سن۔

122- کافراں نے نسن نوں ترجیح دتی۔ ایہ گل نیڑے سی جے اوہ ترلے لیندے کہ اوہناں دے جثیاں دا ماس' باز تے دوجے پکھیرو لے اڈن۔

123- راتاں لنگھدیاں جاندیاں پر کافر راتاں دی گنتی نہ جان دے ایتھوں تک جے اوہناں مہیناں دیاں راتاں آجاندیاں جہاں وچ لڑائی کرنی حرام اے۔

124- انج معلوم ہوندا اے جے دین اسلام اوہناں کافراں دے ویہڑیاں وچ ایسا پروہنا بن کے نازل ہویا اے جہیڑا کافراں دا گوشت بڑی چاہت نال کھاندا اے۔

125- جنگ کرن والے لشکر دا سمندر تیز رفتار گھوڑیاں اتے ٹھاٹھاں ماردا جا رہیا اے تے دشمن دے بہادراں دی موج نوں تھپڑ مار مار پیا سٹ دا اے۔

126- مسلماناں چوں ہر بندہ اپنے آ گوواں دے آکھے لگن والا اے۔ رب کریم ولوں اجر دا طالب اے تے کافراں دے مڈھ پٹ پٹ سٹی آؤندا اے۔

127- ایتھوں تک جے مسلمان قوم جیہڑی پہلوں غریب سی تے اوہنوں کوئی کجھ نہیں سی سمجھدا؛ ہن مضبوط بانہواں والی بن گئی اے۔

128- مسلمان قوم نوں کنا ای چنگا باپ تے کنا ای چنگا سائیں ملیا اے۔ ایہ قوم نہ کدی یتیم ہووے گی۔ تے نہ ای ایہدے تے رنڈیپا آوے گا۔

129- اسلام دے لشکر تے پہاڑ نیں' ایہناں ولوں کافراں نوں پیش آئے صدمیاں بارے پچھ جے کافراں ہر معرکے وچ ایہناں ولوں کیہ کجھ ویکھیا اے۔

130- حنین' بدر تے احد دے میداناں توں پچھ کس طرح کافراں نے وباء توں ودھ موت دیاں فصلاں ویکھیاں۔

131- کافراں دیاں دھوناں وڈھ وڈھ' تے کفر دی سیاہی مٹا مٹا کے پیارے صحابیاں دیاں چٹیاں تلواراں لال رتیاں ہوگیاں سن۔

132- صحابی تاں نیزیاں دیاں قلماں نال لکھائی کرن والے سن' اوہناں دیاں قلماں کافراں دے جثّے دے کسے حرف نوں اپنے نقطیاں دی ضرب توں بنا نہ رہن دتا۔

133- تیز ہتھیاراں نال پھبے رہنا 'صحابیاں دی خاص نشانی سی 'جس طرح گلاب دا پھل کنڈیاں نال پھبیا رہندا اے۔

134- ہوا اوہناں ولوں نصرت تے فتح دی خوشخبری دیندی اے تے ہر ہتھیار بند دلارا صحابی انج جاپدا اے جیویں اپنے شگوفے وچ بند گلاب دا پھل

ہووے۔

135- پیارے صحابی اپنے گھوڑیاں دیاں کنڈاں اتے انج جم کے بیٹھے نیں جیویں گھاہ (دے میدان) وچ اچے ٹبے ہون' گھوڑیاں دیاں زیناں زیادہ کسیاں ہون کر کے نہیں سگوں اپنی ہمت تے کوشش نال جم کے بیٹھے نیں۔

136- دشمناں دے دل لڑائی دے خوف توں انج اڈ گئے سن جے اوہ ڈھور ڈنگر دے بچے تے بہادر بندے وچ فرق نہیں سن کر سکدے۔ ہر اک توں ڈر دے سن۔

137- جنہوں پیارے نبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی امداد حاصل ہووے جے اوہنوں شیر وی مل پین تاں اوہدے ڈرتوں اپنیاں کچھاراں وچ جالکن۔

138- نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نال محبت کرن والیاں دی ہمیش امداد ہوئی اے تے آپ دے دشمن ہمیشہ ٹکڑے ٹکڑے ہوندے پائے گئے۔

139- آپ نے اپنی امت نوں اپنے دین وچ انج پناہ دتی اے جیویں شیر اپنے بچیاں نال اپنی کچھار وچ داخل ہووے۔

140- کنی ای واری رب دے کلام نے آپ دے نال جنگ کرن والیاں نال لڑائی کیتی تے کنی ای واری رب کریم دیاں دلیلاں آپ دے دشمناں تے غالب آیاں۔

141- آپ دی ذات دا ایہ گھٹ معجزہ اے جے آپ نوں کسے توں پڑھیاں بناں جاہلیت دے زمانے وچ ربانی علم حاصل ہوئے تے یتیمی وچ وی اچے اخلاق عطا کیتے گئے۔

ناویں فصل

رب کریم توں بخشش تے نبی کریم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم توں شفاعت دی طلب

142- آپ دی صفت ثناء کرن دی خدمت میں ایس لئی کیتی اے جے شعر جوڑن تے دنیا داراں دی خدمت وچ لنگھی عمر دے گناہ معاف ہو جان۔

143- شعر جوڑن نے تے دنیا داراں دی خدمت گزاری نے میرے گل ایسا پٹہ پادتا اے جس دے برے انت ہون دا مینوں ڈر اے۔ ایہناں دوہاں گلاں پاروں میں تے ڈنگراں وچوں ہوگیا آں۔

144- ایہناں دوہاں حالتاں وچ میں بچپنے دی گمراہی آکھے لگا رہیا' تے ایس توں مینوں گناہ تے پچھتاوے توں اڈ کجھ حاصل نہ ہویا۔

145- ہائے افسوس' میرے نفس اپنے بیوپار وچ گھاٹا کھادا' تے دنیا بدلے نہ تے دین خرید سکیا نہ ای ایس پاسے توجہ کیتی۔

146- جیہڑا بندہ دنیا بدلے آخرت ویچ دیندا اے۔ اوہنوں ویچن تے خریدن دوہاں وچ کھلم کھلا گھاٹا اے۔

147- بھاویں میں گناہ کیتے پر حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نال آپ دے آکھے لگن دا میرا وعدہ ختم نہیں ہویا تے نہ ای میرے عقیدے دی رسی ٹٹی اے۔

148- کیوں جے میرا ناں محمد ہون پاروں میرے واسطے آپ دا پکا وعدہ اے تے آپ سبھ توں ودھ وعدہ نبھاون والے نیں۔

149- جے اگلے جہان سرور عالم اپنی مہربانی نال میرا ہتھ نہ پھڑیا تے سمجھو میں ہن ڈگا کہ ڈگا۔

150- رب دی سونہہ آپ دے اخلاق نوں ایہ نہیں سوہندا جے آپ دی جناب

توں آس رکھن والے دی بخشش نہ ہووے یا آپ دے گھر آیا بندہ خالی ہتھ مڑ جائے۔

151- جدوں توں میں اپنے آپ نوں حضور دی صفت ثناء وچ لالیا اے میں حضور نوں اپنے چھٹکارے لئی بہت چنگا ذمے دار پایا اے۔

152- جیہڑا ہتھ حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی بارگاہ تک پہنچ گیا اوہ دوہاں جہاناں دی دولت نال رج گیا۔ بے شک مینہ خشک پہاڑاں اتے پھل کلیاں اگا دیندا اے۔

153-(آپ دی صفت ثناء کر کے) میں دنیاوی دولت نہیں چاہوندا جیہڑی کہ زہیر شاعر نے ہرم بن سناں دی ثناء کر کے حاصل کیتی سی۔

دسویں فصل

مناجات تے حال دی عرض

154- سب مخلوق تھیں ودھ کرم کرن والے چنگے نبی جی! آپ توں سوا کوئی ہور نہیں، میں ون سونیاں مصیبتاں نازل ہون ویلے جیہدی پناہ وچ آسکاں۔

155- جدوں رب کریم بدلے لین تے آجاوے' اے اللہ دے پیارے رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ' اوس ویلے میری شفاعت کرن نال آپ دا اچا مقام گھٹ نہیں جانا۔

156- ایہہ دنیا تے اگلا جہان آپ دی سخاوت (دیاں دونشانیاں) نیں تے جو کجھ لوح قلم وچ لکھیا' آپ دے علماں وچوں اک علم اے۔

157- میریا منا! وڈے گناہواں پاروں نہ ڈر' وڈے وڈے گناہ بخشش وچ بوہت چھوٹے ہوندے نیں۔

158- بڑی امید اے جے میرے رب کریم دی رحمت ونڈی جان ویلے گناہواں

دے حساب نال ای ونڈی جاوے گی۔

159- یارب سائیاں، میری آس امید نوں الٹیاں نہ کردینا۔ تے مینوں حساب کتاب دیاں سختیاں توں بچانا۔

160- یا رب سائیاں، اپنے ایس عاجز بندے تے دوہیں جہانیں کرم فرماویں جدوں کہ اوکھے ویلے صبر ہتھوں جاندا ہووے۔

161- مولا، دروداں دے بدلاں نوں اذن دے جے ایہ ہمیشہ نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم تے کھل کے وسدے رہن۔

162- آپ دی آل پاک، اصحاب، تے اصحاب توں بعد آون والیاں اتے وی جیہڑے کہ پرہیزگاری، پاکیزگی، حلم تے کرم دے اہل نیں، ایہناں سب تے رحمتاں دے بدل وسا۔

163- یا رب سائیاں! حضرت ابوبکر صدیق، حضرت عمر فاروق، حضرت عثمان غنی تے حضرت علی مرتضٰی رضوان اللہ علیہم اجمعین ایہناں سبھناں تے راضی ہو جا۔

164- ایہ رحمتاں اوس وقت تائیں وسدیاں رہن، جدوں تک کہ سویر دی ہوا درختاں دیاں شاخاں نوں ہلاوندی رہوے تے حدی خوان اوٹھاں نوں اپنے مٹھے بولاں نال خوش کردے رہن۔

165- یا رب ایہدے مصنف، پڑھن، سنن والے، لکھن والے یا تشریح کرن والے سبھاں نوں بخش دے۔

صلی اللہ تعالیٰ علی حبیبہ سیدنا و مولانا محمد و آلہ و صحبہ و بارك وسلم تسلیماً کیثراً کثیراً

قدرحسنہ و جمالہ و بعد کل کلمتہ کتبت فی ھذہ الرسالتہ ماتہ الف الف مرۃ۔

صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

اردو ترجمہ مع تاثیرات وخصوصیات

علامہ فضل احمد عارف

پہلی فصل

1- کیا تو نے مقام ذی سلم کے اڑوس پڑوس میں رہنے والوں (محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم والذین معہ) کی یاد میں اپنے آنسوؤں کو خون آمیز کرلیا ہے جو تیرے حدقۂ چشم سے پیہم رواں ہیں۔

خاصیت : عشق مجازی سے نفرت اور عشق حقیقی سے رغبت پیدا کرنے کی خاطر طاق تعداد میں اس شعر کا ورد مفید ہے۔

2- یا کاظمہ (مدینہ منورہ) کی جانب سے ہوائے مشکبار چلی ہے اور (جبال مدینہ میں سے) کوہ اضم سے شب تیرہ و تار میں بجلی چمکی ہے۔

خاصیت ۔: بقول شیخ محمد بن عبداللہ قیصریؒ اگر چوپایہ سرکش ہو اور قابو میں نہ آتا ہو تو یہ شعر اور اس سے پہلے والا اور اس کے بعد والا شعر یعنی تینوں شعر شیشے کے کسی برتن میں لکھ کر اور آب رواں سے گھول کر اسے پلایا جائے مطیع ہو جائے گا۔

(عصیدہ الشہدہ ص 14)

3- پس (اگر یہ عشق نہیں تو پھر) تیری دونوں آنکھوں کو کیا ہوا ہے کہ تو انہیں اشکباری سے رک جانے کے لئے کہتا ہے تو وہ زیادہ آنسو بہانے لگ جاتی ہیں۔ اور اسی طرح تیرے دل کو کیا ہوا ہے کہ اگر تو اسے کہتا ہے کہ افاقہ حاصل کر تو وہ بھی اور زیادہ سرگشتہ خمار عشق ہو جاتا ہے۔

خاصیت : بقول مفتی عمر خرپوتی اگر تقریر کرنے اور مافی الضمیر بیان کرنے سے زبان رکتی ہو تو ان تینوں شعروں کا تعویذ ہرن کی جھلی پر لکھ کر بازو پر باندھ لیا جائے تو وضاحت لسانی پیدا ہو جاتی ہے(۔عصیدہ ص **14**) مزید براں قید اعداء سے

رہائی اور عربی زبان سیکھنے کی غرض سے بھی یہ تعویذ مفید ہے۔

4- کیا زار و قطار رونے والا (عاشق) یہ گمان کرتا ہے کہ اس کے اشک رواں اور قلب بریاں کے درمیان بھی اس کی محبت چھپی رہ جانے والی ہے؟ (نہیں اور ہرگز نہیں)

5- اگر محبت نہ ہوتی تو (محبوب کے چھوڑے ہوئے مکہ مکرمہ کے نشانات اور) کھنڈرات پر ہرگز آنسو نہ بہاتا اور درخت بان (کہ جسے قد محبوب سے مشابہت ہے) اور مخصوص پہاڑ (کوہ اضم) کے محض تذکرے سے تیری نیند اچاٹ ہو جایا کرتی۔

خاصیت : جس شخص کے دل میں حوادث روزگار کی وجہ سے تنگی' تکلیف اور پریشانی ہو اسے سیب پر یہ شعر الگ الگ حرفوں میں لکھ کر مثلاً ل' و' ل' اکھلایا جائے پریشانی دور ہو جاتی ہے۔ (عصیدہ ص 19) امراض قلب اور بے خوابی میں بھی مفید ہے۔

6- پس تو اپنی محبت کا انکار کیسے کر سکتا ہے؟ بعد اس کے کہ تجھ پر تیری محبت کے بارے میں آنسو اور بیماری (بیماری دل) کے سچے اور پکے گواہ گواہی دے رہے ہیں۔

خاصیت :۔ بقول جعفر پاشاؒ اگر کوئی حاجت درپیش ہو تو اس شعر کو تین بار پڑھنا چاہیے -(عصیدہ ص 20)

7- اور درد محبت نے اشک (گلگوں) اور زردی مرض کے گلنار اور گل زرد جیسے وہ خط تمہارے دونوں رخساروں پر ثبت کر دیئے ہیں۔

8- ہاں رات مجھے خیال آیا تھا اس ذات کا کہ جس سے میں محبت کرتا ہوں پس اس نے میری نیند اڑادی اور محبت تو دنیاوی لذتوں کے درمیان حائل ہو کر انہیں اندوہ آلام میں بدل ہی دیا کرتی ہے۔

خاصیت : بقول شیخ ابراہیم باجوریؒ جو شخص بعد نماز عشا سونے سے پہلے اس شعر کو پڑھتا سو جایا کرے تو اسے زیارت رسول ﷺ نصیب ہوتی ہے۔

قاضی خرپوتیؒ فرماتے ہیں کہ اس شعر کو مینڈک کی دباغت شدہ کھال پر لکھ کر اور گلے میں ڈال کر چور کے سامنے آدمی جائے تو چور از خود اقرار جرم کر لیتا ہے۔

(عصیدہ الشہدہ ص 24)

9- اے مجھے عشق پر ملامت کرنے والے میری جانب سے تیرے حضور بنی اعذرا کے عشاق کا سا جواب ہے لہٰذا معذور سمجھ کر معذرت قبول کر لے۔ حق تو یہ ہے کہ اگر تو نے انصاف سے کام لیا ہوتا تو سرے سے ملامت ہی نہ کرتا۔

10- میرا حال زار تجھ سے تجاوز کر کے دوسروں تک پہنچ چکا ہے اب میرا راز محبت باتیں بنانے والوں سے چھپنے والا نہیں۔ دوسری طرف میری بیماری دل بھی زائل ہونے والی نہیں ہے۔

11- تو نے تو بے شک خلوص کے ساتھ مجھے نصیحت کی ہے لیکن میں اس پر قطعاً کان نہیں دھر سکتا۔ بے شک عاشق تو ملامت گروں کی ملامت سے بہرا ہی ہوا کرتا ہے۔

خاصیت : بقول شارح خرپوتیؒ یہ شعر گول کاغذ پر لکھ کر پگڑی یا ٹوپی کے نیچے ماتھے سے اوپر رکھ لینے سے دشمن کے شر و فساد اور مکر و فریب سے حفاظت ہو جاتی ہے۔

(عصیدہ ص 30)

12- میں تو بے شک ناصح پیری کو بھی اپنی ملامت کے بارے میں مورد الزام ٹھہرا چکا حالانکہ بڑھاپا تو اپنی پند و نصیحت میں الزام تہمت سے بہت دور ہوا کرتا ہے۔

دوسری فصل

13- کیونکہ بلاشبہ مجھے برائی کا حکم دینے والے نفس نے اپنی نادانی سے ڈرانے والے بڑھاپے کی نصیحت کو بھی قبول نہیں کیا (حالانکہ بڑھاپا تمہید موت ہوا کرتا ہے)

14- اور میرے نفس امارہ نے نیک عملوں کے ساتھ اس مہمان عزیز (بڑھاپے) کی ضیافت نہیں کی جو اچانک میرے سر پر آن اترا اور وہ (اس طرح گویا) بے توقیر ہی رہا۔

15- اگر میں پہلے سے جانتا ہوتا کہ اس (مہمان عزیز' پیری) کی عزت وتوقیر نہیں کرسکوں گا تو اس راز پیری کو کہ جو (سفید بالوں کی صورت میں) مجھ پر ظاہر ہوگیا' وسمہ ہی سے چھپا لیتا۔

16- کون ہے جو نفس امارہ کی پیدا کردہ گمراہی کی سرکشی کو روکنے میں (خدا واسطے) میری دستگیری کرے اور اس کی سرکشی کو اس طرح روک دے جس طرح کہ سرکش گھوڑوں کو لگاموں کے ساتھ روک لیا جاتا ہے۔

خاصیت : تلاش مرشد میں سرگرداں شخص کے لئے اس شعر کا ورد مفید مطلب ہے۔

17- (اگر خواہش اصلاح نفس ہے تو) تو نفس کی خواہشات بد کو گناہوں سے توڑنے کا ارادہ مت کر کیونکہ پیٹو شخص کے لئے کھانا (کھاتے چلے جانا) بے شک اس کی خواہش طعام کو اور زیادہ قوی کردیتا ہے۔

18- اور نفس بچے کی طرح ہے اگر اسے دودھ پینے میں کھلی چھٹی دے دی جائے تو وہ شوق شیر خوارگی ہی میں عنفوان شباب کو پہنچ جائے گا (مگر دودھ چھوڑنے کا نام نہیں لے گا) اور اگر (ابتداء ہی میں وقت پر) اسے دودھ چھڑا دیا جائے تو وہ (یقیناً) دودھ چھوڑ دیتا ہے۔

19- پس تو نفس کو اس کی خواہش سے پھیر دے اور خوب احتیاط کر کہ کہیں تو اسے اپنے اوپر حکمران ہی نہ بنالے کیونکہ خواہش نفس جس کسی پر غلبہ پالیتی ہے تو موقع پر ہی فی الفور ہلاک کردیتی ہے یا پھر عیب دار تو ضرور بنا دیتی ہے۔

20- اور تو اپنے نفس کی پوری نگہداشت رکھ اس حال میں کہ وہ اعمال صالحہ میں چرنے والا ہو اور اگر وہ اس چراگاہ (نفلی عبادات) کو خوشگوار اور شیریں

سمجھنے لگے تو پھر تو اسے اس میں مت چرنے دے۔

21- کتنی بار ایسا ہوا ہے کہ نفس نے ایسی لذتوں کو خوب بنا سنوار کر پیش کیا کہ جو حقیقت میں انسان کے لئے مہلک تھیں۔ انسان جانتا نہیں ہے مگر ہوتا یہ ہے کہ (بعض اوقات) مرغن اور مزے دار کھانے میں زہر ملا ہوتا ہے۔

22- اور تو (ہمیشہ) نفس کے پوشیدہ مکر و فریب سے ڈرتا رہ کہ جو بھوک اور شکم سیری کی پیداوار ہے بسا اوقات پیٹ خالی ہونا' سیر شکمی سے بھی زیادہ برا اور بدتر ہوا کرتا ہے۔

23- اور اپنی آنکھ کو جو نظر بازی کی حرام کاریوں سے پر ہو چکی ہے خوب آنسو بہا بہا کر پاک صاف کر لے اور پرہیز ندامت (توبہ النصوح) کو لازم پکڑ لے۔

خاصیت -: (1) توبہ کرتے وقت اور مرید ہوتے وقت اس شعر کی کثرت فائدہ مند ثابت ہوتی ہے۔

(2) دوران مطالعہ یا سبق میں کوئی دشواری محسوس ہو یا کوئی بات سمجھ میں نہ آتی ہو تو اس شعر کو ایک سو انیس مرتبہ پڑھ لینے سے انکشاف حقیقت ہو جاتا ہے۔

(عصیدہ الشہدہ ص 53)

24- اور نفس امارہ اور شیطان کی پوری پوری مخالفت کر اور ان دونوں کا کبھی کہا نہ مان۔ اگر وہ کوئی ایسی نصیحت بھی کریں جو بظاہر مخلصانہ معلوم ہو تو بھی انہیں جھوٹا ہی سمجھ۔

خاصیت : بقول مولانا عبدالمالک کھوڑویؒ یہ شعر اور اس سے پہلے والا شعر نماز جمعہ کے بعد گیارہ مرتبہ پڑھ لینے سے گناہوں سے حفاظت رہتی ہے۔

(حسن الجردہ ص 50)

25- اور تو ان دونوں (نفس اور شیطان) کی کسی حال میں بھی اطاعت نہ کر خواہ وہ فریق مخالف ہوں یا ثالث بن کر فیصلہ کرنا چاہیں کیونکہ تو ایسے خصم

(فریق مخالف) اور حکم (ثالث) کے مکر و فریب کو جانتا ہی ہے۔

خاصیت : اگر کوئی شخص کسی گناہ کا عادی ہو جائے اور توبہ کرنے پر بھی توبہ کو برقرار نہ رکھ سکے تو چاہیئے کہ یہ شعر اور اس سے پہلے والا شعر نماز جمعہ کے بعد کاغذ پر لکھ کر اور عرق گلاب میں گھول کر پی لے پھر مسجد میں قبلہ رو بیٹھ کر توبہ استغفار کرتا رہے۔ اور حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم پر درود پڑھتا رہے حتیٰ کہ عشاء کی نماز پڑھ کر مسجد سے باہر آئے۔ (عصیدہ ص 58)

26- میں خداوند تعالیٰ سے طلب بخشش کرتا ہوں اپنے ہر ایسے قول سے جس پر عمل نہ ہو کیونکہ قول بلا عمل کہہ کر میں نے بلاشبہ بانجھ عورت کی طرف اولاد کو منسوب کر دیا ہے۔

27- میں نے تمہیں تو نیکی اور بھلائی کرنے کا حکم دیا ہے لیکن (افسوس) خود اس پر عمل پیرا نہیں ہوا جب میں خود راہ راست پہ نہیں چلتا تو میرا یہ کہنا کہ تو سیدھی راہ چل آخر کیا اثر کر سکتا ہے۔

28- اور میں نے مرنے سے پہلے (زندگی میں) عبادات نافلہ کا معمولی سا زاد راہ بھی تیار نہیں کیا اور معمولی نوع کے فرض نماز روزہ کے سوا نہ (نفلی) نمازیں پڑھیں اور نہ روزے رکھے۔

تیسری فصل

29۔ (افسوس) میں نے اس ذات اقدس کی سنت مبارکہ کو ترک کر دیا کہ جن کا تاریکیء شب میں زندہ داری کا یہ عالم رہا کہ کثرت قیام کی وجہ سے پائے مبارک متورم ہو گئے۔

30۔ اور اس ذات اقدس نے بھوک کی شدت کی وجہ سے اپنے شکم مبارک کو کس کر باندھا اور اپنے نرم و نازک اور ناز پروردہ پہلوئے مبارک پر پتھر باندھ لیا۔

31- سونے کے بلند و بالا پہاڑوں نے حاضر ہو کر حضور اقدس صلی اللہ علیہ وآلہ

وسلم کو اپنی طرف مائل اور متوجہ کرنے کی بڑی کوشش کی مگر حضرت والا نے ان کے مقابل اپنی ہمت بلند اور کمال استغنا کا مظاہرہ فرمایا اور ان کی پیشکش کو شرف قبول نہیں بخشا۔

32- اور دنیاوی احتیاج نے حضور پرنور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے زہد (متاع دنیا سے بے رغبتی) کو اور بھی زیادہ مستحکم کردیا۔ بلاشبہ ضرورتیں اور حاجتیں عصمت انبیاء (معصومین) پر غالب آ ہی نہیں سکتیں۔

33- اور ضرورت کس طرح ایسی ذات اقدس کو دنیا کی طرف بلا سکتی تھی کہ اگر آپ نہ ہوتے تو دنیا (پردہ) عدم سے عالم وجود میں آئی ہی نہ ہوتی۔

34- حضور پرنور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کا نام نامی اور اسم گرامی محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہے آپ سردار دو جہاں' سید انس و جاں اور سرور اہل عرب و عجمیاں ہیں۔

خاصیت: مولانا ابوالحسنات محمد احمد قادری فرماتے ہیں کہ یہ شعر ہر طرح کے آسیب زدہ پر پڑھ کر دم کریں اور چینی کے برتن پر لکھ کر پلائیں تو چند روز میں شفا ہو جاتی ہے اس کا تعویذ لکھ کر گلے میں باندھا جاسکتا ہے۔ (طیب الوردہ ص 30)

35- ہمارے بلند مرتبت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم (نیکیوں کا) حکم دینے والے اور (برائیوں سے) روکنے والے ہیں پس کوئی شخص بھی آپ سے بڑھ کر نہ ہاں کہنے (مامورات و منہیات) میں راست بیان نہیں۔

36- آپ (خدائے پاک کے) حبیب پاک ہیں کہ جن سے (دنیا و آخرت کے) ایسے تمام خطرات و مصائب میں امید شفاعت کی جاتی ہے کہ جن میں انسان کو زبردستی جھونک دیا جاتا ہے۔

خاصیت: یہ شعر اور اس سے پہلے دو شعر پڑھتے رہنا آفات و بلیات سے حفاظت کے ضامن ہیں۔

37- آپ نے لوگوں کو خدا کی طرف دعوت دی۔ پس جن لوگوں نے حضور اقدس کے دامان رحمت سے وابستگی اختیار کرلی تو وہ ایسی (خدارسا) رسی کو پکڑنے

والے ہیں کہ جو کبھی ٹوٹنے والی نہیں۔

خاصیت ۔: اس شعر کا نمازوں کے بعد وظیفہ سلامتی ایمان اور امن و عافیت کا باعث ہے۔

38- حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم حسن صورت ہو یا حسنِ سیرت، سارے پیغمبروں پر اس وصف میں فوقیت لے گئے ہیں اور کوئی بھی علم و معرفت اور عطا و بخشش میں ان کا ہمسر یا قریب ترنہیں ہے۔

خاصیت : اس شعر سے لے کر شعر 46 تک کا ورد غیر مسلموں سے مناظرے کے موقع پر مفید ہے۔

39- سارے کے سارے پیغمبر رسول پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے (علم و معرفت ۔کے) بحر بیکراں سے بقدر ایک چلو اور (جود و سخا کی) باران بسیار سے بقدر ایک چسکی کے ملتمس ہیں۔

40- اور سارے پیغمبر آنحضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے حضور میں اپنے اپنے مقام و مرتبے پر کھڑے ہیں اور وہ سب آپ کی کتاب علم میں سے ایک نقطے اور کتاب حکمت کے اعراب کی سی حیثیت رکھتے ہیں۔

41- آپ وہ ذات اقدس ہیں کہ جن کے ظاہری اور باطنی کمالات، معراج کمال کو پہنچے ہوئے ہیں لہٰذا مزید برآں پھر خالق ارواح نے آپ کو اپنا حبیب چن کر مقام محبوبیت سے بھی نواز دیا۔

41- آپ جن ظاہری اور باطنی خوبیوں کے مالک ہیں ان میں آپ اس عیب سے یکسر پاک ہیں کہ کوئی بالذات آپ کا شریک ہو پس جو ہر حسن جو ذات پاک میں موجود ہے وہ ایسا جوہر ہے جو شرمندہء تقسیم نہیں ہونے والا۔

43- نصارٰی (عیسائیوں) نے اپنے نبی (حضرت عیسٰی) کے بارے میں جو کچھ دعوٰی (الوہیت) کیا ہے وہ چھوڑ دو، باقی جو کچھ تمہارا جی چاہے مدحت پیغمبر کرتے ہوئے بیان کیا کرو اور پورے یقین و ایمان کے ساتھ خوب خوب مدح سرائی کیا کرو۔

44- پس ذات اقدس سے جس بھی بزرگی کو تیرا جی چاہے' نسبت دے لے اور جن جن عظمتوں کو چاہے حضرت والا کے بلند مرتبہ سے منسوب کر لے۔

45- کیونکہ بے شک سرکار رسالت مآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے فضل و فضیلت (بزرگی ء مرتبہ) کی کوئی حدو نہایت ہی نہیں کہ کوئی بولنے والا اپنی زبان (فصاحت بیاں) سے بیان کر سکے۔

46- اگر حضور اقدس صلیٰ اللہ علیہ وآلہ وسلم کے معجزات (کلام اللہ کے علاوہ) عظمت و جلالت قدر میں آنحضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے مقام و مرتبہ کے ہمسر اور مطابق ہوتے تو (بعد از وصال) جب بھی نام مبارک لیا جاتا تو وہ نام (بحکم خدا) بوسیدہ ہڈیوں کو بھی زندہ کر دیا کرتا۔

خاصیت : بقول شیخ قیصریؒ اس شعر کی تاثیر یہ ہے کہ قریب مرگ مریض پر پڑھا جائے تو وہ شفایاب ہو جاتا ہے اور اگر اس کا وقت پورا ہو چکا ہو تو سکرات موت میں آسانی رہتی ہے۔ (عصیدہ ص 93)

47- (ازرہ شفقت) حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے ہمیں ایسی چیزوں سے نہیں آزمایا کہ جن کے سمجھنے سے ہماری عقلیں درماندہ ہو جائیں لہٰذا نہ تو ہم شک و ارتیاب میں پڑے اور نہ کسی وہم و گماں کا شکار ہوئے۔

48- حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے (ظاہری اور) باطنی کمالات کے فہم و ادراک نے ساری خلقت کو عاجز کر دیا ہے پس نہیں دیکھا جاتا بجز اس کے کہ قریب کے لوگ ہوں یا بعید کے وہ ذات اقدس کے باب میں سب کے سب عاجز و ساکت ہیں۔

49- حضور انور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم آفتاب کی مانند ہیں کہ جو آنکھوں کو دور سے (بظاہر) چھوٹا سا دکھائی دیتا ہے اور قریب سے (بوجہ شدت تمازت و نورانیت) آنکھ درماندہ اور عاجز ہو کر رہ جاتی ہے۔

50- اور وہ لوگ کہ جو محو خواب ہیں اور حضور اقدس صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے بارے میں خواب و خیال پر قانع ہیں وہ اس دنیائے آب و گل میں آپ کی

حقیقت کا ادراک کیسے کر سکتے ہیں؟

51- (حقیقت محمدیہ سے آگاہی دنیا میں ممکن ہی نہیں یہاں تو) علم کی رسائی بس یہی ہے کہ آپ بلا شبہ عظیم القدر بشر ہیں اور ساری خلق خدا (بشمول ملائکہ مقربین) سب سے بہتر' برتر اور افضل ہیں۔

52- اور سارے معجزے جو انبیائے کرام علیہم السلام لائے ہیں وہ سب کے سب انہیں حضور پرنور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے نور کی بدولت میسر آئے ہیں۔

53- کیونکہ بے شک حضور انور آفتاب کمال ہیں اور سارے پیغمبر اس مہر منیر کے روشن بڑے بڑے ستارے ہیں کہ جو (نور محمدی سے کسب ضیا کر کے) لوگوں کے لئے (جہالت و ضلالت کے) اندھیروں میں اپنے انوار ظاہر کرتے رہے ہیں۔

54- یہاں تک کہ جب آفتاب نبوت (فاران کی چوٹیوں سے) طلوع ہوا تو اس کا نور ہدایت سارے دنیا جہاں میں پھیل گیا اور اس نے ساری قوتوں کو زندہ کر دیا (جگا کر رکھ دیا)

55- کیا ہی خوب ہے نبی پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کی صورت اور جسمانی ساخت کہ جسے خلق عظیم نے مزید زینت دے رکھی ہے ذات اقدس سراپا حسن و جمال اور رخ زیبا' متصف بہ بشاشت ہے۔

56- آپ ترو تازگی میں شگوفہ تر' اوج کمال میں ماہ چہار دہم' جود و سخا میں بحر بیکراں اور ہمت بلند میں دہر کی طرح ہیں۔

57- گویا آپ اپنی شان جلالت میں مرد یکتا ہیں جب تو ان سے ایسی حالت میں بھی ملے کہ وہ تن تنہا ہوں (تو اپنے ہیبت و جلال کی بدولت) تو انہیں ایسے پائے گا کہ جیسے وہ کسی بڑے لشکر اور حشم و خدم میں تشریف فرما ہیں۔

58- معدن نطق (زبان درفشاں) ہو یا معدن تبسم (لب ہائے مبارک) حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کا ہر معدن گویا خوب چمکدار موتی کی طرح ہے کہ جو ہنوز صدف میں ہو۔

59- کوئی خوشبو اس خاک پاک کے برابر نہیں ہوسکتی کہ جس نے آپ کے جسد مطہر کو مس کیا ہوا ہے۔ مبارک ہو اس خوش نصیب کو کہ جس کو (عالم سرمستی عشق رسول میں) اس خاک پاک کے سونگھنے اور اسے بوسہ دینے کی سعادت حاصل ہو۔

چوتھی فصل

60- حضور پرنور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے زمان ولادت نے (خوارق عادات کا اظہار کرکے) ان کی پاکیزگی طبع کو ظاہر کردیا کتنا پاک و پاکیزہ اور مطہر و معطر ہے آپ کا آغاز و اختتام یعنی ولادت باسعادت اور وصال پر اجلال۔

61- (ولادت باسعادت والا دوشنبہ) وہ دن تھا کہ جس میں اہل فارس نے اپنی فراست سے یہ جان لیا کہ وہ بے شک آنے والی مصیبتوں اور (طرح طرح کے) عذابوں سے ڈرائے گئے ہیں۔

62- اور شب میلاد کسریٰ ایران (نوشیروان) کا محل (قصر ابیض) ٹوٹ کر چودہ کنگرے گر جانے سے پاش پاش ہوگیا جس طرح کہ اس کے ساتھیوں کی جمعیت لشکر کا شیرازہ ایسا بکھرا کہ پھر اسے کبھی یکجا ہونا نصیب نہ ہوا۔

63- اور آتش کدہ ایران کی آگ اور اسکے شعلے اس (قصر کسریٰ) پر ٹھنڈی آہیں بھر بھر کے ٹھنڈے ہوگئے اور دریا (نہر فرات) غم ندامت میں (حیران و پریشان ہوکر) اپنے منبع (اور بہاؤ) تک کو بھول گیا۔

64- اور اہل ساوہ غمگین ہوگئے کہ ان کا بحیرہ (بحیرہ ساوہ) خشک ہوگیا اور اس بحیرے سے پانی لینے کے لئے آنے والا غصے میں (دانت پیستا ہوا) ناکام اور تشنہ کام لوٹا دیا گیا۔

65-(آتش کدے سرد اور دریا خشک) گویا آگ میں بوجہ حزن و ملال وہ خاصیت پیدا ہوگئی کہ جو پانی میں تری کی ہوتی ہے اور پانی میں آگ کی صفت تپش پیدا ہوگئی۔

66- اور (بموقع ولادت باسعادت) جنات آوازیں دیتے تھے' انوار چمکنے والے تھے اور حق' باتوں اور معنوی شہادتوں سے ظاہر ہو رہا تھا۔

67- منکرین حق (ناحق طور پر جان بوجھ کر) اندھے اور بہرے بن گئے (گویا) انہوں نے نہ تو بشارتوں کے اعلان کو سنا اور نہ' ڈرانے والی بجلیاں انہیں دکھائی دیں۔

خاصیت : اس شعر کا تعویذ لکھ کر صندوق میں رکھنا مال کو غیروں کی دستبرد سے محفوظ رکھتا ہے۔ (حسن الجردہ ص **104**)

68- (تعجب تو یہ ہے کہ ان کا بہرا پن بھی رونما ہوا) بعد اس کے کہ ان کے کاہن (نجومی پیشوا) نے سارے لوگوں کو خبر دیدی تھی کہ یقیناً ان کا ٹیڑھا دین (دین قیم کے مقابلے میں) ہرگز قائم نہیں رہ سکے گا۔

69- (ان کا اندھا بہرہ پن اور انکار حق ہوا تو) بعد اس کے کہ انہوں نے افق آسمان پر شہاب ثاقب ٹوٹ کر گرتے اور اسی کے موافق زمین پر بتوں کو سرنگوں ہو کر گرتے دیکھ لیا تھا۔

70-(غیبی رازوں کی ٹوہ لگانے والے شیاطین جن پر شہاب ثاقب کی اس قدر بوچھاڑ پڑی) حتیٰ کہ شیاطین وحی کے راستے (آسمانی دروازے) کو چھوڑ کر ایک دوسرے کے پیچھے دم دبا کر بھاگ کھڑے ہوئے۔

71- گویا کہ وہ (شیاطین) ڈر کر بھاگنے میں (والی یمن اور حملہ آور کعبہ) ابرہہ کے سورماؤں کی طرح تھے یا وہ (بدر و حنین کے) اس لشکر کفار کی مانند تھے کہ جس پر حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کی دونوں ہتھیلیوں سے کنکریاں پھینکی گئی تھیں (اور وہ دم دبا کر بھاگ کھڑے ہوئے)

خاصیت : لشکر کفار کے حملے کو پسپا کرنے کی خاطر یہ شعر سوموار کو بکثرت پڑھنا مفید ہے۔

72- حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کا کنکریاں پھینکنے کا انداز یہ تھا کہ جب دست مبارک سے انہیں پھینکا تو وہ ہتھیلیوں میں تسبیح کرتی ہوئی نکلیں جس

طرح کہ اللہ تعالیٰ نے تسبیح کرنے والے (حضرت یونس) کو لقمہ کرنے والے کے پیٹ (شکم ماہی) سے (آہستگی کے ساتھ) باہر پھینک دیا تھا۔

پانچویں فصل

-73 حضور پرنور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے بلانے پر درخت (اپنی شاخوں کو جھکائے) عجز و نیاز کے ساتھ بغیر پاؤں کے محض اپنی پنڈلیوں (تنوں) پر چلتے ہوئے حاضر ہو گئے۔

-74 (جب وہ درخت حاضر ہوئے تو) گویا ان درختوں نے سیدھی سیدھی سطریں کھینچ دیں اور ان کی شاخوں نے ان سطروں کے بیچ خوبصورت خط میں کتابت کردی۔

-75 (یہ درخت' اطاعت' حاضری اور سایہ افگنی میں) اس خاص بادل کی طرح تھے کہ جو دوپہر کی تیز دھوپ کی شدت تمازت سے بچائے رکھنے کی خاطر حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم جہاں جہاں تشریف لے جاتے ساتھ ساتھ حاضر رہتا تھا۔

-76 میں (حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کی انگلی کے اشارے پر) شق ہو جانے والے چاند (کے رب) کی قسم کھاتا ہوں اور یہ قسم سچی اور پکی ہے بے شک اس شق شدہ قمر کو حضور پرنور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے قلب مطہر سے (شق صدر کی) ایک نسبت ہے۔

-77 اور (منجملہ معجزات) جو غار ثور نے خیر مجسم (حضور پرنور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم) اور پیکر کرم (صدیق اکبر رضی اللہ عنہ) کا احاطہ کیا تھا اور کافروں کی ہر آنکھ (ہر طرف کی نظر) ذات اقدس کو دیکھنے سے اندھی ہوگئی تھی۔

-78 پس صدق مجسم اور صدیق مکرم رضی اللہ عنہ غار ہی میں تشریف فرما تھے اور وہاں سے کہیں نہیں گئے تھے جب کہ وہ کافر (ایک دوسرے سے) کہہ رہے تھے کہ غار میں تو کوئی متنفس نہیں ہے۔

79-(غار پر کبوتروں کو منڈلاتے' انڈے اور مکڑی کا جالا دیکھ کر) ان کافروں نے
گمان یہ کیا کہ کبوتریاں خیر البریہ پر ہرگز انڈے نہ دیتیں اور نہ مکڑی جالا بنتی
یعنی آپ غار کے اندر ہوتے تو یہ انڈے دینے اور جالا بننے کا عمل نہ ہوتا۔

80- اللہ تعالیٰ کی حفاظت ونگہداشت نے (تار عنکبوت جیسے کمزور ذریعوں سے کام
لے کر) حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کو دہری زرہ بکتروں (کے پہننے)
اور بلند و بالا قلعوں (میں پناہ لینے) سے بے نیاز کر دیا۔

خاصیت : اگر انسان کسی جگہ پر ہو جہاں موذی جانوروں اور درندوں کے حملے کا
اندیشہ ہو تو اس شعر کو سات یا نو بار پڑھ کر زمین پر اپنے اردگرد دائرہ اور حصار کھینچ
لے' درندے اور زہریلے جانور نہ تو اس دائرے کے اندر داخل ہو سکیں گے اور نہ
نقصان پہنچا سکیں گے۔ مفتی خرپوتیؒ کہتے ہیں کہ میرے پیر و مرشد فرمایا کرتے تھے
کہ ہم نے اسے بارہا آزمایا ہے اور درست پایا ہے۔

81-(حوادث) دہر نے مجھے کبھی کوئی رنج نہیں پہنچایا در حالیکہ میں نے ذات اقدس
سے طلب پناہ کر لی ہو اور یہ پناہ ایسی ہے کہ جس پر کسی جانب سے زیادتی
ہو ہی نہیں سکتی۔

خاصیت :- بقول مفتی خرپوتیؒ اگر مسافر پہلے مصرعے کو لکھ کر اپنے گھر میں چھوڑ
جائے اور دوسرا مصرع لکھ کر ساتھ لے جائے تو ان شاء اللہ تعالیٰ بخیر و عافیت سفر
سے واپسی ہوگی۔ (عصیدہ ص 140)

82- میں نے جب کبھی آپ کے دست مبارک سے (بذریعہ برکت توسل)
دونوں جہانوں کی غنا (تونگری) طلب کی ہے تو ہمیشہ ان ہاتھوں میں سے
جن کو بوسہ دیا جاتا ہے بہترین ہاتھ کی عطا و بخشش کو بوسہ دیا ہے۔

خاصیت : بقول مولانا عبدالمالک نماز کے بعد یہ شعر پانچ بار پڑھتے رہنے سے
انسان تنگ دستی سے محفوظ رہتا ہے۔ (حسن الجردہ ص 133)

83-(اے مخاطب !) تو حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کی اس وحی کا (کبھی) انکار
نہ کر کہ جو (قبل نزول قرآن) رویائے صادقہ کی صورت میں تھی۔ بے شک

حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کا قلب مبارک ایسا عظیم القدر قلب تھا کہ جب آنکھیں سو ہی جاتیں وہ ہرگز نہیں سوتا تھا۔

خاصیت : یہ شعر اور اس کے بعد والا شعر پڑھتے رہنے اور دوائیوں پر دم کر کے استعمال کرنے سے امراض قلب اور سینہ میں شفا یابی حاصل ہوتی ہے۔

-84 پس یہ (رویائے صادقہ کا رونما ہونا) حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کی نبوت کے ابتدائے بلوغ کے وقت تھا پس ایسی حالت میں کہ آپ پورے بالغ ہو چکے تھے' وحی کا انکار ممکن ہی نہیں۔

-85 بڑی ہی بابرکت خداوند قدوس کی ذات ہے (یاد رکھو کہ) وحی کسبی نہیں ہوا کرتی (کہ جو مجاہدات سے حاصل ہو جائے) اور نہ ہی کوئی نبی غیبی امور میں متہم ہوا کرتا ہے (بلکہ جو کچھ وہ کہتا ہے سچ کہتا ہے۔)

-86 حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے معجزات (یا قرآن مجید کی آیات) روز روشن کی طرح عیاں ہیں اور یہ امر کسی پر مخفی نہیں اور ان کے بغیر دوسرے انسانوں کے درمیان عدل کا قیام ممکن ہی نہیں۔

-87 کتنی بار (بہت دفعہ) حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے کف دست نے محض چھو کر بیماروں کو اچھا اور شفا یاب کر دیا اور اسی طرح کتنی بار (امداد' علاج اور ہدایت کے) شدید محتاجوں کو بند جنون سے رہائی بخشی۔

خاصیت : یہ شعر ہر بیماری میں خاص تاثیر کا حامل ہے۔ بقول شیخ الدلائلؒ اگر جسم میں کہیں درد ہو تو درد والے مقام پر ہاتھ رکھ کر یہ شعر پڑھ دیا جائے تو درد دور اور کافور ہو جاتا ہے۔ (حسن الجردہ ص 136)

-88 اور حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کی (بابرکت) دعا نے (سرسبزی سے محروم' قحط کے) سفید سال کو (سرسبزی اور شادابی کی) حیات نو بخشی یہاں تک کہ وہ سال (سرسبزی اور خوشحالی کے سارے) سیاہ زمانوں میں سال درخشاں کی صورت میں ممتاز و ممیز ہو گیا۔

-89 (قبول دعا کا اظہار اور دور خوشحالی کا آغاز) بذریعہ ایک بادل کے ہوا کہ جو

خوب خوب برساتی کہ تو (اگر دیکھتا تو) یہ سمجھتا کہ اس بارش کی بدولت وسیع وعریض وادیاں سمندر کا بہاؤ ہیں یا بارش کا یہ بہتا ہوا پانی سیل حرم میں سے ہے۔

چھٹی فصل

90-(اے دوست) مجھے بس حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے معجزات میں مشغول رہنے دے کہ جو اس طرح ظاہر اور روشن ہیں کہ جس طرح نشانی کی آگ رات کے وقت بلندی کوہ پر روشن ہوتی ہے

91۔ (مجھے معجزات نبوی نظم کرنے دے) کیونکہ موتی اگر ہار میں پرو دیئے جائیں تو ان کی خوبصورتی میں اور اضافہ ہو جاتا ہے گو قیمتی موتی اگر بکھرے ہوئے بھی ہوں تو بھی ان کی قدر و قیمت کچھ کم نہیں ہوتی۔

92- ذات اقدس کے اخلاق کریمانہ اور شمائل حسنہ تو اس قدر اعلیٰ اور بلند و بالا ہیں کہ وہاں تلک نعت گو کی لامحی لامی آرزوؤں کی بھی رسائی نہیں۔

93-(آیات قرآن) رب رحمٰن کی جانب سے آیات برحق ہیں (بلحاظ الفاظ و تلفظ اور نزول وتدوین) حادث ہیں اور (بوجہ کلام اللہ) قدیم بھی ہیں کیونکہ وہ اس ذات جل شانہ کی صفت ہیں کہ جو موصوف بالقدم ہے۔

94- یہ قرآنی آیات کسی زمانے سے ہرگز مقید نہیں ہیں بلکہ وہ ہمیں (ایک طرف اگر قدیم ترین اقوام) عاد اور ارم کی اطلاع دیتی ہیں اور (دوسری طرف زمانہ بازگشت (قیامت' حشر ونشر) کی خبر سناتی ہیں۔

95- یہ آیات مبارکہ ہمارے پاس ہمیشہ ہمیشہ کے لئے رہیں گی پس یہ آیتیں انبیائے ماسلف کے سارے معجزوں پر فوقیت رکھتی ہیں کیونکہ ان کے معجزے ظاہر تو ضرور ہوئے لیکن ہمیشہ باقی ہرگز نہ رہے۔

96- وہ آیات محکمات (تحریف سے محفوظ واضح اور فیصلہ کن) ہیں پس وہ کسی مخالف کے لئے کوئی گنجائش شک وشبہ باقی نہیں رکھتیں اور نہ کسی دوسرے

سے ثالثی کی محتاج ہیں۔

97- ان آیات (کہ جو ہر ایک ایک مکمل معجزہ کا درجہ رکھتی ہے) کا کبھی مقابلہ نہیں کیا گیا مگر (ہمیشہ) یہی ہوا ہے کہ سخت ترین دشمن کو ہتھیار ڈالتے ہی بنی ہے چنانچہ وہ دشمن صلح کر کے نبرد آزمائی سے لوٹ آیا ہے۔

98- آیتوں کی بلاغت نے اپنے معارضہ (مقابلہ) کرنے والے کے دعوٰی کو اس طرح رد کر دیا ہے جس طرح کوئی مرد غیور کسی بدکردار شخص کے ہاتھ کو اپنے حرم سے روک دیا کرتا ہے۔

99- ان آیات کے بے شمار معانی ہیں کہ جو سمندر کی موجوں کی طرح ایک دوسرے کے معاون اور مددگار ہیں اور یہ معانی اپنے حسن و جمال اور قدر و قیمت میں سمندر کے موتیوں پر فوقیت رکھتے ہیں۔

100- ان آیات کے عجائبات نہ شمار کئے جاسکتے ہیں اور نہ ان کا اندازہ ہی کیا جاسکتا ہے اور کثرت (عجائبات و تلاوت) کے باوصف ملال سے انہیں ترک نہیں کیا جاتا۔ (کیونکہ سب سے زیادہ پڑھی جانے والی اس کتاب کا اعجاز یہ ہے کہ جتنا زیادہ پڑھو' رغبت زیادہ ہوتی ہے اور نئے نئے نکتے سمجھ میں آتے ہیں۔)

101- قرآنی آیات (کی تلاوت) سے تلاوت کرنے والے کی آنکھ (کیف و سرور سے) ٹھنڈی ہوئی تو میں نے اسے کہہ دیا بخدا تو بے شک خدا کی رسی کو پکڑنے میں کامیاب ہوگیا ہے پس اسے خوب مضبوطی سے پکڑے رکھ۔

102- اگر تو انہیں گرمی آتش جہنم کے خوف سے تلاوت کرے تو تو نے (گویا) ان آیات کے آب خنک سے جہنم کی آتش سوزاں کو بجھا دیا ہے۔

خاصیت : اس شعر کا طاق تعداد میں ورد ہر قسم کے بخار بالخصوص تپ محرقہ کے لئے باعث شفاء ہے۔

103- گویا کہ وہ آیات حوض کوثر ہیں جس (کے پانی سے ہاتھ منہ دھو لینے) سے گناہ گاروں کے چہرے سفید براق ہو جائیں گے حالانکہ جب وہ حوض پر

آتے ہیں تو (گناہوں کی سیاہی سے) بے شک وہ کوئلوں کی مانند سیاہ ہوتے ہیں۔

104- اور قرآنی آیات عدل کرنے میں پل صراط (تمیز حق و باطل قائم کرنے والے پل) اور میزان کی مانند ہیں۔ پس (صحیح معنوں میں) لوگوں کے درمیان عدل ان کے بغیر قائم ہی نہیں ہو سکتا۔

105- (قرآن کے فضائل و برکات اظہر من الشّمس ہیں بایں ہمہ) اگر کوئی حاسد ذہانت و فطانت اور فہم و فراست کے باوجود آیات قرآن کا انکار کرے تو تمہیں اس پر تعجب نہیں ہونا چاہیئے۔

106-(کیونکہ بعض اوقات) آنکھ آشوب چشم کی وجہ سے سورج کی روشنی کو برا سمجھنے لگتی ہے اور منہ' بیماری کی وجہ سے آب شیریں کے ذائقے تک کو ناپسند کرتا ہے۔

ساتویں فصل

107- اے بہترین! ہر اس (سخی) شخص سے کہ جس کی (وسیع اور فیض رساں) درگاہ کا سائل پیادہ پا دوڑتے ہوئے اور تیز رفتار اونٹنیوں کی پیٹھوں پر سوار ہو کر قصد کرتے ہیں۔

108- اور اے وہ ذات کہ جو عبرت (حق و باطل میں امتیاز) حاصل کرنے والے کے لئے سب سے بڑی نشانی (معجزہ) ہے اور اے وہ ذات اقدس کہ جو غنیمت جاننے (قدر کرنے) والے کے لئے سب سے بڑی نعمت ہے۔

109- آپ نے بوقت شب ایک حرم (بیت الحرام' کعبہ) سے دوسرے حرم (بیت المقدس) تک اس شان سے سفر کیا جس طرح کہ چودھویں رات کا ماہ کامل شب تاریک کے اندھیروں میں نور بکھیرتا ہوا محو خرام ناز ہوتا ہے۔

110- اور رات ہی رات میں آپ کی ترقی اور رفعت کا یہ عالم ہوا کہ آپ نے قاب قوسین او ادنیٰ کا وہ مقام بلند پا لیا جس کا نہ تو تصور کیا جا سکتا ہے اور نہ طلب و قصد۔

خاصیت : بقول علامہ خرپوتیؒ تاثیر شعر یہ ہے کہ اگر کسی شخص کی قوت مردمی کو کسی عمل سے باندھ دیا گیا ہو تو تین انڈے پانی میں ابال کر چھلکے اتار کے پھر دو انڈوں پر پہلے مصرعے کے بغیر نقطوں والے حرف برابر تقسیم کرکے لکھ لے اور دوسرا پورا مصرعہ غیر منقوطہ حروف میں تیسرے انڈے پر لکھ دے پہلے دو انڈے خود اور تیسرا انڈا اپنی بیوی کو کھلادے بحکم خدا بستگی دور ہو جائے گی ۔ (عصیدہ ص 174)

111- اور سارے نبیوں اور رسولوں نے وہاں (بیت المقدس میں) آپ کو اس شان سے اپنا امام بنایا جیسا کہ خادم اپنے مخدوم کو مقدم رکھتے ہیں ۔

112- اور آپ ہی تو تھے کہ (انبیاء سے مختلف آسمانوں پر ایک ایک کرکے ملتے ہوئے) پے در پے ساتوں طبقوں (آسمانوں) کو چیرتے (طے کرتے) چلے گئے ۔ شان یہ تھی کہ لشکر شاہسواروں (ملائکہ مقربین) کا ساتھ تھا جس کے آپ علمبردار تھے ۔

113- آپ (برابر بڑھتے اور بلندیوں پر چڑھتے ہی چلے گئے) یہاں تک کہ جب آپ نے باقی نہیں رکھا' کسی سبقت کے خواہاں کے لئے کسی انتہائے قرب کو اور کسی طالب رفعت کے لئے درجہ رفعت کو ۔

114-(تب) آپ نے اپنے خداداد مقام بلند کی نسبت سے ہر مقام (نبوت و رسالت) اور ہر صاحب مقام (نبی و رسول) کو فروتر کر دیا جب کہ آپ بلندی مرتبہ (یا محمد! ادن کے اعزاز) کے ساتھ اور فرد یگانہ کی حیثیت سے پکارے گئے ۔

115-(یہ معراج اور ندائے قرب اس لئے ہوئی) تاکہ آپ ایسے وصل الٰہی پر فائز المرام ہو جائیں کہ جو خدا جانے (ملائکہ مقربین اور عارفین کاملین کی) آنکھوں سے بھی کتنا زیادہ پوشیدہ ہے اور وہ ایک راز ہے کہ جو نہایت سربستہ ہے ۔

میان عاشق و معشوق رمزیست
کراماً کاتبیں را ہم خبر نیست

116- پس آپ نے ہر لائق فخر فضیلت (مثلاً شفاعت، ختم نبوت اور مقام محمود وغیرہ) بلا شرکت غیرے اپنی ذات میں جمع کر لی اور ہر بلند مقام سے بغیر کسی مقابل کے منفرد انداز میں گزر گئے۔

117- اور آپ جن مرتبوں کے مالک بنائے گئے ہیں' ان کی بڑی قدر و منزلت ہے اور جن خاص نعمتوں سے آپ نوازے گئے ہیں وہ فہم و ادراک سے بالاتر اور دشوار تر ہیں۔

خاصیت : اس شعر کو ہر نماز کے بعد تین بار پڑھتے رہنے سے عہدے اور ملازمت کے حصول میں کامیابی حاصل ہوتی ہے۔ (حسن الجردہ ص 182)

118- اے گروہ اسلام! ہم سب کے لئے خوشخبری ہے کہ بے شک اللہ تعالیٰ کی خاص عنایت سے ہمیں (ذات اقدس کی شریعت کی صورت میں) ایسا ستون میسر آ گیا ہے کہ جو کبھی گرنے والا نہیں ہے۔

119- جب اللہ تعالیٰ نے ہمارے طاعت خداوندی کی دعوت دینے والے کو اکرم الرسل (افضل الانبیاء) کہہ کر بلایا تو ہم بھی (ان کے طفیل) اکرم الامم (افضل الامم) قرار پائے۔

آٹھویں فصل

120- حضور اقدس صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے مبعوث ہونے کی پر شوکت خبروں نے دشمنوں کے دلوں کو خوفزدہ کر دیا جس طرح کہ شیر نر کی آواز بے خبر بکریوں کے ریوڑ کو ڈرا کر تتر بتر کر دیتی ہے۔

خاصیت : اگر کسی پر جھوٹا مقدمہ دائر کر دیا گیا ہو تو اسے پیشی پر یہ شعر پڑھ کر جانا چاہئے۔

121- آپ ان کافروں سے ہمیشہ معرکہ آرا رہے ہر میدان جنگ میں یہاں تک کہ وہ کافر مجاہدین اسلام کی نیزہ آزمائی سے ایسے (بے وقار) گوشت کی طرح ہو گئے جو تختہ قصاب پر ہو۔

122- بچے کھچے کافر تو بھاگ جانے کے آرزو مند تھے (لیکن مجاہدین کے پے در پے حملوں سے ان کے لئے راہ فرار بند تھی) پس وہ رشک کرتے رہ گئے (اپنے مقتول ساتھیوں کے) ان جسموں کے ٹکڑوں پر کہ جن کو گدھ اور دوسرے مردار خور پرندے لے اڑے تھے۔

123- جب تک (بندش جنگ کے) حرمت والے مہینوں کی راتیں نہ آجاتیں (دن اور) راتیں گزرتی رہتیں مگر وہ کافر (حملہ مجاہدین کے خوف و ہراس سے) ان کا شمار و شعور تک نہیں رکھتے تھے۔

124- گویا بے شک دین حق ایک ایسا عظیم الشان مہمان تھا کہ جو اپنے ساتھ کئی عظیم القدر سرداروں کو لے کر ان (کافروں) کے صحن میں اترا اور ہر سردار دشمنوں کے گوشت کی بے پناہ اشتہا رکھتا ہے۔

125- دین اسلام سبک رفتار رہواروں پر سوار ایک لشکر کامل کے سمندر کی ہمیشہ ہمیشہ قیادت کرتا رہا اور وہ اپنے بہادروں کی موجوں کے ساتھ کہ جو ایک دوسری سے آگے بڑھنے کی خاطر باہم ٹکراتی تھیں' ان کافروں پر نیزہ زنی اور تیر افگنی کرتا رہا۔

126- شجاعان اسلام جن کا ہر فرد دعوت حق کو دل و جان سے قبول کرنے والا اور محض اللہ سے اجر جہاد چاہنے والا ہے وہ ایسی تلوار کے ساتھ حملہ آور ہوتا ہے کہ جو کفر کو بیخ و بن سے کاٹ کر رکھ دینے والی ہے۔

127- (صحابہ کرامؓ سرگرم پیکار رہے) حتی کہ ملت اسلام کہ جس کا وجود بذات خود ان بہادر صحابہ کا رہین منت تھا' وہ اپنی غربت (اور کمزوری) کے بعد اپنے غم خوار قرابت داروں سے جا ملنے والی ہوگئی۔

128- (یہاں تک کہ) ملت اسلام ان بہادر صحابہ کرامؓ کی بدولت بہترین باپ اور بہترین شوہر (حضور اقدس صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم) کے ذریعے سے ہمیشہ ہمیشہ کے لئے محفوظ ہوگئی۔ پس (سرپرستی حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے طفیل کہ جو روضہ اطہر میں حیات ہیں) اب ملت اسلامیہ نہ کبھی یتیم ہوگی اور نہ بیوہ۔

129- وہ صحابہ (صبر و ثبات اور قوت و استقامت کے) پہاڑ ہیں پس ان کے بارے میں (اگر کچھ پوچھنا ہوتو) ان کے میدان ہائے جنگ سے پوچھ لو کہ انہوں نے ہر معرکے میں ان کی کیا شان دیکھی تھی۔

130- پس تو پوچھ لے حنین' بدر اور احد کے کارزاروں سے' ان کافروں کے بارے میں طرح طرح کی موتوں کے بارے میں جو ہیضے' طاعون کی وباؤں سے بڑھ کر شدید اور بدتر تھیں۔

131- صحابہ کرام رضی اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین اور شجاعان عظام اپنی سفید صیقل دار تلواروں کو (جوان) دشمنوں کے سیاہ زلفوں والے سروں سے سیراب اور سرخ کر کے نکالنے والے تھے۔

132- وہ شجاعان اسلام اپنے گندم گوں خطی نیزوں کے ساتھ لکھنے والے تھے کہ ان کے قلموں نے جسم اعدا کا کوئی حرف (عضو) بغیر نقطے (زخم) کے نہیں رہنے دیا۔

133- یہ بہادر پوری طرح مسلح تھے اور ان کی نشانی (تقوٰی و طہارت) خاص تھی جو انہیں غیروں سے ممتاز کر دیتی ہے۔ گلاب (کا پودا) ببول (کے درخت) سے (گو دونوں یکساں خاردار ہیں) ممتاز ہی ہوا کرتا ہے۔

134- نصرت الٰہی کی ہوائیں' ان بہادروں کی خوشبو کا تحفہ تجھ تک پہنچاتی ہیں۔ پس تو (ان کی خوش نمائی اور خوشبو کا مشاہدہ کر کے) سمجھے گا کہ ہر بہادر (زرہوں کے) غلافوں میں شگوفہ تر ہے۔

خاصیت :- لشکر اسلام کی کامیابی و کامرانی کی خاطر اس شعر کا ورد مفید ثابت ہوتا ہے۔

135- گویا بے شک وہ (شاہسواران اسلام) گھوڑوں کی پیٹھوں پر محض از رہ مہارت شہسواری ٹیلے کی (مضبوط جڑ والی) گھاس کی طرح آسن جما کر بیٹھے ہیں نہ کہ زینوں کے سخت کسے ہونے کے سبب۔

136- دشمنوں کے دل شجاعان اسلام کے حملوں کی شدت کے خوف سے اڑنے لگے

پس وہ بھیڑ بکری کے بچوں اور بہادروں میں تمیز نہ کر پاتے تھے یعنی بچہ بز کی آہٹ پا کر اسے مجاہد سمجھ کر بھاگ کھڑے ہوتے تھے۔

137-اور (اس کے بالمقابل) جس شخص کو رسول پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کی تائید ونصرت میسر ہو اگر اس کا سامنا کچھاروں میں شیروں سے ہو جائے تو شیر (اس کے سامنے) دم بخود ہو کر رہ جائیں۔

138- اور تو ہرگز نہیں دیکھے گا حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کا کوئی دوست ان کی امداد کے طفیل کبھی ناکام رہنے والا ہو اور نہ ان کا کوئی دشمن تو ایسا دیکھے گا کہ جو ہزیمت کھانے والا نہ ہوا ہو۔

139- حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے اپنی امت کو اپنی ملت کی مضبوط پناہ گاہ میں اتار دیا ہے جس طرح کہ شیر اپنے بچوں کے ساتھ کچھار میں اتر گیا ہو۔

140-بسا اوقات کلام اللہ نے اس جھگڑالو شخص کو قعر مذلت میں گرا دیا کہ جس نے حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کی شان اقدس میں جھگڑا کیا تھا اور کئی بار معجزات دلائل قاطعہ نے بدترین مخالف کو منہ کی کھانے پر مجبور کر دیا۔

141-اے مخاطب ! تیرے لئے یہی ایک معجزہ کافی وافی ہے کہ حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ایسے لوگوں میں رہتے ہوئے جو کہ نوشت وخواند سے یکسر نا آشنا تھے بلکہ خود بھی کسی کے سامنے زانوئے تلمذ تہ نہیں کیا۔ خداداد علم رکھتے تھے اور یتیمی کی حالت میں پرورش پانے کے باوجود پورے آداب سے آگاہ اور ان پر عمل پیرا تھے۔

نویں فصل

142-میں نے حضور پرنور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کی شان اقدس میں یہ قصیدہ کہہ کر خدمت نعت کی ہے۔ اس کے طفیل میں اپنے عمر بھر کے گناہوں کی معافی چاہتا ہوں کہ جو (بے ہودہ اور بے سود) شعر وشاعری اور نوکری چاکری میں

گزری ہے۔

143-اس وجہ سے کہ شعر گوئی اور نوکری نے میری گردن میں ایسا پٹا ڈال رکھا ہے کہ جس کے نتائج بد سے بس اندیشہ ہی اندیشہ ہے گویا کہ ان دونوں (شعر و خدمت) کی بدولت میں (اونٹ' گائے اور بھیڑ بکری جیسے) جانوروں میں سے قربانی کا جانور بن گیا ہوں۔

144-(شاعری اور نوکری کی) دونوں حالتوں میں' میں نے جوانی دیوانی کی گمراہی ہی کی فرمانبرداری کی ہے اور اس سے مجھے گناہوں اور شرمساریوں کے سوا کچھ حاصل نہیں ہوا۔

145-پس اے لوگو! دیکھو اور عبرت حاصل کرو' میرے نفس کے خسارے کو جو اسے (اپنی دنیاوی زندگی) تجارت میں ہوا کیونکہ اس (نفس) نے دنیا کے بدلے میں دین کو نہ تو خریدا اور نہ خریدنے کا ارادہ ہی کیا۔

146-اور جو شخص بھی آخرت (کے دائمی فائدوں) کو دنیا (کے فوری لیکن عارضی فائدوں) کے عوض بیچ دے تو اس کے لئے اس بیع میں نقصان ظاہر ہی ہے خواہ سودا نقد ہو یا ادھار پر۔

خاصیت ۔: تاجر کے لئے ہر نماز کے بعد اس شعر کو پڑھنا تجارت میں فائدہ مند ثابت ہوتا ہے۔

147-اگرچہ میں مرتکب گناہ ہوں تاہم رسول پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم سے عہد و پیمان (میرا عہد محبت اوران کا وعدہ شفاعت) تو ٹوٹنے والا نہیں ہے اور نہ میری (امید کی) رسی کٹ جانے والی ہے۔

148- کیونکہ بے شک میرے لئے اپنا نام محمد رکھے جانے کی بدولت حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم سے ایک عہد (شفاعت) موجود ہے اور حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم تو ساری مخلوق سے زیادہ وعدہ وفا کرنے والے ہیں۔

149- اگر مرنے کے بعد آخرت میں ازرہ فضل و کرم رسول پاک صلی اللہ علیہ

وآلہ وسلم کی دستگیری مجھے میسر نہ آئی تو پھر کہہ دیجئے گا افسوس میری لغزش پا پر یعنی پھر ہلاکت ہی ہلاکت اور پل صراط سے پھسل کر جہنم میں جا گرنا یقینی ہوگا

150-اللہ تعالیٰ نے حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کو اس عیب سے پاکیزہ رکھا ہے کہ آپ کے فیض وکرم اور عطا و بخشش کا کوئی امیدوار محروم رہ جائے یا آپ کے دامان رحمت میں پناہ لینے والا بے توقیر اور بے نیل و مرام لوٹ آئے۔

151-اور جب سے میں نے اپنے افکار کو نعت پیغمبر کے لئے وقف کر دیا ہے تب سے میں نے (مصائب دنیا وآخرت سے) اپنی نجات کے لئے بہترین ضامن کو پا لیا ہے۔

خاصیت : اس شعر کا ورد قیدی کو قید سے رہائی دلا دیتا ہے (حسن الجردہ ص 223)

152- جو غنا بارگاہ رسالت مآب سے میسر آتی ہے وہ ایسی غنا ہے کہ جو کسی کو (خواہ گناہ گار ہی کیوں نہ ہو) کبھی محتاج نہیں رہنے دیتی (بلکہ مالا مال کر دیتی ہے) بے شک باران فیض رساں کی فیض رسانی (عام زمین تک محدود نہیں ہوتی بلکہ وہ) ٹیلوں پر بھی پھول اگا دیتی ہے۔

153- اور (نعت گوئی سے) میں نے ہرگز ہرگز تازگی دنیا کا ارادہ نہیں کیا کہ جو (مشہور جاہلی شاعر) زہیر بن ابی سلمٰی نے (شاہ عرب) ہرم بن سنان کی تعریف کر کے دونوں ہاتھوں سے چن چن کر سمیٹ لی تھی۔

154-اے خیر خلق اللہ! میرے لئے تیرے سوا (خدا کے ہاں شفاعت کی خاطر) اور کوئی نہیں ہے کہ جس کے پاس عام تام حادثے (قیامت کبریٰ یا صغریٰ) کے نازل ہونے کے موقع پر جا کر پناہ لے سکوں۔

خاصیت : اگر عالم اسلام پر کوئی بڑی مصیبت یا ابتلا آئے تو صحت قرات کے ساتھ مل کر ایک لاکھ ایک بار اس شعر کا ختم کرنے سے مصیبت دور ہو جاتی ہے۔

155- اے رسول پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم! آپ کا جاہ و مرتبہ میرے (معاملہ

شفاعت کے) بارے میں ہرگز کوئی مضائقہ نہیں سمجھے گا جب کہ (روز محشر) خداوند کریم منتقم کے نام کے ساتھ جلوہ گر ہوگا۔

156- پس بے شک آپ ہی کے فیض و کرم اور عطا و بخشش سے یہ دنیا اور اس کی سوتن (آخرت) عالم وجود میں آئی ہے اور لوح و قلم کا علم آپ کے علم میں سے (ایک جز) ہے۔

خاصیت : امیدواران امتحان کے لئے باوضو گیارہ بار یہ شعر پڑھ کر امتحان میں بیٹھنا کامیابی کا ضامن ہے۔

157- اے نفس تو مایوس نہ ہو اپنی لغزش کی وجہ سے خواہ کتنی ہی بڑی کیوں نہ ہو کیونکہ بلاشبہ بڑے بڑے گناہ بھی بخشش میں چھوٹے گناہوں کی طرح (لائق بخشش) ہی ہوتے ہیں۔

158- امید ہے کہ میرے رب کی رحمت جب میرا رب اسے تقسیم کرے گا تو وہ ضرور گناہوں کی مقدار کے مطابق ہی حصے میں آئے گی۔

159- اے میرے پالنے والے ! (تو نے میری دعا اور فریاد سنی ہے) پس تو میری امید کو جو میں نے تجھ سے وابستہ کر رکھی ہے' الٹ نہ ہونے والی یعنی درست بنادے اور میرے حسن ظن کو جو مجھے تجھ سے ہے' نہ ٹوٹنے والا یعنی صحیح اور ثابت بنادے۔

خاصیت : منصب و ملازمت کے متلاشی کو ہر نماز کے بعد پانچ بار یہ شعر پڑھنا چاہئے۔

160- اور تو اپنے (اس کمزور) بندے پر دونوں جہانوں (دنیا و آخرت) میں فضل و کرم کر کیونکہ اس کے صبر و برداشت کی تو یہ حالت ہے کہ خوف (اور مصائب) اسے دعوت مقابلہ دیتے ہیں تو وہ تاب مقابلہ نہ لاکر بھاگ کھڑا ہوتا ہے۔

161- اور تو (اے میرے اللہ) اپنے پاس سے اپنی خاص رحمت کے بادلوں کو اجازت دے کہ وہ ہمیشہ ہمیشہ نبی مکرم و معظم پر اپنی باران رحمت کریں اور

ہمیشہ برستے رہا کریں۔

162-اور (سلام و رحمت کی یہ باران رحمت ہمیشہ ہوتی رہے) حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے اہل بیت اطہار صحابہ کرام اور تابعین عظام پر کہ جو سب کے سب اہل تقوٰی وطہارت اور اصحاب علم وکرم تھے۔

163-اے اللہ پھر تو (خصوصاً) راضی ہو' حضرت ابوبکر' حضرت عمر' حضرت عثمان' حضرت علی صاحب کرم سے (کہ جو آنحضرت کے چہارم یار اور آیت رضی اللہ عنہم و رضوعنہ کے اولیں مصداق ہیں)

164- (ان پر یہ باران سلام و رحمت ہوتی رہے) جب تک کہ درخت بان کی شاخیں باد صبا سے جھومتی رہیں اور حدی خواں اپنے نغموں سے سرخی مائل سفید اونٹوں کو خوش اور سرخوش کرتا رہے۔

165-اے صاحب جود وکرم (اپنی بے پایاں رحمت سے) تو قصیدہ کہنے والے اور اس کے ہر پڑھنے والے کی مغفرت فرما۔ میرا تیری بارگاہ میں (اسی) بھلائی کا سوال ہے۔

ایس کتاب دی تشکیل وچ تن زمانیاں دے تن ایہو جیہے قلم شریک نیں جنہاں وچوں کوئی اک وی کسے تعارف دا محتاج نہیں۔

امام شرف الدین محمد بن سعید بوصیری رحمہ اللہ نے ستویں صدی ہجری وچ اپنا مشہور تے معروف قصیدہ بردہ لکھیا۔ ایہ قصیدہ ساری دنیا دے نعت سرمایے وچ اک لازوال یادگار اے۔ ایس قصیدے دیاں نہ صرف روحانی برکتاں دا چرچا ہویا' سگوں دنیا دیاں مختلف زباناں وچ ایہدے نثر تے نظم وچ بوہت سارے ترجمے تے تشریحاں وی کیتیاں گئیاں نیں

پنجابی زبان ایس راہ وچ کسے توں پچھے نہیں رہی۔ قصیدہ بردہ دے پنجابی ترجمیاں وچ سید وارث شاہ جیہے عظیم پنجابی شاعر دا منظوم ترجمہ وی شامل اے۔ جیہدی بنیاد وارث شاہ نے میاں جمال چنابی دی شرح تے رکھی اے

جناب حفیظ تائب اردو تے پنجابی دونواں زباناں وچ ساڈے زمانے دے منے پرمنے شاعر تے لکھاری نیں۔ اوہ محقق تے نقاد وی نیں تے نعت گوئی دی تحقیق تدوین دے میدان وچ اوہناں نوں بڑا اچا تے خاص مقام حاصل اے۔ حفیظ تائب ہوراں بڑی محنت نال وارث شاہ دے پنجابی ترجمے نوں قلمی نسخیاں توں ایڈٹ کیتا اے۔ ایہ کم کنا کو مشکل تے ذمہ داری دا کم اے' ایہدا اندازہ اوہو لوک کر سکدے نیں' جیہڑے کدے آپ ایس کوچے وچوں گزرے ہون۔ تائب ہوراں نے آغاز وچ امام بوصیریؒ وارث شاہؒ تے میاں جمال چنابیؒ بارے تحقیقی معلومات وی دتیاں نیں تے قصیدہ بردہ دا اصل عربی متن وی پنجابی ترجمے دے آمنے سامنے کتاب وچ شامل کر دتا اے۔ ایس توں وکھ قصیدے دے فہم واسطے اوہناں جناب اصغر نظامی کولوں پنجابی نثر وچ ترجمہ کرا کے تے نالے جناب فضل احمد عارف ہوراں دا اردو نثر وچ ترجمہ وی اخیر وچ لا دتا اے۔ ایس طرح وارث شاہ دے منظوم ترجمے دا مستند متن سامنے آجان دے نال نال قصیدے دا مفہوم واضح کرن دی وی بڑی اچھی صورت پیدا ہو گئی اے

میری دعا ہے جے تائب ہوراں دی ایہ کوشش دونواں جہاناں وچ مقبول ہووے۔

ڈاکٹر خورشید رضوی